



# Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

## Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

**Danskernes Historie Online** er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

### Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

### Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

### Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

# Han Herred Bogen '96



HAN HERRED BOGEN 1996



# Han Herred Bogen 1996

*Lokalhistorisk årbog for  
Øster og Vester Han Herred*



Han Herred Bogen 1996

Udgivet af Fjerritslev Avis og  
Lokalhistorisk Samvirke for Han Herred 1995

Omslagsmotiv: Tingstedet i Tingskoven  
Foto: Jeppe Damsgaard

Grafisk tilrettelægning og tryk:  
Fjerritslev Avis Offset

Sat med Garamond

ISBN 87-88438-05-8

# Indholdsfortegnelse

- Forord · 7  
*ved styrelsen for Lokalhistorisk Samvirke for Han Herred*
- Han Herred Bogen · 9  
*ved redaktionen*
- Landet mellem Hav og Fjord · 11  
*af Ketty Johansson*
- Tranum Sogn gennem fire århundreder · 16  
*af Christen Madsen*
- Et lærerliv i Haverslev · 25  
*af Karen Marie Christensen*
- Sundhedsvæsenet i Han Herred · 35  
*af Torben Ebbe*
- P. Kjeldgaards Ølbryggeri · 50  
*af Michael Binderup*
- Her rejses en skole · 61  
*af Bent Rolighed*
- Landboliv i Bonderup i 1920'erne · 70  
*af Anders Fisker*
- Barn af Han Herred · 84  
*af P. Rønn Christensen*
- Berit Hjelholt · 99  
*af Inga Gissel*
- Årets gang i Han Herred · 103  
*redigeret af Fjerritslev Avis*
- Vedrægter for Lokalhistorisk Samvirke i Han Herred · 110

# Forord

Lokalhistorisk Samvirke for Han Herred håber med udgivelsen af Han Herred Bogen at have skabt et organ, der kan fortælle om fortiden - være et nyt bindemiddel mellem Øster og Vester Han Herred i nutiden - til gavn og glæde for fremtiden.

Egnens lokalhistorie har været periferisk berørt gennem årene i Vendsyssel Årbog for Øster Han Herreds vedkommende, og et tilsvarende skrift fra Thy har omtalt Vester Han Herred.

Årsagen til, at vor egn ikke har haft et selvstændigt tidsskrift, skal måske søges i den omtumlede tilværelse, herredet altid administrativt har været udsat for.

Han Herred har gennem tiderne været opdelt mellem Hjørring og Thisted amter, Aalborg Stiftsørighed og Aalborg, Thisted og Løgstør politikredse. Amtsmæssigt senest mellem Viborg og Nordjyllands amt. Fjerritslev-området måtte ved kommunalreformen afgive områder i vest til Hanstholm og Thisted, Aggersborg til Løgstør.

Vi får vel ikke det tabte land tilbage, men vi har lov til at søge Han Herreds historie og fastlægge herredets grænser, som de har været fra gammel tid uanset de forgrenede administrative indgreb.

I gamle dage samledes beboerne i øst og vest på tinge ved Søhøje i Tingskoven for at forhandle ret og uret, for at handle og høre nyt fra omverdenen. Skræm Sogn var centrum i Han Herred. Med Tingheden og Andebjergs beplantning i forrige århundrede var det, som om der opstod en afstand mellem øst og vest. En afstand, der ikke er blevet mindre efter kommunalreformen og dannelsen af de to storkommuner.

Alt sammen omstændigheder, der har bidraget til den store interesse, der mødte initiativtagerne til årbogens udgivelse.

Fjerritslev Avis' Forlag er udgiver af bogen og har påtaget sig den økonomiske risiko. Det tekniske arbejde udføres af Fjerritslev Avis til normal pris. Et evt. overskud vil blive anvendt til samvirkets total historiske arbejde.

Samvirkets vedtægter blev godkendt, og styrelse og redaktionsudvalg valgt på møde på Bratskov den 24. november 1994.

Styrelsen

# Han Herred Bogen

Så foreligger Han Herred Bogen 1996 - årstallet skulle gerne angive, at vi håber at kunne udsende en ny bog hvert år. Han Herred Bogen har et klart lokalhistorisk sigte og spænder vidt i tid, medens den i rum samler sig om det hjemlige - det spændende stykke land, der ligger som bindeled mellem Thy og Vendsyssel.

Denne første bog begynder naturligt med en redegørelse for, hvad Han Herred er, dets tilblivelse og udvikling gennem tiderne. Dernæst følger en række artikler, der såvel i tid som emne kommer vidt omkring. Der er fortidige beretninger om livet i herrederne, og der er nutidige redegørelser for de vekslende tider - sundhedsvæsenets udvikling fra den ensomme distriktslæge til den moderne sygesikring. Her fortælles, hvordan det gik til, at et bryggeri oprettedes i Fjerritslev i 1890'erne. Han Herreders Ungdomsskoles tilblivelse, der var lang og sej, bliver belyst. Endelig er her to selvbiografiske indlæg, en skildring af landbolivet på egnen i tiden omkring 1920 og en fortælling, der kommer langt om i landet - tidligere skolebiblioteksinspektør P. Rønn Christensens minder om barndommen i Han Herred og om, hvordan han blev egnens nok flittigste lokalhistoriker.

Et blik på, hvad der sker på egnen i disse år foreligger i skildringen af kunstneren Berit Hjelholts kunst, der fornylig har kunnet ses på en retrospektiv udstilling i Fjerritslev.

Redaktionen håber, vi med denne buket af meget forskelligartet stof kan interessere, først og fremmest egnens folk. Men den skulle sandelig også gerne medvirke til, at der fra befolkningen i de kommende år vil komme mange bidrag af lokalhistorisk og selvbiografisk stof. Der finder jo i disse år en vældig udbredt slægtsforskning sted foruden en almen beskæftigelse med egnens historie. Han Herred Bogen vil gerne medvirke til og befordre disse områder. Vi håber på og forventer at modtage mange gode bidrag til kommende årbøger.

Men her er altså den første. Lad os betragte den som en mundsmag af det vældige stof, vor egn byder på af historisk interesse.

Vi har til hensigt, at et fast element i årbogen vil være en oversigt over årets gang i Han herrederne, et afsnit der med tiden vil kunne tjene som en ledetråd i nutidens historie.

Der skal naturligvis her siges en varm tak til alle bidragde-



re til denne årbog, samt til de lokale biblioteker og lokalhistoriske samlinger, der har været utrættelige i deres arbejde for at fremskaffe ofte svært tilgængeligt billedstof.

På redaktionens vegne

Poul Meisner

# Landet mellem hav og fjord

*Af Ketty Johansson*

*Ketty Johansson,  
f. 1942 i Torslev, opvokset i  
Bonderup. Cand. mag (histo-  
rie og engelsk) 1982.  
Museumsleder for Sundby  
Samlingerne i Nørresundby.  
Omfattende forfatterskab,  
bl.a. »Lerup-Tranum-Øster  
Svenstrup« 1989.*

Han herrederne er et landområde med 22 sogne beliggende mellem Jammerbugten i nord og Limfjorden i syd. I øst grænser herrederne til Hvetbo Herred med Tranum og Brovst sogne som de østligste sogne. Øland var oprindelig en ø i Limfjorden. Mod vest grænser herrederne til Hillerslev Herred med sognene Lild og Tømmerby som grænsesogne.

Han Herred nævnes første gang på skrift i Valdemar Sejrs jordebog i 1231. Navnet Hanæ Herrit omfattede hele det område som længere op i historien blev delt i en østre og en vestre del.

Herredets navn er rimeligvis afledt af Han Næs symboliseret ved en hane. Det ældste herredssegl fra 1584 bærer en stiliseret hane. (Se titelbladet).

Inddelingen af landet i herreder går mange hundrede år længere tilbage end kong Valdemars jordebog. Betegnelsen herred har sin sproglige rod i et militært formål - i en hærordning. I den moderne forskning er man af den opfattelse, at et herred er udtryk for et geografisk område, der skulle ruste, bemane og proviantere et skib. Til støtte for denne teori taler, at alle herreder har adgang til vandet - enten direkte til hav eller fjord eller via vandløb. Lederen af området - en såkaldt styremand - havde både militære og juridiske beføjelser.

En sådan inddeling af landet kræver en central kongemagt. Ser vi tilbage i historien, falder blikket på Harald Gormssøn kaldet Blåtand, der så ubeskedent har skrevet om sig selv, at han samlede Danmark og Norge og gjorde Danerne kristne.

Det vil ikke være passende på dette sted at drage Harald Blåtands centralmagt i tvivl, eftersom vi netop i Han herrederne har rester af hans største ringborg, Aggersborg, fra 950-årene. Harald Blåtand og hans søn Svend Tveskægs vikingetogter krævede mange skibe og meget mandskab.

Vikingetidens Han herreder var betydeligt mere vandrigt og sikkert mindre sandet end vore nutidige herreder. Geologisk set er vore herreder interessante. Da isen trak sig tilbage for ca. 15.000 år siden, dukkede de højeste områder af Han herrederne frem af istidshavet. Lien, Svinkløv og Bulbjerg er de oprindelige kystskrænter. Da isen trak sig tilbage, begyndte land-

hævningen, der var ganske betydelig i Han herrederne. Limfjorden havde et utal af bugter og vige, der i dag kendes som Vejlerne i Vester Han Herred. Måske var der en forbindelse mellem hav og fjord.

I de islandske sagaer berettes om den norske Harald Hårde-rådes togt til Limfjorden, hvor han var i batalje med Svend Estridsen i midten af 1000-årene. Det berettes, at Harald i ly af mørket slap ud til havet ved at trække bådene over et smalt stykke land. At trække både over land var ingenlunde nyt for en vikingehøvding, der færdedes østover til Rusland, så hvorfor ikke benytte den samme teknik her.

Der er visse teorier om, at der har været et sund, netop hvor Sløjkanalen går i dag. I 1994 blev der foretaget undersøgelser med jordradar i forlængelse af Sløjkanalen. Undersøgelserne gav indikationer på en rende, der nu er dækket af op til 20 m flyvesand. Måske er der hold i sagaens beretning.

Han herredernes vesterhavskyst har været hårdt plaget af sandflugt. Allerede i slutningen af 1000-årene var der voldsomme problemer langs hele kysten - helt ind til Lindholm Høje kom der store sandmængder, der umuliggjorde bebyggelse i lange tider.

En af de værste katastrofer i historisk tid var i slutningen af 1500-tallet, da sognene langs kysten næsten blev lagt øde. Præsterne jamrer i præsteindberetningerne over de fortvivlede forhold, hvor præsterne også mærker krisen ved manglende indtægter fra sognene. Hjortdal sogn var næsten lagt øde og kirken dømt til nedrivning. Dette skete som bekendt ikke, men den var hårdt truet.

Denne voldsomme sandflugt skyldtes en kombination af klimaændring og menneskets overudnyttelse af ressourcerne. Geologerne taler om en lille istid i slutningen af 1500-årene, hvor der skete en nedisning af polerne, derved sank vandstanden i havet knapt en halv meter. Dette betød meget brede sandstrande, hvor vinden kunne få fat og blæse sandet ind i landet. De eksisterende klitter var overudnyttet af fåregræsning og høstning af lyngtørv - alle ingredienser for en katastrofe var til stede.

I de følgende århundreder var der jævnligt problemer med sandflugt. Disse problemer blev først afhjulpet med plantning af plantager, der tog sin begyndelse i slutningen af forrige århundrede.

Ved slutningen af 1000-årene, da vikingetiden var ved at klinge ud, blev samfundet stadig mere organiseret. Den nye

religion, kristendommen, var ved at få overtaget. Der blev bygget kirker, og tvistigheder blev afgjort på herredstinget.

Tinget var at betragte som kongemagtens forlængede arm. I den østlige del af Han Herred var der ting på Skræm hede i nærheden af Henriks Sø og den senere Tinggården. Den vestlige del af herredet, Næsbo fjerding også kaldet Hannæs, der bestod af Tømmerby, Lild, Øsløs, Vesløs og Arup sogne, var en selvstændig retskreds - Hannæs Birk med tingsted ved Tømmerby kirke. Det samme var tilfældet med Øland, der fra slutningen af 1200-tallet til 1811, var et selvstændigt birk. Aggersborg var ligeledes i en kortere periode i 15-1600 årene et birk. Det skyldtes sildefiskeriet, hvor det var nødvendigt med en hurtig og kontant jurisdiktion, når der var hektisk aktivitet i sæsonen. Da silden forsvandt fra Limfjorden, forsvandt Aggersborg Birk.

I 1000-årene blev Jylland opdelt i 14 større forvaltningsmæssige enheder - sysler. Grunden til, at det kun var Jylland, der fik denne opdeling, var formodentlig områdets relative størrelse, der forhindrede kongemagten i en direkte administration.

Den nordlige del af Jylland blev delt i 2 sysler - Vendsyssel og Thy Syssel. De enkelte sysler udgjorde en egen retskreds, der behandlede særlige sager som arv, ejendomsforhold, familieforhold mv. Han Herred hørte oprindeligt under Thy Syssel, men fra 1300-tallet var det et selvstændigt len. I begyndelsen af 1600-tallet blev Han Herred administreret under Aalborghus len, og efter amtsreformen i 1600 hørte den vestlige del af herredet under Aalborg amt, mens dele af den østlige del hørte under Aastrup og Sejlstrup amter.

Med den enevældige konge, Chr. V, blev der sat skik på administrationen i alle kroge af landet. Han herrederne blev i 1687 i juridisk forstand gjort til en egen retskreds. Hannæs Birk blev nedlagt, kun Øland Birk fik lov at bestå til 1811. Det fælles tingsted for Øster og Vester Han Herred blev flyttet til Brøndum i Kollerup sogn, hvor der blev bygget et tinghus i 1688. I midten af 1700-tallet blev tingstedet flyttet til Fjerritslev og i 1830 til Skerpinggaard i Kettrup sogn. Da jernbanen var kommet til herredet, flyttede tinget til Fjerritslev, hvor det nuværende tinghus er opført i 1910.

I gejstlig henseende hørte hele herredet før reformationen under Børglum stift, og fra midten af 1500-tallet under Aalborg stift. I 1687 blev herredet delt i 2 provstier med hver 6 præstekald. Den nye opdeling, der ikke fulgte den retslige,



medførte, at Hjortdal, Kollerup, Kettrup og Gøttrup sogne, der ellers regnedes for Øster Han Herred, kom til Vester Han Herred. Fra 1858 har de to herreder udgjort et provsti for sig.

Ved amtsreformen i 1793 blev Han herrederne for alvor delt. Man valgte at følge den gejstlige grænse, således at Vester Han Herred kom til Thisted amt og Øster Han herred til Hjørring amt. På trods af denne alvorlige administrative deling, udgjorde de to herreder stadig en enhed på mangfoldige områder.

Øster og Vester Han herred var stadig en retskreds med tinghus og herredsfoged fra 1830'erne placeret i Skerping, der udviklede sig som en form for administrationscenter. Herrederne udgjorde en lægekreds fra 1818, med distriktslægeembede fra 1829 i Skerping, apoteket for Han herrederne blev oprettet i 1824 på Hvilshøjgaard i Skerping med sygestue.

Da den nye stationsby voksede ud af landsbyen Fjerritslev efter 1897, flyttede de administrative funktioner af naturlige årsager hertil.

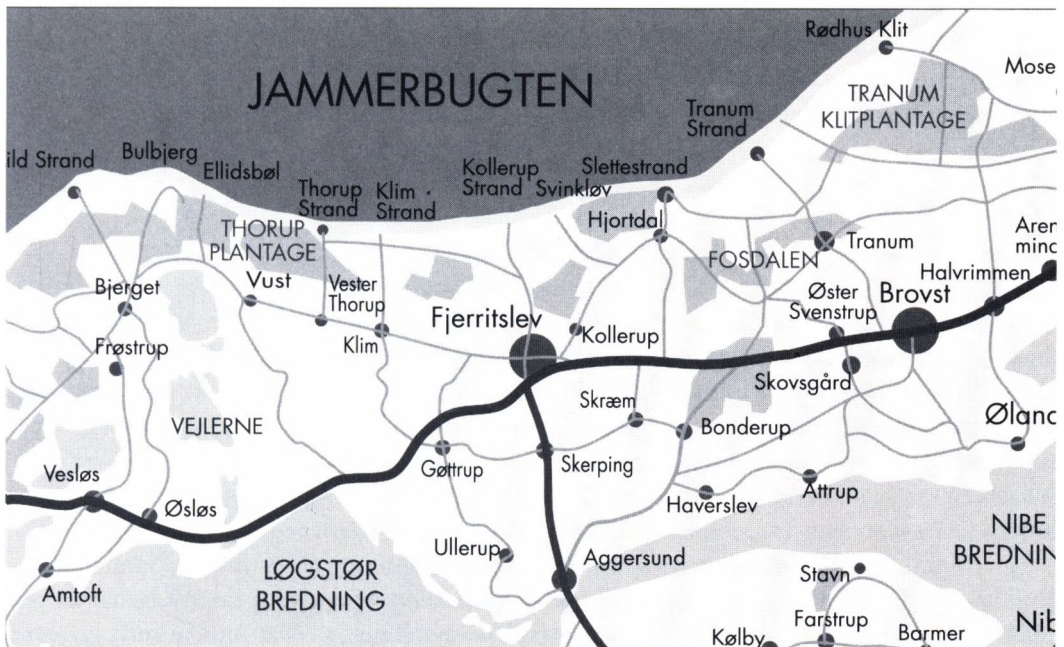
Både Øster og Vester Han Herred hørte under Thisted politikreds, derfor havde bilerne også i Øster Han Herred registreringsbogstavet S på bilerne - ikke P som i Hjørring politikreds, som altid gav anledning til byboernes spas.

Han herrederne - landet mellem hav og fjord - har i den tidlige historie været i udkanten af de overordnede jurisdiktioner, men befolkningen har fra tid til anden sat nogle blodige fingeraftryk i historien. Der er spundet mange ender over oprøret i 1085 mod Knud Svendssøn, senere kaldet den Hellige, som måtte flygte fra den brændende kongsgård, Aggersborg, for senere at blive myrdet i Sct. Albani kirke i Odense.

I 1441 var der atter oprør; denne gang var det bønderne, der trak det korteste strå ved Husby Hole. Hvis man skal tro digtet, opfattede de sig på dette tidspunkt vist mest som vendelboer:

Først løb de Morsingboer  
så de forrædere af Thy  
efter stode de Vendelboer  
de ville ikke fly.

Ved Klementsfejden i 1534-36 holdt Han Herredboerne sig heller ikke tilbage. Der var en og anden herregård, der gik op i luer, bl.a. Kokkedal. Hvad der var tilbage af selvejende bønder, forsvandt ved betaling af bøder - halsløsning - efter den kollektive dom over bønderne i 69 herreder.



*Han Herred - landet mellem  
hav og fjord.  
Tegning Finn Ringtved.*

Hvad indad tabes, må udad vindes. Fra slutningen af 1600-tallet til Napoleonskrigene i begyndelsen af 1800-tallet skaffede Han Herredboerne sig en ny næring ved oversøisk handel med Norge - fra kyst til kyst. Han Herreds vesterhavskyst lå i gråzonen mellem Thisted og Hjørring tolddistrikter. Havde man sølykken med sig kunne det give rigtig gode indkomster. I 1800-årene blev Limfjordstrafikken interessant, vareomsætningen blev trukket længere mod syd. Det var bl.a. derfor, Skerping i Kettrup sogn blev et nyt center, inden jernbanen trak den anden vej.

Landet mellem hav og fjord har altid været noget særligt - det er det heldigvis stadig!

# Tranum sogn gennem fire århundreder

*af Chr. Madsen, Bratbjerg*

*Christen Madsen,  
f. 1857 i Bratbjerg, d. 1918.  
Gårdejer Bratbjerg Nørgaard,  
sognerådsformand. Omfatten-  
de lokalhistorisk forfatterskab,  
hidtil ikke publiceret, men  
nu frigivet af familien. Artik-  
len er uddrag af større arbejde  
om Lerup-Tranum sogn.*

## **Før Sandflugtens Dage**

Vi vil gaa mange mange Aar tilbage i Tiden, lad os tænke omkring Aaret 1500. Vi vil saa atter tænke os en Solskinds-sommerdag, at have taget stade paa samme Bakke, eller ialtfald paa samme Plads, som i April 1787. Der findes paa denne Dag ingen Sandbakker og forøvrigt heller ikke i det øvrige Sogn, det er nemlig før Sandflugtens Tid.

Nej, vi vil derimod finde os staaende paa god Markjord maaske ved Gaarde og Huse, hvem ved.

Men en Ting ved vi bestemt, at er det en Sommerdag i Højbjergningstiden henimod Aften, at vi tænker os hensat paa denne minderige Plet, nemlig paa en af Aasene som gaar ned mod Dybdal. Da vil vi blive forbavset i højeste Grad, over det Liv der rører sig ved vor Fod dernede i denne romantiske Dal, hvor Tranum Aa dengang snoede sig i Bugtninger gennem denne Dal, og fortsatte sit Løb ud mod Havet.

Men det som giver Dalen sit Præg denne Kvæld, er en god Alfarvej som parallelt med Aaen bugter sig gennem Dalen, og det er paa denne Vej gennem Dalen, at Livet rører sig denne Aften i Høhøstens Tid, da alle de unge Mennesker vender hjem fra de vældige store Engdrag og Kære, som i hin Tid fandtes paa denne Kant, thi fra Byerne Jarmsted, Ejstrup, Bækken og Tranum gik der kun denne ene naturlige Vej ud til disse vældige Engjorder, som har strakt sig mod Nord helt ud til Havet og Egevangs Sogn og imod Øst, ja, hvor langt, helt ud til Moserne og Søen.

Der maa have lydt Latter og Sang en saadan Aften, naar alle disse unge Mennesker vendte hjem i lange Vogntog gennem Dalen.

Men naar saa Højbjergningsfolkene er passeret forbi, vil Dalen frembyde et andet Skue, nu er det Hyrderne, som med store Flokke af Kreaturer og Faar søger mod Hjemmet, thi der maa have været vældige Græsgange derude paa disse flade Enge.

Hvilket pulserende Liv maa der ikke have udfoldet sig gennem denne Dal en saadan Aften. Nu er der stille i denne Dal,

kan hænde der med lange Mellemrum kun kommer en enlig Vandrende eller maaske en Vogn, der skyder Genvej til Tranum fra Krogen, men ellers er denne Hulvej, som heller ikke er vedligeholdt, der nu om Dage fører gennem Dybdal, langt fra at være en Alfarvej.

Naar efter at have set Livet som tænkes udfoldet sig hin Sommeraften gennem denne minderige befærdede Dal i denne længst forsvundne Tid, vil vi vende vort Blik mod omgivelserne. Vi vil først vende vort Blik mod Vest, altsaa mod Tranum By, men vi, som er vandt til at se Tranum By, nu om Dage, som en lille daarlig By, med magre Jorder, som den ligger der klods op ad de høje Sandbakker, vil blive meget forbavset.

Kirken ligger der ganske vist, dengang som nu, paa samme Plads, og af samme Udseende, kun Taarnet er en Kende højere. I sin Tid blev det øverste af Taarnet nedtaget, (Aarstallet 1763 er angivet paa Taarnets Sydside) men Kirken er næsten ogsaa det eneste der minder om det nuværende Tranum.

Sandbakkerne er der ikke mere, men derimod god Muldjord paa deres Plads. Nej, den Tids Tranum maa absolut have været en vældig stor By. Vi vil derfor faa se en meget stor By med mange Huse og Gaarde, som tager sin begyndelse ved og omkring Kirken og strækker sig mod Nord langs op af det jævnt stigende Bakkedrag eller Bjerg, som nu om Dage kaldes Vilholm, dengang Bratbjerget paa Grund af de meget bratte Skraaninger, som nu falder ned mod Dybdal, og mod Øst og Nord ned mod de vældige flade udstrakte Enge, Kære og Moser, som vi vil se at strække sig paa denne Kant. Derfor kaldes ogsaa den del af Byen som ligger paa dette Bjerg for Bratbjerg.

Tranum og Bratbjerg er selvfølgelig uden sammenligning Sognets største Byer, da de ligger ud mod disse vældige Eng- og Kærstrækninger, som før nævnt findes paa denne Egn strækkende sig helt ud til Egevang.

---

Der, hvor nu om Dage Klithuse er beliggende, vil vi faa se en masse Tørveskruer, altsaa en Tørvemose. At dette er i overensstemmelse med Virkeligheden er der den Dag i Dag uomstødelige Beviser for. For en del Aar siden, da en Mand i den vestlige del af Klithuse By, gravede en dyb Grøft, stødte han i Bunden af denne paa Tørvejord, dette førte til at han forsøgte om der muligvis kunne skæres Tørv der i hans Mark, hvilket viste sig at være gørligt, og det endda meget gode Tørv, hvilket ikke er saa underligt, naar vi erindrer, at Mosen ligger og har



ligget her siden hin Tid med et Pres paa flere Meter Sand, som har tilføjet denne Mose.

En Ulempe er der ved Tørveskæring nu om Dage i denne Mose, thi foruden denne Masse overføjet Sand, der nu skal afgraves, før man kommer ned til Tørveskæret, findes derforuden overalt en Mængde saakaldte blinde Grave, (Steder hvor Mosen i Fortiden har været afgravet i Tørv). Men Overfladen er nu ens overalt takket være Sandflugten, og derfor kan ingen vare sig for disse forlorne Grave.

Men hvem har nu skaaren alle disse Tørv. Ja, derom er der ingen Tvivl, at det har nok baade været dem fra Tranum og Egevangs Sogne, da Mosen ligger saa omtrent midtvejs mellem disse, og man kan se at disse Grave er blevet til før Sandflugtens Dage.

Og da Sandflugten kom og dækkede denne Mose med sit hvidgraa Liglagen, blev Tørveskæringen opgivet, og tilsidst glemte man, at der var Mose paa denne Plads.

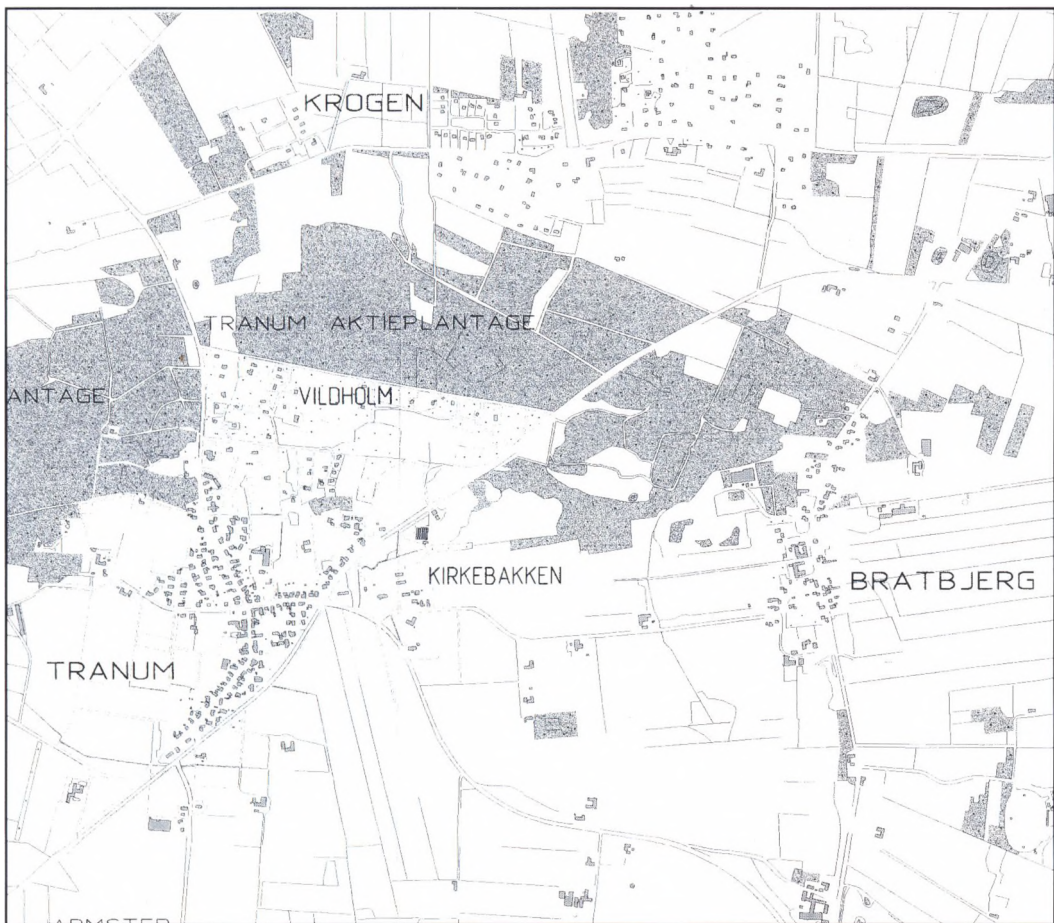
Ude imod Øst vil vi faa se en veldig stor Vandflade, selvfølgelig Nørøxe Sø, men meget meget større end nu om Dage. Kun naar vi vender os mod Syd, vil vi ingen nævneværdig Forandring kunne øjne, for nu om Dage maaske Bygningsstilen er en anden.

Men hvor er det et dejligt og smukt Rundskue vi har for vore Øjne fra denne Bakketop, hvor vi har taget Stade denne Høstafte, med denne vidunderlig vide Udsigt fra Fjord til Hav, thi hvorhen vi end vender Øjet, er der en dejlig Natur at skue, med Enge og Sø, Mark og Skov, Hav og Fjord og Frodighed overalt.

### **Hundrede Aar efter - Tiden omkring Aar 1600**

I Aaret 1600 vil vi atter i Tankerne tage Stade paa samme Bakketop som for hundrede Aar siden, om det var muligt, men hvem ved, maaske er da allerede denne tilføjet med Sand, thi dette Aarhundrede er uden tvivl Sandflugtens Glansperiode.

Det er altsaa atter en Sommerdag, i dette Herrens Aar, men dog ikke som for 100 Aar siden, en smilende stille varm Høstafte, hvor alt aander Fred i hele Naturen. Nej, denne Gang er det en stærk Vestenblæst, men hvilken en Blæst er det ikke, det flyger med Sand i denne Blæst, saa Øjnene næsten ikke er til at have aabne. Vender vi os imod Nord for at se ud mod Havet efter, skulle man næsten mene sig hensat til en Vinterdag i stærk Snestorm, saadan flyger det med Sand paa denne Kant, saa Himmel og Jord paa sine Steder næsten staar i et.



Efter at have set og faaet konstateret, at Egevang var lagt øde, vender vi Blikket mod Bratbjerg, thi denne By, som ligger der paa dette aabne Bakkedrag skraaende ned imod Nord, er selvfølgelig ogsaa udsat for Ødelæggelse, selv om denne By ligger ikke saa lidt længere inde i Landet.

At Bratbjerg paa denne Dag helt er gaaet til Grunde er næppe troligt, men efter al Sandsynlighed synger Byen paa sit sidste Vers, og det er kun Efternølerne, som endnu beboer Vilholm, som det sikkert nok nu kaldes, thi vilsomt maa det være at færdes paa denne Bakke eller Holme i en Sandstorm. Hovedparten af Bratbjergboerne har Sandet allerede drevet mod sydøst (ligesom i Egevang), og de har fæstet Bo og anlagt det nuværende Bratbjerg.

Hvis man endvidere tænkte, at Blæsten lagde sig, og det blev stille, saa man kunne tage et Rundskue paa denne Dag, saa vil-

le man sikkert udbryde nej hvor forandret. For 100 Aar siden var det paa denne Kant ud mod Havet efter, idelgrønne Enge og Mosekær med Egevang og det blaa Hav i Baggrunden, men nu er det Sandet der dominerer, vi vil derfor kun mange Steder se store nøgne Sandflader, med Samlinger af hvide Bakker uden nogensomhelst Vegetation, (thi Marehalmen er endnu ikke indført i Sandet), og som derfor flyger ved den mindste Vind. Særlig er Sandet langs med Havet velsignet med en sammenhængende Række af disse Bakkepartier (Havbakkerne).

Det samlede Indtryk af Egnen er trøstesløs, thi Sandet er saavidt det rækker Eneherre, der var intet Marehalm at tøjle det med (det er en udenlandsk Plante og Lyngen var endnu kun i sin Vorden).

Men denne Hedelyngplante blev alligevel den som efter en Aarhundrede lang Kamp, lige indtil vore Dage, har faaet Overtaget, og har endelig bundet og tæmmet Sandets vilde Flugt.

### Tiden omkring Aar 1700

Paa denne Sommerdag i Aaret 1700 har Egnen igen forvandlet sig. Sandet har lagt et meget større Omraade under sit Herredømme, men Sandet er ikke Enehærsker længere, Lyngen vil ogsaa have et Ord med i Langet. Lyngen følger nu trolig i Sandets Spor.

Egevang Sogn er nu fuldstændig forsvundet, paa dets Plads findes nu kun de store vældige Egevangs og Povel Bagerens Bakkesamlinger, derfra breder sig i vid Omkreds store Sandflader tildels bevoksede med Lyng.

Derimod vil vi finde Klithuse paa sin nuværende plads, det er Resterne af Egevangs sogn.

Det gamle Bratbjerg paa Vilholm er ogsaa fuldstændig borte. Pladsen er øde, kun Lyng og Sand. Østen for Vilholm, nede i Lavningen, har ophobet sig vældige taarnhøje Sandmasser tildels tæmmet og beplantet med Marehalm.

Det ny (nuværende) Bratbjerg er allerede en temmelig stor By. Da Bratbjerg blev lagt øde, lejrede Sandet sig paa den sydlige Bakkeskraaning klods op i og imod Tranum. Sandet fra disse Bakker føg ind over Tranum By og ødelagde den nordlige Del af Byens Jorder. Men alt er dog blevet forandret ogsaa for denne Bys Vedkommende.

Dybdal, denne befærdede og romantiske Dal, er nu kun en Skygge imod fordoms Dage. Den rislende Aa, som førhen snoede sig gennem Dalen, forandrede sit Løb, efterhaanden som Dalen fyldtes med Sand, nu fik den Udløb i Nørøxe Sø Syd om



*Nørgaard før år 1900.  
Chr. Madsen med familie og  
tjenestefolk.*

Bratbjerggaarde By. Vejen gennem Dalen er ogsaa nu uden nævneværdig Betydning, den findes nu Syd oppe paa Bjerget, hvor Sandet endnu ikke er saa generende som gennem Dalen.

Helhedsindtrykket fra denne Periode er trist og øde at skue. Sognet har nu faaet sin nuværende Skikkelse. Egevang Sogn er nu fuldstændig gaaet til Grunde, og er nu kun en Saga blot.

### **Tiden omkring Aar 1800**

Paa de aabne vide Sandsletter har Lyngen allerede faaet Bugt med Sandet, og dækker saa godt som overalt dette med sit sorte Tæppe, men endnu er Bakkepartierne uregerlige og vilde. Og med disse fører Menneskene ikke længere en haabløs Kamp. Nu er endelig Tiden inde, da Kampen mod Sandflugten er sat i System. Min Fader har fortalt, at i hans Barndom (1830) hvorledes at der fra Brovst, Torslev, Haverslev og Øster Svenstrup Sogne, hvert Efteraar skulle møde Mandskab til Rykning og Plantning af Marehalm i Tranum Sogns Klitbakker.





*Chr. Madsen Jensen.*

Det var i Oktober Maaned at denne Sanddæmpning fandt Sted, og da rørte der sig et ejendommeligt Liv ude i disse Sandregioner, som ellers laa øde hen.

Men i det hele taget har Menneskene i Forening med Lyngen nu Overtaget.

Lyngens Periode er inde, og Kampen mod denne Plante er saa smaat begyndt ude paa Sletterne.

### **Nutiden omkring Aar 1900**

Forleden Dag stod jeg oppe paa den foran omskrevne Bakketop paa Bjerget Nordøst for Kirken og saa ud mod Havet efter og imod Nord og Øst, og hvad saa jeg saa, paa den fra ældre Tid saa minderige Egn? Lyng og atter Lyng saa langt Øjet kunde række.

Lyngen er nu ubestridt Eneherre overalt paa denne Kant. Bakkepartier som Klithuse og Kokbakkerne Gære m.fl., ja, selv Povl Bagesens Bakker var i Synskredsen næsten ved at forsvinde i dette sortgraa Lynghav, vel findes der mange Beboelser liggende spredt rundt om i Lyngen, men disse Huse med de grønne Agre omkring, ligner nærmest Oaser i Ørkenen. Nej, det er Lyngen, der dominerer. Lyngen er nu efter aarhundredelang Kamp med Sandet blevet saa godt som Enehærsker.

Og Efterkommerne af de gamle Egevangsboere, eller andre som har vovet at sætte Bo paa disse Enge, har maattet tage en haard Tørn med denne Lyng, inden den gaar tabt, hvad den forresten aldrig gør. Nej, Lyngen er en haardfør Plante, nøjsom og sej, som ingen anden Plante jeg kender, - derfor maatte Sandet ogsaa tilsidst ligge under - Lyngen giver aldrig tabt, selv om den maa ligge under nu og da.

Derfor naar en Nybygger, som med Ploven har rydet Plads for hans fattige Agermark, som den jo desværre altid er, og han endelig tror, at nu er der Fred og ingen Fare, Lyngen er kvalt eller fordreven, men ve ham om han forsømmer sin Ager og har taget saa meget Jord i Brug, at der er for længe imellem at Ploven trækker sin Fure, straks er Lyngen der igen.

Derfor er der ogsaa mange af Klitboerne som i vore Dage giver tabt og foretrækker andre Egne med mildere Jord, de har faaet nok af at bearbejde denne mindre gode Sandjord, og derforuden idelig at skulle føre Kamp mod denne stridbare Lyng.

Derfor staar der ogsaa i vore Dage rundt om i Klitten saa mange forladte og tomme Huse, Markerne ved disse forladte Hjem er igen beklædt med Lyngvegetation som før Rydnin-gen. Lyngen er atter raadende.



*Ane Kirstine Madsen Jensen,  
f. Clemmensen.*

Men Lyngens Time slaar ogsaa engang, ja, er allerede slaaet.

Enhver Herre regerer kun i sin Tid, og strænge Herrer regerer kort. Derfor, eftersom Sandplagen rasede vildt i sin Tid, blev dens absolutte Herredømme, maalt med Tidsperioden, dog en stakket Tid.

Lyngperioden varede ulige længere, men Lyngen var trods alt ogsaa uden Sammenligning saa langt mildere en Herre.

Naar man som forleden Dag jeg stod paa Bakken saa ud over Landskabet, kunne jeg hist og her i Lyngen øjne nogle grønne Sletter i Lyngen, det er Bjergfyrbplantning, og denne bliver Lyngens Banemand, hvor Bjergfyrb bliver plantet staa der de første Aar en Kamp paa Liv og Død mellem denne og Lyngen, og ve den, der ligger under den, er uhjælpelig dødsdømt, men i Reglen gaar Bjergfyrreren af med Sejren. Og vore Efterkommere i Tranum Sogn vil omkring Aar 2000 (om 100 Aar) kunne fra denne Bakketop se ud over en uendelig stor Naaleskov, som breder sig paa den Plads, hvor nu Lyngen vokser. Thi Skov vil der blive overalt i dette Land, hvor nu kun Lyngen breder sig, baade paa Indlandshederne og langs med Kysten, og saadant burde det jo ogsaa være, at

Hvor Ploven ej kan gaa  
og Græsset ej vil gro  
lad der kun Træer staa.

Om hundrede Aar saa er alting glemmt, og skulle det træffe sig, at en af vore Børnebørn ved denne Tid skulle tage Plads en Sommerdag paa det foran omtalte Højdepunkt, for at skue ud over denne store Skov, som der da findes paa denne Kant, ud mod Havet efter, bredende sit smukke løvrige Tæppe overalt, skjulende baade Sandet og Lyngen. Da vil de næppe kunne forstaa Fædrenes tit haabløse Kamp med det frygtelige Land, og al den Lidelse og Nød, dette til Tider har fremkaldt, for til slut endelig at faa en arm og fattig sandet Jord at leve paa og arbejde med. Dog, Hedebonden, eller som jeg hellere vil kalde dem Klitboerne, da dette Navn er mere betegnende, er seje og haardføre og falder gerne paa Valen, og jeg kender det saa godt i min Tid, har set det med saa mange Klithjem, baade Huse og Gaarde, at naar Familien i et af disse Hjem er uddød, staa Huset forladt, og ingen fra andre Egne har Mod paa at tage Kampen op med den karrige og golve Jord. Huset og Jorden forfalder, Lyngen faar igen Overtaget, og omsider tilplantes Jorden. Skovperioden er inde, dog den er endnu kun i sin Vorden, men det er nu let nok at se hvor det bærer hen, og det er godt at det gaar den Vej, at den nuværende Slægt planter en

dejlig Skov, som vore Efterkommere vil kunne glæde sig ved, og takke os for, hver Gang de ser ud over denne vældige store grønne Skov, hvor Raadyrene springer legende omkring og Fuglesangen lyder, og alt i Naturen aander Liv og Fred.

Da vil, som før nævnt, paa en saadan Dag, alt være glemmt, som her er beskrevet, jeg ved nok meget ufuldstændigt, andre kunne have gjort det meget bedre, men en velvillig Læser kan maaske dog faa et lille Indblik i vores Fædres Liv og Færden.

Denne mærkelige Kamp for Tilværelsen, mod onde Naturmagter, som vore Fædre har ført, vil da kun være en *Saga blot*.

# Et lærerliv i Haverslev

*Af Karen Marie Christensen*

*Karen Marie Christensen,  
f. 1842 i Tørslev, d. 1916 i  
Haverslev. Drev i mange år  
en friskole i Haverslev.  
Artiklen er uddrag af hendes  
selvbiografi, der udsendes  
kort efter hendes død.*

Jeg er født i Tørslev, Øster Han Herred den 30. Januar 1842. 3 Maaneder efter flyttede mine Forældre til S. Harritslev - 1 Mil sydvest for Hjørring. De kom til at bo i et Fæstehus, hvor der kunde holdes 2 Køer, men, Fader maatte paa egen Kost arbejde 3 Dage om Ugen paa Hovedgaarden Aastrup. Jeg var den næstældste af 12 Søskende, saa det siger sig selv, at jeg voksede op under fattige Kaar, og dog kan jeg med Digteren sige: »Nej ingen Plet paa Jorden er skøn, som du mit Hjem!« Jeg kan ikke huske, at vi Børn forgæves bad Moder om Mad. Naar jeg saa rige Børn have Overflod, misundte jeg dem aldrig, jeg havde det nødvendige og forstod ikke, der var Brug for mere. Engang maatte jeg gaa til Eksamen i min Moders Sko, det var jeg vel tilfreds med, og jeg syntes, det var dejligt at slæbe afsted i dem. Det første, jeg rigtig kan huske, var en lille Søster, der døde; jeg glædede mig ved at se hende saa pæn pyntet i hendes lille Ligseng. Jeg spurgte Moder: »Hvor kommer vi hen, naar vi døer?« Det næste, som jeg tydelig mindes, var min Moders Sorg, da Fader 1848 skulde være med i Krigen, jeg var altsaa den Gang 6 Aar. Der blev sendt en Ansøgning til Kongen, om han maatte blive fri for de mange uforsørgede Børns Skyld; vor folkekære Konge Frederik den Syvende bevilgede Ansøgningen. Det var jo godt for os, at vi beholdt Fader hjemme, men Tilværelsen var alligevel trang. Rugen gik op til en Pris af 32 Kr. pr. Tønden. Jeg husker saa tydelig en Dag, Moder var ved at bage Pandekager, vi Børn fik kun én at være fire om, og jeg spurge Moder: »Hvorfor skal Fader have alle de andre?« Hun svarede: »Fordi han slider saa haardt for Føden til os, det kunde han ikke, dersom han kun fik det, som vi herhjemme«.

---

Jeg rejste saa fra Vendsyssel og kom til Haverslev 1. Oktober 1873. Det første Sted jeg kom til, var hos Gaardejer Anders Kristensens i Holmsø. Her blev nu lagt Planer om Skolens Begyndelse, Børn blev der vist nok af, og Lærerinden havde de, men Skolehuset og alt, hvad der skulde bruges af Inventar, manglede. Der blev lejet en Stue hos en Enke i Haverslev, som havde 3 Piger, der ogsaa skulde i Skolen. Pastor Kock var bleven kaldet til Løgstør, men hans Kone og Børn blev her om

Vinteren, saa Præstens 2 Børn ogsaa blev meldt ind som Elever. Borde og Bænke sørgede et Par Mænd i Holmsø for, jeg skulde saa selv sørge for, hvad der ellers skulde bruges, men det kostede meget, da Skolen allerede i den første Maaned talte 40 Børn. Jeg blev lige straks Folks gode Veninde og blev bedt ud i det uendelige. Det forundrede mig meget her at mærke, at Tjenestefolk næsten havde Børns Ret i Hjemmene, ligesom det ogsaa forundrede mig at se, hvor rigelig de fattige fik Gaver fra de bedre stillede Hjem. Begge Dele var noget, jeg aldrig før havde set, saa jeg næsten syntes, jeg var kommet til et fremmed Land. Blandt de mange Børn, jeg fik i min Skole, var der ikke saa faa store Drengene, der ikke havde været vant til rigtig at lyde, jeg sagde derfor i Begyndelsen til Børnene: »Vil I lyde mig og altid sige Sandhed, skal I faa det godt; men i modsat Fald faar I Straf.« Det fik de ogsaa, men nu som ældre synes jeg, at jeg undertiden havde været for stræng mod de kære Børn, som jeg holdt saa meget af. En Evne havde jeg, som var en Arv fra min egen Moder, jeg kunde fængsle Børnene ved at fortælle Historier. De vilde undertiden gøre Akord med mig om, at naar de var rigtig flinke, jeg saa vilde fortælle dem en rigtig »skøn« Historie, lige før de gik hjem. Mine Historier var gerne Billeder ud af Livet, og de fleste lavede jeg selv.

Blandt andet maa jeg fortælle om mit første Juletræ. - Folk i Haverslev havde den Gang aldrig set et Juletræ. Jeg havde i lange Tider siddet til langt ud paa Aftenen for at lave en lille Gave til hver af Børnene. Da Tiden endelig kom, blev der almindelig Glæde, Børnenes Forældre var bedt med til at høre en Festtale, se Juletræet og derefter drikke Kaffe; men foruden de indbudne samledes der en hel Skare udenfor Huset for at se Stadsen gennem Vinduerne. Det var jo en stor Fornøjelse for mig at kunne glæde saa mange Mennesker.

Alt gik nogenlunde efter Ønske med Skolen til hen ad Foraaret. Den nye Præst, Pastor Ammentorp, kom midt om Vinteren, han hørte om Friskolen og fik den Tro, at jeg var Grundtvigianer, fordi Børnene ikke havde Udenadslektier. Ved Foraarseksamenen bad jeg Børnenes Forældre om at være til Stede, og her udtalte Præsten sin Medlidenhed med de Børn, der var kommen i min Skole. Hans Udtalelser havde imidlertid kun til Følge, at et Par Stykker blev taget ud af min Skole og sat ind i Statsskolen. Et Par Maaneder efter kom Provsten, som imidlertid var en Ven af Friskolen, saa hos ham fik Præsten ingen Støtte. 8te Dage efter fik jeg Ordre til at møde paa en bestemt Dag med mine Børn i Statsskolen, da Biskop Kierke-

gaard ønskede at overhøre dem. Biskoppen var meget vred og sagde en hel Del; men hvad jeg sagde, vilde eller kunde han ikke høre, og der blev nu taget 3 Børn ud af min Skole. Beboerne blev forskrækkede over, at jeg vilde paatvinge dem en falsk Lære.

Dette nægtede jeg bestemt, idet jeg henviste til, at Pastor Kock meget gerne vilde have mig over til Løgstør, samt at jeg havde et lignende Tilbud fra Samsø. Her saa det imidlertid ikke ud til, at jeg kunde udrette noget, naar alle var imod mig; men Børnene var det imidlertid ikke, flere af dem græd sig i Søvn om Aftenen, fordi jeg vilde rejse fra dem. Enden paa Striden blev dog tilsidst, at jeg tillod, at Børnene lærte Skriftstederne og nogle Salmer udenad; men kunde de ikke Lektierne, hverken vilde eller kunde jeg straffe dem, saa vilde jeg hellere rejse.

Der faldt nu lidt Ro over Sindene, Skolen blomstrede op paa, og Betalingen for Undervisningen blev ordnet paa en nogenlunde tilfredsstillende Maade. 2 Aar efter blev Pastor Ammentorp forflyttet til Kettrup; men den Dag han holdt sin Afskedsprædiken, bekendtgjorde han, at Stiftets nye Biskop kom paa Visitats om 8te Dage, og Friskolebørnene skulde møde sammen med Statskolens. Det var jeg selvfølgelig ked af og skrev til Pastor Kock om, hvorledes jeg skulde forholde mig. Han svarede, at Loven ikke ligefrem gav Biskopen Ret til hans Forlangende, men han havde en Anelse om, at det var Præsten og ikke Biskopen, der forlangte det, thi paa Mors har han været paa Visitats, og der forlangte han ikke Friskolens Børn til at møde. Han raadede mig saa til selv at gaa ned i Præstegaarden og saa bede ham venligst at besøge Friskolen. Jeg skrev imidlertid et Brev til Biskopen og bad om Svar tilbage med Budbringeren. Biskopen svarede, at Opfordringen til at møde i Statsskolen ikke var kommen fra ham; men han takkede for Indbydelsen og tilføjede, at jeg maatte vente ham i Morgen Kl. 10. Jeg havde anmodet en 3 a 4 Mænd om at være tilstede under Visitatsen. Biskopen bad mig tale med Børnene om en Historie, helst af det ny Testamente. Jeg valgte saa den barmhjertige Samaritan og talte om Emnet et Kvarterstid, hvorefter Biskopen afbrød mig og udtalte sin Glæde over, at jeg lærte Børnene en sund kristelig Lære. Han talte nu selv med Børnene og endte med at ønske Skolen en god og glædelig Fremtid. Mændene, der havde været til Stede, var ligesom jeg glade ved Bispebesøget. Det var en hel Vederkvægelse for Beboerne, at høre Biskopens Udtalelse; thi i Virkeligheden var mange æng-

stelige for, at det var en falsk Religion jeg lærte Børnene.

Saa gik det et Aarstid helt godt, men da den nye Præst, Pastor Møller, fik Forholdene at høre, vilde han gøre, hvad han kunde for at faa mig væk, idet han mente, at det var et Indgreb i Statsskolens Rettigheder, at jeg drog Børnene ud af den. Han rejste til København for at tale med Kirkeministeren og bad ham hjælpe sig med at faa mig bort, men Ministeren skal have svaret, at det kunde han ikke, naar jeg ikke forsaa mig imod Landets Love.

For om mulig at faa Forældrene til at tage Børnene ud af min Skole, lovede Læreren at skaffe en Lærerinde, som kunde undervise Pigebørnene i Haandgerning, han vilde give hende Kost og Logi, og hun skulde saa undervise Børnene to Dage om Ugen. Præstefruen lovede at have Overtilsyn med Haandgerningen, og det Pigebørnene skulde betale for Undervisningen, skulde Lærerinden have i Løn. Paa den Maade gik der en Vinter, og jeg mistede Børnene fra de to Hjem, der begyndte min Skole 5 a 6 Aar før. Lærerinden var en meget dygtig Pige; men da et halvt Aar var gaaet, havde hun tjent saa lidt, at hun var nødsaget til at rejse.

En Dag i September Maaned kom Præsten hen til mig og var ude af sig selv af Vrede, hvorfor kan jeg ikke huske. Samme Dag besøgte Sogneraadsformanden Niels Møller i Bejstrup mig, han havde hele Tiden støttet min Skole og gjort mig meget godt. Ham fortalte jeg om Præstens Besøg og tillige, at jeg var betaget af en underlig Angest, som jeg ikke kunde gøre Rede for, men skulde det saaledes blive ved, var jeg nødsaget til at rejse bort. Han talte fornuftig med mig og sagde, at jeg aldrig kunde være bekendt at rejse straks, jeg maatte mindst blive et halvt Aar efter at have sagt Beboerne, hvorfor jeg vilde rejse. 2 Dage skulde der være Høstprædiken, og saa plejer der jo at være mange Folk i Kirke, men jeg var der ikke. Præsten talte først lidt om Høsten; men brød saa pludselig af, idet han sagde, at der var én Ting, der laa ham paa Sinde, som han allerførst vilde gøre Menigheden opmærksom paa, og det var den Forblindelse, som Lærerinden nede i Haverslev havde ført Menigheden ind i. Præsten blev ved at tale om mig, til han blev saa træt, at han maatte slutte. Beretningen lød bagefter, at Mændene lo, og Kvinderne græd under Prædikenen. Saa snart jeg fik Efterretning om det skete, blev jeg bedre tilpas, Angesten var overstaaet; men Præsten blev forskrækket, han havde sagt saa meget ondt om mig, som han aldrig kunde staa ved. Pastor Møller og Frue gik til Sogneraadet og de Gaardmænd,

der havde Børn i min Skole, og bad dem om Forladelse; men mig kom de ikke til. Stakkels Præst, han tænkte ikke paa, at den der vil Guds Forsætter hemme, han nødes til selv dem at fremme.

Der hvor jeg nu boede, kunde jeg ikke blive, og det var det femte Sted, jeg havde boet. Saadan at flytte omkring fra Sted til Sted, betale dyrt efter den Tids Pengeforhold, og ingen Steder have tilstrækkelig Plads, var ikke til at holde ud i Længden. Der havde flere Gange været Tale om at bygge et lille Skolehus til mig; men man kommer ikke langt med dem, der sover. Jeg havde i en vis Forstand nok Venner, men ingen troende Ven, som jeg kunde udtale mig for, naar tunge Tider gled hen over min Tilværelse. Men saa en skønne Dag hørte jeg min himmelske Faders Røst, som sagde: »Jeg alene kan gøre det saadan, at du kan blive her, og Føden skal du nok faa«. Disse Ord havde Vægt for mig, Sorgen svandt og nyt Fremtidshaab blev mig givet. Jeg fik ogsaa det nødvendige baade den Gang og senere hen i Tiden, Gud ske Lov; men jeg lignede rigtignok heller ikke vor Nutids Lærerinder.

I Oktober havde vi Efteraarseksamen, hvor Børnenes Forældre tilligemed nogle fremmede Mænd var til Stede. Før Eksamen var til Ende, stillede Mændene sig i en Kreds om Præsten og skiftedes til én for én at give ham Svar paa hans Tale om mig i Kirken. Der faldt ved den Lejlighed fler Haansord mod Præsten, hvorimod der ikke blev sagt et eneste ondt Ord om Lærer Borregaard.

Dagen efter tog jeg alvorlig fat og sagde til Forældrene: Dersom I ønsker at beholde mig, maa I sørge for at bygge en Skole, jeg kan ikke længere blive ved paa den Maade, som jeg har det. Der blev ikke sagt mig et Ord imod, og de enedes om at hjælpe hinanden med Udførelsen af min Plan. Tidlig næste Foraar blev der taget fat paa Bygningsarbejdet, og 1ste Juni flyttede vi ind i den nye Skole. Først da kan det siges, at vi havde det godt, og Præsten turde nu ikke mere gøre os Fortræd. I nogle Aar havde jeg over 40 Børn i Skolen, saa jeg havde mere end nok at bestille og var lykkelig i min Gerning. Provst Schøtt, Brovst, var én af Skolens Venner og besøgte os flere Gange. En Gang kom han og talte ved et Juletræ, men ellers var det for at overhøre Børnene for paa den Maade at støtte Skolen. Biskop Lind besøgte mig 3 Gange, han var som en Fader mod mig og skrev til mig, at jeg skulde være ved godt Mod.



Gaardmændene gav 10 Kr. og 1000 Tørv for hvert Barn aarlig; men var der 3 Søskende, gik den tredie frit. Husmændene gav 5 Kr., og de, der ikke havde Raad til at betale, gik frit. Dog var der enkelte, der godt kunde men ikke vilde betale, ligesom der var andre, naar Regningen blev et Par Aar gammel, og jeg saa bad om at faa den opgjort, at jeg maatte gaa ind paa at være tilfreds med det halve. I Haverslev var der en Gaardmand, der havde 8 Børn, som alle gik i min Skole, han betalte som de andre efter den vedtagne Takst, og han var ved enhver Lejlighed en af Skolens bedste Forsvarere. Men ved en paatagen Kautionsforpligtelse om ved Aar 1880 blev han bragt nær Fallittens Rand, og jeg fik i lange Tider ingen Betaling for Børnene. Efter en halv Snes Aar kom han dog nogenlunde over Pengekrisen saa meget mere, som Tiden førte det med sig, at Ejen dommene steg i Værdi, og jeg begyndte da at bede om lidt Skolepenge, men Konen mente, at de ikke kunde undvære Penge til mig. Jeg bad da om at faa det Rugbrød, jeg behøvede, i Stedet for Penge, og det gik hun ind paa; men for hver 4 Pund jeg fik, maatte jeg høre, at det var forskrækkeligt alt det, jeg kunde spise. Den sidste Gang jeg hentede Brød hos hende, sagde hun, at dersom jeg saadan vilde blive ved at flaa dem, maatte de tage Børnene ud af Skolen, hvortil jeg svarede, at det maatte de gerne; men desuagtet blev de ved at sende dem til min Skole. De havde den Gang kun de to yngste Børn tilbage.

Jeg fik en ny Ide, som imidlertid ikke slog rigtig an, skønt jeg den Dag i Dag tror, at Tanken var rigtig nok. Jeg vilde forsøge paa at faa oprettet en Skole for Drengene i Alderen fra 12 - 16 Aar. Mændene blev sammenkaldt til et Møde, hvor Provst Schøtt talte for Sagen. Vi havde faaet fat paa en Lærer med godt Lov, som gerne vilde begynde, men han forlangte, at det skulde være et Levebrød, han vilde i alt Fald have en Slags Sikkerhed for sin Fremtid; men det kunde der jo ikke være Tale om, at Folk kunde eller vilde gaa med til. Vi fik imidlertid fat paa en ung Mand, der vilde prøve det, han fik en halv Snes Elever; men han var uden Liv og Begejstring, saa det kunde ikke gaa, og dermed var Planen opgivet.

---

Lærer Borregaard holdt i mange Aar Hjælperlærer. I de første aar gik alt sin rolige stille Gang; men da de unge Lærere hurtigst mulig søgte Embede, maatte han ofte skifte. Dette skete ialt 8 Gange, og naar en Lærer havde faaet Embede, gik der gerne et Par Maaneder eller mere, inden han fik en ny, og i den Tid maatte han selv undervise. Denne bestandige Skiften

Lærer var jo meget uheldig for Børnene. En Gang, medens Hjælperlærerpladsen var ledig, fik baade Statsskolen og jeg Bispevisitats. Da Tiden kom, hvor Børnene skulde være samlede, var de fleste ikke mødt paa Grund af stærk Regnvej. Biskopen tog imod Børnene i Vrede, saa da Religionsoverhøringen skulde begynde, var Børnene saa forstyrrede, at de intet kunde svare. Han foreslog da, at de først skulde tage Dansk; men det vilde heller ikke gaa, alt mislykkedes, selv en lille Dreng, Biskopen bad om at læse sit Fadervor, kunde ikke. Det var efter min Mening et Uheld, der overgik Statsskolen, som Børnene, der ellers var flinke, ikke kunde gøre for. Fra den Dag af fik vi Vaabenstilstand, og Beboerne, som havde Børn i min Skole, fik Lov at være i Fred. Borregaard og jeg laa egentlig slet ikke i Krig med hinanden, derfor kunde han ogsaa for en Tid sende sine to Døtre i min Skole for at lære Haandgerning.

Under al den Uro, der havde været i mange Aar, blev jeg stundom meget træt; men en skønne Dag var det for mig, som himmelske Aander kaldte paa mig. Jeg vilde øjeblikkelig hen til dem og syntes, det var saa let som at gaa af én Stue i en anden. I samme Øjeblik saa jeg Børnene slaa Kreds om mig og vilde hjælpes med et og andet, jeg kunde ikke rive mig løs fra dem; men hastede med at hjælpe dem for snarest mulig at forlade dem. Lige med et var Herligheden eller Synet forbi; men jeg er ganske sikker paa, at Gud gav mig derved at forstaa, at min Gerning endnu ikke var til Ende, jeg havde endnu noget at leve og virke for. Det, der bedst kunde oplive mig, var at fortælle Historier for Børnene, jo flere Børn jeg havde, desmere Hvile blev der mig givet, det gjorde mig godt at se Børnene drage Næring til sig ved at høre det, jeg havde at fortælle om de Skikkelser, som fængslede deres Fantasi.

Efterhaanden som der blev lidt Ro i Lejren udefra, kom der en ny Fjende, nemlig Skoleforsømmelserne, der tog meget stærk til. Jeg vidste ikke, hvad jeg skulde gøre; men skrev saa til Biskop Lind og beklagede mig derover. Han skrev tilbage og bad om i Løbet af et Par Maaneder at sende ham de Børns Skrivebøger, som var over 10 Aar. Bøgerne skulde indeholde Prøver af Skønskrivning, Diktat, Genfortælling og et Regnestykke. Forældre og Børn blev glade, da Bøgerne kom tilbage, og de fik at se Biskopens Glæde og Tilfredshed med dem. Et Par Aar efter søgte den svage, aldrende Biskop Lind sin Afsked til stor Sorg for mig. Nogen Tid efter spurgte Pastor Flagsted, der nogle Aar før var bleven Præst i Haverslev, mig, om jeg ikke

vilde gaa ind paa at nøjes med at have de mindre Børn i min Skole, saa kunde de større komme i Statsskolen, dette mente han var det bedste for Børnene. Jeg svarede ham kort og bestemt, at jeg paa ingen Maade hverken kunde eller vilde. Jeg blev jo ked af bestandig at høre om den Uret de store Børn led, fordi jeg selv havde for faa Kundskaber. Jeg maa indrømme, at der var noget sandt deri; men paa den anden Side havde Børnene jo Frihed til at flytte over i den anden Skole, saasnart Forældrene ønskede det, hvad nogle ogsaa gjorde.

Jeg fandt imidlertid paa det Raad at fæste en Lærerinde for et halvt Aar, som bedre end jeg kunde undervise de store Børn; men intet er fuldkommen i denne Verden. Hun forlovede sig straks efter, at hun var kommen, med Hjælpelæreren ved Statsskolen, og skønt hun egentlig var en rar Pige, gik det ikke saa godt, som det burde, idet Forlovelsen noget kølnede hendes Interesse for Skolen. Jeg var den Gang 50 Aar, saa jeg var nu vel gammel til at tage paa Lærdom. Dog gik de Aar, som var tilbage, saa nogenlunde, det, der egentlig manglede mig, var troende Venner, og jeg syntes en Tid, at jeg var saa lidt afholdt.

Men saa en Dag følte jeg mig pludselig paa Rejse op i Himmelrummet, jeg stiledede mod en yndig Himmelklode, vor egen Jord, som jeg havde forladt, syntes mig som en lille Globus langst nede i Nordvest. Da før jeg vidste af det, blev jeg af en Kærlighedsmagt rykket lige tilbage til det Sted, hvor jeg hørte hjemme og var nu glad ved Tilværelsen. Børnene var paa deres Vis omhygelige for mig, de skulde nok sørge for, at mit Spisekammer var i god Forfatning, takket være deres Forældre. Jeg havde i Reglen Juletræ hvert tredie Aar, jeg lavede selv en stor Del af Gaverne til de mange Børn; men jeg havde en Del Vanskelighed med, at Gaverne for at pynte i Træet ikke maatte være ens og helst af nogenlunde lige Værdi. Da jeg sidste Gang havde Juletræ, fik jeg en ny Ide. Om Sommeren havde vi Haandgerning hver Eftermiddag, og der blev lavet mange nydelige Ting. Jeg siger saa en Dag til Pigebørnene: »I Aar faar I intet Juletræ, medmindre I selv kan lave Gaverne, jeg vil saa give hvert Barn en Skilling lige stor til hver, og for den kan I selv købe Garn og Tøj, til hvad I og Eders Forældre synes bedst om, men kun to Piger maa lave det samme, og hver Pige skal lave en Ting til sin Broder eller en anden Dreng, jeg vil saa selv lave en Ting til hver af de mindre Børn«.

Da de hørte min Plan, blev de saa glade, at jeg ligefrem forundrede mig. Alt gik ogsaa efter Ønske, den Lyst, som Børnene viste for at naa det satte Maal, var saa stor, at jeg døjede med

at faa dem til at lege i Frikvarterene. I Juleferien havde jeg travlt med at faa al Ting færdig, hvorfor jeg maatte afslaa de mange Indbydelser til Julegilde.

Endelig skal jeg fortælle om mit sidste Juletræ, som jeg præ-senterede 5 Dage i Træk. Den første Dag begyndte Højtidelig-heden Kl. 12 Middag. Vinduerne blev lukkede med Skodder, Julelysene tændte, og Fru Pastorinde Madsen, Kollerup<sup>1</sup>, holdt Foredrag for de glade Børn. Derefter maatte hvert Pigebarn selv vise hende sit Haandgerningsarbejde, som Træet var pyn-tet med. Til Slutning drak vi Chokolade og Kaffe, og Børnene sang et Par Sange, før de gik hjem. Kl. 7 Aften blev Huset fyldt igen med Børnenes Forældre og Sognets Missionsfolk. De hav-de selv sørget for en Taler, en troende Mand, Pastor Pedersen, Aalborg. Træet blev grundig efterset, Børnene fik Ros for deres Flid, derefter blev der drukket Kaffe, og jeg tror nok alle gik glade hjem. Afholdsfolkene, der holdt deres Møder i min Sko-le, bad ogsaa om Lov til at se Juletræet, de vilde selv sørge for en Tale og nye Lys. Jeg gav mit Minde dertil, imod at jeg fik Lov til at bede en Del unge Mænd og Kvinder med af Skolens gamle Elever. Hvor var de glade, de kære, unge Mennesker, ved at være en hel Aften hos mig, de bad mig om ikke at være for hastig med at faa Kaffen lavet; thi naar den var drukket, men-te de, at de ikke maatte være der længere. Næste Dag kom Byens mindste Børn for ogsaa at se det smukke Træ. Det fem-te Hold var Skolens Elever, der den sidste Dag kom for at hen-te deres Gaver og faa deres Part af Træets Pynt, hvorefter de gik glade hjem; men jeg var efter alt dette overanstrengt og træt.

1897 fik Missionsfolkene bygget et Missionshus i Bonde-rup, saa deres Møder blev ikke længere hos mig. Pastor Flag-stad, der havde holdt flere Møder i min Skole, døde samme Aar, og Afholdsforeningens Møder var ikke mange, saa der blev Ro i Huset om Aftenen efter denne Tid. Vor nye Præst, Pastor Finnemann, holdt sig udenfor enhver Bevægelse. De havde kun én lille Pige, der begyndte sin Skolegang hos mig, de var rare Mennesker, der gjorde mig meget godt. Børnetallet i min Skole svandt noget ind, tildels paa Grund af, at flere døde af Difteritis. Aar 1900 blev mit sidste Skoleaar, mine Kræfter tog saa meget af de sidste Par Aar, og Gerningen, som i saa mange Aar havde været mig en Hvile, blev nu til Besvær. Jeg var den Gang 58 aar, nu opløstes Skolen for bestandig; men nogle fulgte mig til mit nye Hjem; nemlig 6 Konfirmander, der var ked

af at blive indmeldt i en anden Skole, og jeg blev ved med lidt Haandgerning i et Par Aar. Jeg solgte Skolehuset, det pæne Hjem, hvor jeg havde boet i 20 Aar; men jeg fik kun halv Pris for det, fordi det var bygget paa Lej jord. Jeg ejede kun 700 Kr. og købte for dem et Hus, hvor jeg kunde holde en Ko, og saa havde jeg ved Siden af et lille Hønseri. Det gik for saa vidt godt, jeg sled umaadelig haardt, kørte selv mit Korn hjem paa en Trillebør og tærskede det selv om Vinteren. Aldrig havde jeg tænkt mig, at Beboerne vilde have hjulpet mig saa meget, som de gjorde, det var ligefrem en Glæde at blive vist saa megen Kærlighed og Opofrelse, som jeg var Genstand for.

# Sundhedsvæsenet i Han Herred

*En oversigt af Torben Ebbe*

*Torben Ebbe*

*f. 1920 på Frederiksberg.*

*Cand.med. 1946, på Broust*

*Sygehus 1946, reservelæge  
sammesteds 1948-50.*

*Praktiserende læge i Fjerrits-  
lev 1952-87. Har offentlig-  
gjort adskillige artikler af  
lokalhistorisk indhold.*

## **Fjerritslev området**

Ved kgl. resolution af 31. januar 1818 blev det bestemt, at distriktslægen for begge Han herrederne skulle bo i Kollerup. Senere blev det bestemt, at han skulle bo i Fjerritslev by. Det var samtidigt med at apotekeren i Thisted (L.C. Dahlerup) 18. august 1824 fik bevilling til at anlægge et apotek i Fjerritslev by. Ingen af delene blev dog til noget.

Den første læge til vort nordjyske område var distriktslægen i Nibe 1787. Han havde et stort område, idet Løgstør, Aars samt Øster Han Herred hørte ham til. Det sidste område krævede jo en sejltur. Måske fra Nibe til Øland (»Boden«). En tidligere saltbod beregnet til behandling af sildene.

De første læger havde ikke meget at se til. Vaccination (kopp-evacc. blev indført 1810), veneriske sygdomme og forholdsregler ved epidemier. Men også alm. praksis. Indtil da havde man jo været selvhjulpen. Generationers gode råd, kloge mænd og koner. Dertil kom bartskeererne (hårskærer = frisør) der kunne have kgl. bevilling til at praktisere. Vi hører om en bartskeerer Groszmann i Nibe 1707.

Første læge i Han Herred

Første læge i Han herrederne (både øst og vest) var krigsråd C.F. Ramløse. Han boede først på Aagaard men siden i Kettrup. Det var ikke noget givtigt job at være læge. Så der skulle titler til, der gav ekstraindtægter eller landbrug som Kettruplægerne. Den sidste her var H.B. Schierup, der flyttede fra »Elmelund« til et mindre hus lige øst for kirken. For at hjælpe på de sparsomme indtægter tog hans kone husholdningselever i huset. Han havde i øvrigt først været distriktslæge på Skagen fra 1867 og kom til Kettrup 1875 og døde her 1897.

En datter af ham blev gift med sagførerfuldmægtig Rudolf Lassen. Et barnebarn, Anne Grethe, blev gift med læge P.M. Sørensen, Vrensted.

Efter C.F. Ramløse (1829-48) kom krigsråd N.G. Münster (1849-55), Isaac Canter (1856-63), G.E.F.M. Fangel (1864-75) og så endelig H.B. Schierup (1875-97). Alle boende i Kettrup.

Efter at jernbanen var etableret til Aalborg fra Fjerritslev 1897 og til Thisted 1904, flyttedes egnens tyngdepunkt fra Kettrup til Fjerritslev.

## Apotek i Kettrup

I Kettrup havde der været apotek siden 1824. Den første tid i Kettrup Præstegaard og siden »Hvidhøjgaard«. At drive apotek dengang var en blandet landhandel. Der hørte både kolonialhandel samt landbrug med til jobbet.

Den første apoteker i Kettrup hed Lars Chr. Dahlerup. Han var apoteker i Thisted (1823-46) og ansatte derfor en bestyrer i Kettrup: Mathias Valentin v. Würtzen. Han bestyrede apoteket til 1837. Dahlerup solgte apoteket til Vilhelm Edvard Bendixen, 1841. Fra 1844 var det dog bortforpagtet til Frederik Holm (der ender som købmand i Hobro). Chr. Albrecht Jørgensen overtog apoteket 1851, og ved hans død overtog hans enke apoteket med Mourits Severin Friis som bestyrer (ender som materialist i Aalborg).

Würtzen var i øvrigt ejer af Tanderupgaard til 1852 og Trustrupgaard til 1869.

Næste apoteker var Anders Herskind, der overtog det 1860. Han var gift med Elisa Rebekka de Fonss, d.a. ejeren af Øslev Kloster. Han ender dér som eneejer af denne gård efter at have solgt apoteket til Aksel Kjær i 1874.

Under Herskind blev der oprettet et hjælpeapotek i Gl. Brovst 1876.

Fra 1882 overtog C.F. Holten apoteket. Han beskriver, hvordan han handlede med alm. kolonialvarer, vin m.m. Der hørte 30-40 tdr. land med, 4 heste, ca. 20 stk. kvæg, får, høns, duer og kalkuner. Hver dag 15-20 folk i kost. Familien og apotekerpersonalet samt huslærerinden spiste for sig. Landbrugets folk spiste andet sted og af ét fad.

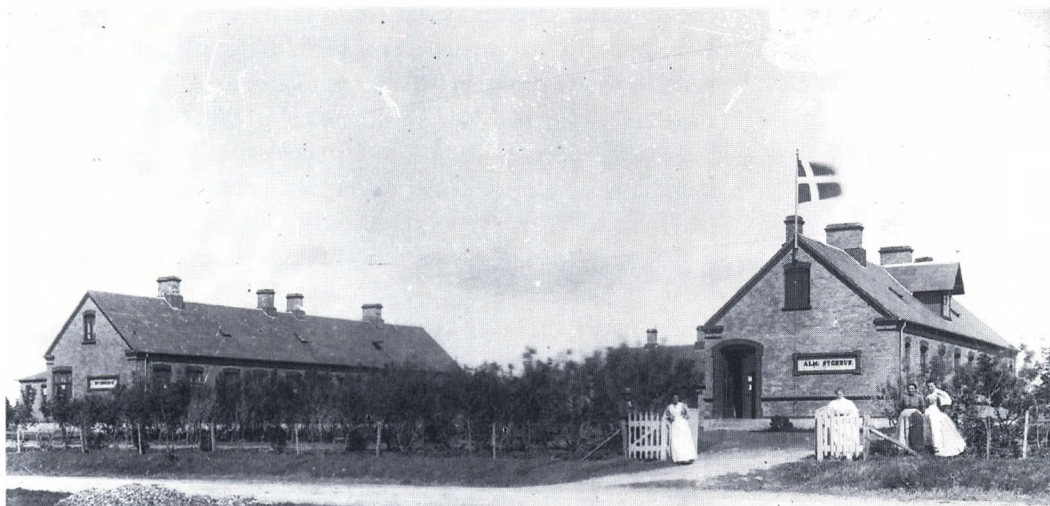
Hver mandag kørte apoteker Holten med hestevogn til Brovst. Her fik pharmaceuten fri, og Holten passede apoteket til aftenen. Så spændte han for og kørte hjem.

En søn fortæller om køreture til Svinkløv og Faldet. »Vi kølede vore medbragte øl i den kolde kilde, og på hjemturen sang de unge frøkener Holten de gamle bondesange. Når vi kom til Kollerup bakke, holdt vi stille og så tilbage. Et udsyn - hele Jammerbugten lå synlig fra Bulbjerg til Tannishus med lyngbakkerne i forgrunden og klitterne bagved.«

1898 blev apoteket flyttet til sin nuværende plads - i nærheden af jernbanen. Et sygehus blev bygget i Fjerritslev 1896. 2 énetages parallelt liggende huse med udhus bagtil (øst) til vaske-ri, desinfektionslokale, redskabsrum, brændselsrum og ligstue.

I den nordre var den epidemiske afd. til 10 patienter. I den søndre medicinsk-kirurgiske patienter ialt 6. Resten var optaget af køkkenet.

## Apotek og sygehus i Fjerritslev



*Fjerritslev Sygehus omkring  
århundredskiftet*

#### Læger i Fjerritslev

Før man fik sygehuse, klarede man sig ofte med en stue på fattiggården. Her opnåedes et vist mål af pleje og vigtigst mad.

Det ser ud til, at det første fattighus i Han herrederne har ligget et ukendt sted i Bonderup - med 2 stuer.

Et andet fattighus lå i Husby. Blev senere flyttet til Kettrup. Dette blev skabt på initiativ af præsten og senere provsten for Han Herred og Hvetbo Herred: Jacob Rasmus Damkjær. Og det samme år, som han tiltrådte som præst her: 1835. Her blev indrettet et sygehus i samvirke med distriktslæge Ramløse, der her havde tilsyn. Fungerede fra 1835-48 (sygestuen).

Den første distriktslæge, der boede i Fjerritslev, Vestergade 17, var A.L. Bartsch. Huset var blevet bygget af købmand Chr. Jensen 1884. Læge Bartsch var her fra 1898 til 1915. Han kom som distriktslæge fra Færøerne (1891-98). Han kommer til Fjerritslev 27.10.98 og bliver sygehuslæge januar 99.

Sygehuset blev de første år passet af læge Henrik Bølling. Han var lige blevet læge og starter som praktiserende læge i Fjerritslev april 1895. Er sygehuslæge fra august 97 til januar 99. Han var i sin tid med til at starte tennisklubben sammen med sin smukke søster. Han dør ganske ung.

Samtidigt med Bartsch begyndte en anden læge praksis i Fjerritslev: Læge Niels Tycho Jacobsen. Han var her fra 1904-19. Om ham skriver Johan Lindstrøm meget udførligt i »Blade af Fjerritslevs historie«. Han var den første bilist i vort område (3-hjulet bil). Han forsøger at skabe en klinik med liggende patienter på sin bopæl i Vestergade 24. Han bliver medlem af sognerådet. Ved afrejsen 1919 til Fyn medtager han



kommunens kassebog (som aldrig bliver returneret) og kassebeholdning. Den anslåede kassebeholdning på 12.000 kr. bliver dog senere tilbagebetalt. Før han kom hertil havde han haft praksis i Dråby på Mors.

Læge Søren Dalsgaard købte praksisen af Bartsch, der blev amtslæge i Thisted. Dalsgaard er praktiserende læge og sygehuslæge i Fjerritslev fra 1915.

Han beskriver operationsrummet på Fjerritslev sygehus således:

»I midten af stuen stod operationsbordet. Et 3 m langt alm. fyrretræsbord. På det lå en madras dækket af voksduk. Mod vest et andet alm. bord med 3 vaskefade og 2 kander med koldt og varmt vand. I det ene hjørne af stuen var lægens skrivebord. I det andet et natbord, der var sygehusets laboratorium med utensiler kun til urinundersøgelse. De eneste laboratoriemidler, der fandtes på sygehuset. I et tredje hjørne stod kakkelovnen. Som eneste belysning tjente en ganske alm. 80 watt pære ophængt i en snor over operationsbordet«.

Med Søren Dalsgaard indførtes kirurgien i Han Herred. I et tæt samarbejde med sygehuslæge N.C. Vestergaard, Gl. Brovst.

I denne periode nedsatte læge Arvid Lippert sig i Østergade 37, hvor han praktiserede fra august 1918 til marts 1920. I 1922 fik Dalsgaard som hjælpelæge ansat Eduard Pedersen, der en overgang boede på et værelse i Vestergade 17. Samme sted hvor Søren Dalsgaard boede og havde praksis. En meget travl periode for Dalsgaard blev tiden med den »spanske« syge.

I april 1935 prøver læge Poul Kjelgaard (s.a. postmester i Randers) at oparbejde en praksis uden køb. Han boede Søndergade 13 i perioden 1935-37. Men det blev for trangt i konkurrencen med Pedersen og Crandal. Så han flytter herfra til en praksis i Dybvad 1937.

Da Søren Dalsgaard udnævnes til overlæge på Kjellerup sygehus overtager læge Eduard Pedersen praksis og sygehus 1925 og er der til 1968. Har dog været hjælpelæge hos Dalsgaard fra 1922-25.

Sin praksis i Vestergade 17 sælger Dalsgaard til læge Bryde Crandal. Han virker fra 1925 til 1953. Hjælper også af og til med på sygehuset ved operationer. Efter 1932 er det overlæge Ludvig Christensen, Brovst, der hjælper på Fjerritslev Sygehus.

Senere får læge Eduard Pedersen ansat hjælpelæger. Det blev regnet for et godt sted at få en uddannelse til senere praksislæge. Jeg husker i flæng Fischer, Middelboe, Thøger Sørensen, Kolstrup og sidst læge Walther Christiansen. Han tiltræder

*Lægehuset, Vestergade 17 i  
Fjerritslev 1953.*



som amanuensis 1959 og 1962 bliver han kompagnon. Han køber praksis efter dr. Pedersen 1968 ved dennes dødsfald. 1972 i november rejser han til Thisted for at blive kredslæge der og er siden blevet ansat i embedslægeinstitutionen i Århus.

Han sælger sin praksis til læge Ole Stubsgaard, der praktiserer her fra 1972 til 1978. Da lægehuset først er færdigt i 1973, har han det første årstid konsultation i det nye plejehjem med hjælp af sygeplejerske Gudrun Sørensen.

I Vestergade 17 køber læge Torben Ebbe praksis april 53 efter at have været hjælpelæge hos læge Crandal fra nov. 52.

Læge Torben Ebbe optager læge Tage Kirkeby som kompagnon i dec. 56 efter en tid som amanuensis. Kirkeby kom som 1. reservelæge hos overlæge Holger Nielsen, med afd. Thisted. I 1987 ophører læge Ebbe med at praktisere, og året efter ophører læge Kirkeby.

*Konsultationsværelset i Vester-  
gade 17, 1953.*



Indtil lægehuset blev færdigt 1973, drev man praksis i Vestergade 17 og Østergade 28.

Ved starten af praksis i 1953 i Vestergade 17 var forholdene meget primitive. Konsultationen bestod dengang af 2 små rum. Undersøgelsesstuen var ganske lille med et leje, i hjørnet en lille vaskekumme med kun koldt vand og med afløb ned i en spand. Et lille bord med reagensglas, Fehlingsvæske (sukker i urin), salpetersyre (æggehvide i urin) samt apparatur til Sænkning (blod) og Tallquits' farveskala til bestemmelse af blodprocent var alt. Det fyldte ikke meget, men gjorde god gavn. Senere blev lokalerne flyttet til østenden af huset for at få mere plads.

Når konsultationsforholdene var så små, skyldtes det, at der ikke var nær så mange konsultationer dengang (beregnet pr. 1000 patienter). Der var forholdsvis flere besøg. Man gik ikke så meget til læge. Men det tiltog hurtigt. I 10-året 1960-70 blev patient-lægekontakten 5-doblet. Dertil kom vaccinationerne, profylaktiske undersøgelser (børn og gravide) samt det sociale arbejde. Flere attester og flere laboratorieundersøgelser.

Det var jo en tid, hvor man som tidligere passede praksis døgnnet rundt og hver dag året rundt uden pauser. Der var mange fødsler. Det tog mange nattetimer, men gav fint indblik i patienternes levestandard. Man fulgte patienter fra fødsel til død.

I begyndelserne af 1980'erne havde man store planer om at udvide og modernisere Fjerritslev Sygehus. Det blev jo oprindeligt bygget 1896. Brændte delvist (nordre del) 1919. Et nyt sygehus blev bygget 1922-23 med 21 sengepladser. Samt på den gamle søndre afd. tillige 12 senge.

Det var dette sygehus, der skulle udvides. En ønskedrøm for dr. Pedersen godt støttet af overlæge Holger Nielsen, Thisted. Samt med stor opbakning fra Fjerritslev kommune. Men Sundhedsstyrelsen (Esther Ammundsen) væltede planerne.

Sygehuset blev nedlagt 1986. Efter nogle år som langtids medicinsk sygehus.

Man gik sidst i 1972 i gang med at nedbryde den nye afd. af det nybyggede sygehus. Det stod færdigt med røntgenafd., operationsafd. og fødeafd. Og først i 1973 kunne man indvie det nye lægehus (til leje hos kommunen). Lægerne, der flyttede ind her var Ebbe og Kirkeby samt Stubsgaard med hans nye hjælpelæge Leith Larsen.

Medhjælp var bl.a. sygeplejerske Gudrun Sørensen og lægesekretær Kirsten Gyde Christensen. Læge Leith Larsen rejste

efter 1 år. I stedet kom læge Jens Dalum 1974. Da arbejdsbyrden hurtigt voksede, ansatte man en femtemand læge Jørgen Jørgensen 1976. Konsultationerne blev efterhånden delt i akutte og uafviselige og andre på tidsbestilling til den læge, man ønskede.

Da læge Ole Stubsgaard rejste grundet sygdom 1978 kom læge Søren Gissel til. I 1987 kommer læge Lars Heiring Sørensen i stedet for Ebbe og 1988 læge Ole Sørensen i stedet for Kirkeby.

---

#### Plejhjem i Fjerritslev

1917 begyndte Johannes og Othillie Nielsen i deres hjem »Nordhøj«, Dalgasgade 10 at optage ældre. Der kunne være 3-4 ældre.

1940 rejste Nielsens fra byen. 1941 oprettede diakon Kristian Faurskov Andersen og hans hustru, sygeplejerske Ellen F.A., et hvilehjem for ældre i ejendommen Dalgasgade 6. Her kunne være 14 ældre. Man garanterede lys, varme, logi, rengøring, pleje og kost for 90 kr. md. og for ægtepar 165 kr. md. Tilsyn havde læge Eduard Pedersen.

På en nærliggende grund havde man køkkenhave, så man var nogenlunde selvforsynende. Efterhånden opstod et ønske om større forhold. Først havde Faurskov sine private planer og købte en grund egnet til formålet. Men det blev kommunen, der byggede det nye plejhjem »Solgården« ude på Aggersundvej med plads til 54 ældre. Man flyttede fra Dalgasgade og derud 1. oktober 1951.

1965 fik man til glæde for alle installeret en elevator. 1976 gik så bestyrerparret Faurskov Andersen på pension.

Efter en kort tid med bestyrerparret Krogh Larsen blev sygeplejerske Anne Lise Andreasen ansat som forstanderinde. Siden er »Solgården« blevet moderniseret og ombygget, så man i dag kan leve op til nye krav om enestue med sengeafsnit og badeværelse.

---

#### Fjerritslev Apotek

På hjørnet af Søndergade og det nuværende Jernbanegade var man flyttet ind i det nybyggede to-etages apotek 1898 med Christoffer Frederik Holten som apoteker. Samtidigt blev hjælpeapoteket i Brovst solgt, så det blev selvstændigt apotek. C.F. Holten dør i øvrigt få år efter hos sin datter og svigersøn læge Bartsch i Vestergade 17. Apoteket bliver solgt til J.A. Lassen. Han fik 1903 oprettet et hjælpeapotek i Frøstrup.

1917 sælges apoteket til Aage Holger Christian Jens Johan Jerslev (g.m. læge Søren Sørensens datter Sophia, Tømmerby).

*Fjerritslev Apotek omkring  
århundredskiftet.  
Foto: Chr. Pedersen,  
Fjerritslev*



Til apoteket er tilknyttet håndkøbsudsalg i Aggersund, V. Svenstrup og Bonderup. Vesløs og Østerild håndkøbsudsalg hører under Frøstrup nu.

Aa.H.C.J.J. Jerslev var indehaver af apoteket til sin død 1943.

Successor var sønnen Erik Jerslev, der får bevilling 1949. Samme år han bliver kandidat. Efter at have været ansat flere steder, bl.a. i Schweiz i Zofingen, overtager han apoteket 1952. I mellemtiden er apoteket blevet passet af provisor Hakon Regner Jalk. Erik Jerslev har været censor ved discipeleksamen og apotekerassistenteksamen. Har i flere omgange ombygget og moderniseret.

I 1972 bliver Frøstrup Apotek omdannet til en apotekerfilial til Fjerritslev apotek. I alt var der håndkøbsudsalg i Hjortdal, Aggersund, Bonderup, Thorup, Lildstrand, Vesløs og Øsløs.

---

#### Dyrlæger i Fjerritslev

Den første dyrlæge i Fjerritslev var distriktsdyrlæge Carl Julius Hansen. Han boede først i Kettrup, men flytter siden til Vestergade 1 i 1860. Som dyrlæge virkede han fra 1858-1896. Hans hjem var et kulturelt samlingssted, hvor bl.a. Johan Skjoldborg kom meget. Skjoldborg blev i øvrigt gift med dyrlæge Hansens svigerinde, lærerinde Dorthea Nielsen, der havde en pigeskole i Søndergade i et hus, dyrlæge Hansen køber og opretter Fjerritslevs første boghandel 1885.

Dyrlæge C.J. Hansen sælger til dyrlæge Jens Madsen Nymand, der starter i Østergade, men siden flyttede ud til Trekroner, der var nybygget dengang. (Navnet kom af, at der var bygget 3 ens huse lige ved siden af hinanden). Han er dyrlæge fra 1894-1905. Efter ham kom dyrlæge Lars Peter Hansen fra 1905-1919. Han sælger til dyrlæge Jens Mumgaard 1919-1927.

Der kommer nu en kort pause, inden praksis sælges. I den tid passes den af dyrlæge Katholm. Men praksis bliver endelig solgt til Frederik Winny Toussing, der har den til 1931. Han bliver siden forstander på Lindholm og ender minsandten som chef for grænsekommandoen.

Dyrlæge Kristian Vilhelm Munk Wests, søn af læge i København, begynder praksis august 1931 og virker til 1957. Han tvinges til at holde op grundet en svær allergi over for penicillin. Han slutter med en lille tobaksforretning i Århus. Han var retsdagsmand, sognerådsmedlem, amtsrådsmedlem og tillige en meget dygtig skakspiller.

Han sælger praksis til dyrlæge Johannes Larsen fra Stagsted. Er her kun fra 1958 til 1960. Rejser herfra til New Zealand. Praksis sælges til dyrlæge Georg Poulsen, der siden får dyrlæge Ribens som kompagnon.

Men uden at købe praksis starter Rasmus Rasmussen Krogh her i Fjerritslev 1903 og virker til 1924 i Østergade (sagførerhuset). Han var bøs af type, men med hjertet på rette sted. Hjælpsom over for dem, der trængte.

Han sælger til Eliot Anker Petri Katholm, der har praksis fra 1924-47. Han udnævnes til overdyrlæge på Fjerritslev Slagteri, og er det fra 1931-62.

Praksis sælger han til dyrlæge Aage Simonsen, Korsvejen, 1947. Dyrlæge Simonsen ophører med praksis 1971.

Han sælger da til dyrlæge Peter Ebdrup, og denne sælger til dyrlæge Henrik Kreiner (efter amanuensistid fra 1971-77) 1977.

Grethe K. Møller er hos ham amanuensis fra 1978 til 1993, da hun bliver kompagnon.

I Bonderup starter dyrlæge Alfred Jørgensen uden køb af praksis 1952. Ophører uden salg af praksis 1965. Bliver overdyrlæge på Skovsgaard Fjerkræslagteri og er det til 1991. Meget interesseret i heste og ridning. Og desuden en meget dygtig violinbygger.

I Klim køber dyrlæge Mørch Andersen praksis af I.C. Christensen.

## Tandlæger i Fjerritslev

Den første tandlæge i Fjerritslev er tandlæge Ørbæk, der har klinik i Vestergade 10, første sal. Huset var netop blevet genopført efter branden 1915.

Næste tandlæge er Jens Kronborg (fra V. Kjeldgaard). Han bor og har klinik Vestergade 24. Ejer huset i hvert tilfælde både i 1921 og 1923.

Der kommer nu en periode med tandlæger, der har rejsepraksis.

Den første er tandlæge Jacobsen fra Skørping. Han har klinik hos bager Kjær, Vestergade 18 (vestenden af huset). Den næste er tandlæge Kyhl fra Løgstør. Han har klinik Vestergade 20. Samme sted efterfølges han af tandlæge Hinsch, indtil han køber praksis af tandlæge Torp. Denne har boet og haft klinik i Algade 12 siden 1945 og må sælge 1946 grundet sygdom til tandlæge Hinsch. Siden flytter Hinsch til Østergade 4 i 1968. Denne praksis overtages af tandlæge Knud Kamper 1983. Med klinik samme sted.

I den gamle sparekasse på Søndergade starter tandlæge Erik Holmer Jensen 1976 uden køb af praksis. Bortset fra det første år har han skiftende tandlægeassistenter.

## Brovst området

### Læger i Brovst

I Brovst, og på den tid var det Gl. Brovst, var den første læge V.H. Faber. Han er der kun i 8 mdr. Flyttede så til Holstebro. Han sælger til læge Sophus Carl Møller i juli 1869. Nørre Sundby Byhistoriske Samling har udgivet et hæfte om ham, skrevet af museumsinspektør Ketty Johansson, der i øvrigt har været mig en stor hjælp til flere vigtige oplysninger.

Sophus Møller var ungdomsven med brygger Carl Jacobsen, Carlsberg Bryggeri. Et venskab, der varede hele livet. Carl Jacobsen rejste således et smukt gravmæle på Nørresundby kirkegård over læge S.C. Møller.

De rejste en del sammen. Læge Møller var kunstnerisk begavet. Digtede og tegnede og var tillige dygtig til at systematisere. Ud gav bl.a. »Håndbog for Distriktslæger«. Han holdt meget af selskabelighed. Spillede udmærket klaver og holdt meget af teaterbesøg og koncerter.

Han var læge i Gl. Brovst fra 1869-78, da han flyttede til Nørresundby som distriktslæge for Kær Herred. Det var, medens han var i Gl. Brovst, at man oprettede et hjælpeapotek der var tilknyttet Kettrup apotek. Det var i 1876. Apoteker i Kettrup var Anders Herskind.

Hans efterfølger blev Chr. Vithusen (s.a. stadslæge i Aal-





*Hovedbygningen til det gamle sygehus i Gammel Brovst ca. 1892.*

borg). Han er læge fra 1879-89. Efter ham kommer læge Johannes Hagen. Fra 1890-1909. I hans tid bygges det gamle sygehus i Gl. Brovst, hvor han bliver sygehuslæge 1893.

Hans efterfølger er læge Niels Chr. Vestergaard fra Ringkøbingegnen. Fra 1909-32. Han er både praktiserende læge og sygehuslæge. Hjælper også med ved operationer i Fjerritslev. Det var i hans tid, det nye sygehus blev bygget i Brovst, hvor det ligger i dag. Det var i 1923.

Fra 1932 til 1961 fungerede overlæge Ludvig Christensen. Sin praksis solgte han til læge Erling Knudsen. Han virkede fra 1939-1946, da praksis sælges til læge Flemming Munk Plum, der driver praksis til 1975, hvor han bliver skolelæge indtil 1983.

Han efterfølges som skolelæge af Anders Christian Eggren, der er skolelæge fra 1983-87.

Læge Niels Chr. Lunding starter med 0-praksis i Brovst november 1927. Er her til juli 48, hvor han bliver reservelæge på Aalborg Amtssygehus. Han sælger til læge Kaj Dalbro august 1948, der ophører med praksis 1987. Sælger til tidl. skolelæge Anders Chr. Eggren 1987.

Men Skovsgaard har også sine læger.

Her startede den navnkundige og vidt berømte læge Ludvig Marinus Thomsen. Skomagerson fra Frederikshavn i 1904. Han var kendt som mirakeldoktor, spec. hudlidelser, skinne-

Læger i Skovsgaard  
og Halvrimmen



Ansøgning fra L.M. Thomsen til Haverslev-Bejstrup Sogneråd om tilladelse til at køre på motorcykel om natten i praksis fra 1912.

29/61

1288

Ventetegnede Lillager St. Komm. Østtjend at  
 ansøge det erede Sogneråd om tilladelse til at  
 køre på Motorcykel om Natten i Praksis i  
 Haverslev. Rejs Myt. Hørslev.  
 Som det vil være det erede Sogneråd bekendt,  
 Lillager Loven om Slags Hørslev, <sup>for Lov</sup> er de lokale  
 Sogneråd ikke kan drømme at erindre.

Sovogsvand St. d. 25-9-1912

Stb.  
 Hørslev  
 Hørslev.

Fil  
 Haverslev. Rejs Myt. Hørslev.



Læge Thomsen i Skovsgaard.

benssår og gigt. Kendt for sine salver og miksturer. Søgt dels af den lokale befolkning, men også folk fra helt andre egne af landet og fra udlandet.

Han lignede med sin kasket en bitte husmand. Men han var både frygtet og elsket af sine patienter. 1953 flytter han til Roskilde.

Uden at købe praksis starter læge Chr. Hartington Jensen praksis i Skovsgaard januar 1943. Rejser derfra 1952. Han var bl.a. en ivrig dilettantskuespiller. En kunst, man stadig driver i Skovsgaard med stor succes.

Læge Karl Gundtoft fulgte efter ham fra 1931-63. Han flytter til Øland, Sverige. Endelig købte læge Jørgen Larsen praksis efter Gundtoft april 1963.

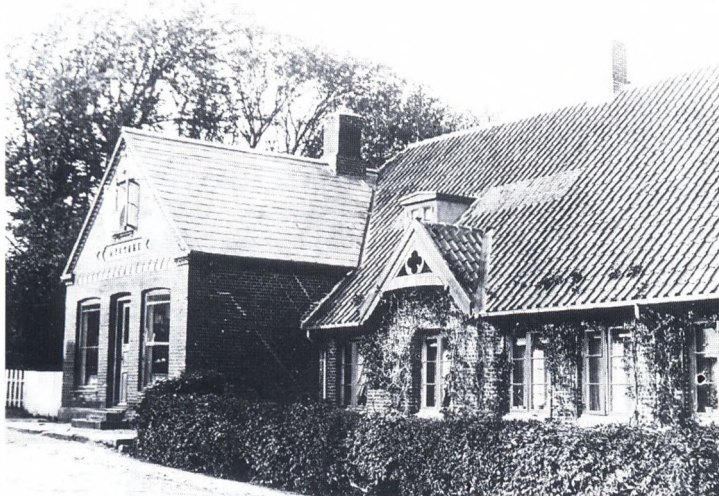
Han antog læge Svend Fonslev Rasmussen som amanuensis 1976 og kompagnon 1977.

I Halvrømmen var læge Alfred Julsgaard fra Holmsland begyndt en 0-praksis, august 1939.

Han oparbejdede en meget stor praksis, ikke mindst grundet sin store patienttække. Rejste til en praksis i Skalborg 1958 og solgte praksis til lægeægteparret Leo og Birgit Wehnert. Læge Leo Wehnert bliver medlem af Den Alm. Danske Lægeforenings hovedbestyrelse.

Ved hans død sælges hans praksishalvdel til læge Ole Hougaard-Enevoldsen 1978. I kompagniskab med Birgit Wehnert. Dette kompagniskab opløses 1983.

Fru Birgit Wehnert sælger sin praksis og hus i Halvrømmen til læge Leif Rønnow Nielsen 1989.



*Gl. Brovst Apotek ca. 1905.*

I Brovst bygger man lægehus 1974. Men medens man i Fjeritsslev kun har én praksis, har man i lægehuset i Brovst 3 og nu 4 praksis.

Læger på sygehuset

På Brovst Sygehus var overlæge Ludvig Christensen fra 1932 til 61. Han efterfølges af overlæge Helge Bjørn Jensen, der fungerer til 1. maj 1980. Efterfølges af nuværende chefoverlæge Bryde Andersen. Medlem af Nordjyllands amtsråd.

Brovst Apotek

Som apoteker på Gl. Brovst Apotek, der var hjælpeapotek tilknyttet Ketrup Apotek, virkede J.P. Wahlmann fra 1877-96 (samtidig med apoteker Holten, Ketrup). Han efterfulgtes af apoteker Julius A. Wahl fra 1896 -98. I 1898 blev Brovst Apotek selvstændigt, men lå fortsat i Gl. Brovst.

*Mester selv i laboratoriet,  
måske en vanskelig analyse?  
Apoteker Johannes Wahl-  
mann, Brovst den 15. marts  
1923.*





*Apoteker Ernst, ansat ved apoteket i Gammel Brovst. Billedet stammer fra Johanne Fisker, som var farmaceut ved Gammel Brovst Apotek*

Første selvstændige apoteker var Th. Claudius Hansen 1889-1910. Han opretter håndkøbsudsalg på Øland 1909.

Efterfølgende apoteker var Hans J. Ernst 1910-23. Oprettet håndkøbsudsalg i Halvrimin, Tranum og Birkelse. Han havde været apoteker på Island (Seydisfjord) og var i øvrigt dekoreret med en række udenlandske ordner.

Efter ham fulgte apoteker Louis Elinus Ludvig 1923-38.

Så kom apoteker Niels Hedin 1938-42. Han flytter apoteket fra Gl. Brovst til hjørneboligen i Brovst, hvor det stadig er beliggende. Han indretter apoteket som en miniature af Nørresundby Apotek. Han var en fremragende skribent (skrev bl.a. en bog om Hammer Bakker og om chefredaktør Laurits Schiøttz-Christensen m.fl.). A. Hald er apoteker fra 1942-54 og A.A. Jensen fra 1954-74.

Hevert Pedersen fra 1974-87 og siden 1987 apoteker Bent Lynggaard.

## **Hannæs området**

I Tømmerby får man den første praktiserende læge fra maj 1878, og 1944 får man et hjælpeapotek i Frøstrup i en mindre ejendom der. Apoteker i Fjerritslev var Jørgen Albert Lassen, (1902-1917).

Ved kongelig resolution oprettes et selvstændigt privilegeret apotek i Frøstrup 1917. A.H.B. Marschall havde været bestyrer af apoteket fra 1904-1917. Han købte da apoteket med inventar og varelager. Samme år, han bliver apoteker, opfører han den nuværende apotekerbygning.

Lægerne boede imidlertid alle i Tømmerby på det nuværende Vidsomsvej 17. Indtil og med læge Ole Middelboe.

Den første praktiserende læge var Chr. Varming, kandidat fra januar 1877 og praktiserende læge i Tømmerby fra maj 78 til januar 81. Han var præstesøn fra Ærøskøbing. Han flytter siden til Nørre Lyndelse. Han sælger til Niels Mortensen Schmidt Bjerrum, der virker fra januar 81 til april 90. Han var medlem af Tømmerby-Lilds sogneråd.

Efterfølger blev Søren Sørensen. Født i Hobro. Praktiserer i Tømmerby fra maj 90 til sept. 1900, da han flytter til en praksis i Randers. Hans datter bliver gift med apoteker Aa.H.C.J.J. Jerslev i Fjerritslev.

Praksis bliver afhændet til Jens Madsen Bernhardt Schilder. Købmandsøn fra Rødby. Fungere fra nov. 1900-1919. Det er i hans periode, der kommer hjælpeapotek i Frøstrup 1904.

Læge Kristian Saabte fra Karby bliver praktiserende læge sept. 1919 - aug. 52. Flytter da til Avedøre.

I aug. 1952 køber Ole Middelboe praksis. Han er fra Frederiksberg, søn af Ejnar Middelboe, kemigraf og berømt fodboldspiller. Ole Middelboe selv er danmarksmester i gymnastik. Han bygger lægehuset i Tømmerby 1976 og fungerer til 1981.

Fra 1975 til 81 i kompagniskabspraksis med Hans-Jørgen Brørup, der så i 1981 køber praksis og får Poul Mejlby Gjerding som kompagnon 1988.

## Frøstrup Apotek

Apoteker Axel Hother Birch Marschall sælger apoteket til Christian Wenzel Tornøe 1927, der har det til 1939.

1940 får Ingvard Henry Georg Schmeltz bevilling til Frøstrup Apotek. Til apoteket er knyttet håndkøbsudsalg i Vesløs, Østerild, Lildstrand, Amtoft. Apoteker I.H.G. Schmeltz rejser fra Frøstrup 1953 efter at have fået bevilling til Marselisborg apotek.

Apoteker bliver nu Johannes Nicolaj Jessen, der så fratræder 1962. Knud Rasmus Sand Lauridsen, lærersøn fra Silkeborg og gift med cand. pharm. Ketty Mortensen fra Thisted - han overtager apoteket 1. juli 1962. Han rejser fra Frøstrup for at overtage et apotek i Silkeborg 1972. Man bestemmer herefter, at apoteket i Frøstrup ikke længere skal være selvstændigt, men være en filial af Fjerritslev Apotek (apoteker Erik Jerslev). Dette blev gjort af sparehensyn.

Og Frøstrup Apotek kører så videre med bestyrer i stedet for apoteker. Men hørende til Fjerritslev Apotek.

1995 går apoteker Erik Jerslev på pension, men bliver i Fjerritslev, hvor han er født.

# P. Kjeldgaards Ølbryggeri

## - et landbryggeri omkring århundredskiftet

*Af Michael Binderup*

### Første del: Bryggeriet »Fremad«

*Michael Binderup  
f. 1968 i Fjerritslev.  
Cand.scient.adm. 1994 (Aalborg Universitet). For tiden  
projektmedarbejder ved Ska-  
gen Kommune. Har i mange  
år interesseret sig for gamle  
bryggerier.*

Artiklen om P. Kjeldgaards Ølbryggeri er delt over to årbøger. Første del handler om det gamle bryggeri, der lå i Søndergade fra 1885 til 1897.

Ved århundredskiftet var der over fire hundrede ølbryggerier i Danmark. Langt de fleste var små landbryggerier, hvor man kun bryggede hvidtøl. Det bedst bevarede af disse bryggerier ligger i Fjerritslev. Det er P. Kjeldgaards Bryggeri, der nu er indrettet til museum og derfor står, som var kusken lige kørt med den sidste tønde øl.

Bryggeriet blev startet i 1885. En af Fjerritslevs pionérer, Niels Christensen Borup, havde nogle år tidligere etableret et maltgøroeri på hjørnet af Aggersundvejen og Thistedvejen (nuværende Søndergade 4). Men han mente, at der også måtte være grundlag for at drive et ølbryggeri.

Ganske vist talte Fjerritslev kun omkring fire hundrede sjæle og var på det tidspunkt ikke meget mere end en samling simple, lave huse med kroen som midtpunkt. Bortset fra postkontor og dyrlæge var offentlige kontorer og privilegerede erhverv som læge og apotek endnu ikke flyttet til byen. Men der var efterhånden en del handlende, og midt i firserne begyndte der som noget nyt at dukke detailforretninger op. Bagere, urmagere, isenkræmmere og købmænd kom til i disse år.

### En brygger kommer til byen

Det var med dette udgangspunkt, at Borup begyndte at se sig om efter en brygger, der kunne få Fjerritslev-øllet til at flyde.

Hvordan ved vi ikke, men fagkundskaben fandt Borup i skikkelse af brygger Peter Bauer fra Viborg, og den 14. september 1885 blev der skrevet lejekontrakt mellem d'herrer Borup og Bauer.

Bauer var langt fra nogen nybegynder udi kunsten at brygge øl. Han var født 1836 i en lille landsby i det vestlige Polen som



søn af en kro- og møllelejer. Som ung tog Bauer til Tyskland for at lære at brygge øl. Men i 1850'erne rejste han til Danmark og arbejdede nogle år på Bryggeriet »Thor« i Randers. Her giftede han sig med Caroline Sahlquist, som han fik fire børn med.<sup>1</sup>

Omkring 1869 flyttede familien til Viborg, hvor Bauer begyndte på at anlægge et bajersk-ølbryggeri på Skolebakken. Den årlige produktion nåede op på 500 tønder bajersk øl og 3.000 tønder forskellige hvidtølstyper.

Men produktionen af bajersk øl krævede store investeringer, og mens Bauer var godt i gang med at grave ud til lagerkældre, slap pengene og kreditten op. Håndværkerne havde 16.000 rigsdaler tilgode.

Kort før anlægget kunne være taget i brug, blev brygger Bauer derfor erklæret konkurs. I sommeren 1873 røg bryggeriet på tvangsauktion, og kongens foged sørgede med stor grundighed for, at familien Bauers private indbo også kom under hammeren. Stole, borde, potter og pander blev solgt for højeste bud.

Peter Bauer mistede dog ikke modet på at brygge øl. Nogle år senere drev han et mindre hvidtølsbryggeri i Sct. Mathias Gade, samtidig med, at han aftappede og forhandlede bajersk øl fra udenbys bryggerier. Peter Bauer valgte at kalde den lille virksomhed for Bryggeriet »Fremad«.<sup>2</sup>

Dette optimistiske navn tog Bauer med sig, da han bestemte sig for at prøve lykken i Fjerritslev. Lejemålet hos Borup omfattede beboelse, maltgøring og en nyopført tilbygning på 20 gange 20 alen, som på ejerens bekostning skulle være indrettet til bryggeri midt i november. Samtidig skulle der anlægges en brønd, der kunne forsyne Bauer med godt vand til ølbrygningen.

Der blev også bygget et skur til to svalebakker, hver på syv gange tre alen, ligesom der skulle være et brændeskur, en vognport og en staldplads til to heste. Foruden svalebakkerne leverede Borup to kobberkedler på henholdsvis seks og tre tønder, samt gæringskar af samme størrelse. Til maltgøring hørte en kakkellovn, et støbekar i træ og forskellige redskaber.

Bauer lejede hele herligheden for fem år. Huslejen var sat til 200 kroner det første år, men skulle ifølge kontrakten stige til 600 kroner for hvert af de sidste to år.

1. Bauers to sønner blev bryggere i henholdsvis USA og Holland.
2. Skriftlige kilder om Peter Bauer: Lauridsen, s. 23-25 - Worsøe, s. 174 - Viborg Stiftstidende, 6. juni 1873 - Viborg Bladet, 13. september 1978 - Viborg Stifts Folkeblad, 24. januar 1989 - Viborg Nyt, 17. maj 1989.



*Den polskfødte Peter Bauer var Fjerritslevs første ølbrygger. Foto ca. 1890. Foto: Weirup, Viborg. Privateje.*

## Kjeldgaard tager over

Det sidste blev nu ikke aktuelt. For efter kun to år i Fjerritslev opsigde brygger Bauer pludselig lejekontrakten. Peter og Caroline Bauers yngste datter var ramt af tuberkulose og havde derfor svært ved at klare det barske vejr, som Fjerritslev-egnen bød på.<sup>3</sup>

Kontrakten med Borup blev opsagt med virkning fra 1. oktober 1887. Egentlig havde Bauer en opsigelse på et halvt år, men da en ny lejer stod parat, kunne Bauer frigøres fra kontrakten mod at indfri følgende aftale: »Dog forpligter jeg P. Bauer mig til at blive på Ejendommen indtil 1. November d. År og i den Tid yde den nye Lejer Ungkarl Peder Kjeldgård af Manstrup al den Undervisning, jeg formår, angående Driften af Ølbryggeriet, imod derfor at nyde Indtægten af Brygningen i den Tid og i samme Tid have Ret til at bibeholde Brugen af Beboelsen som hidtil, dog med Undtagelse af et Værelse, som overlades P. Kjeldgård.«

Den 20. januar næste år var Bauers forpligtelser opfyldt, og Peder Kjeldgaard fik denne dag næringsbrev som ølbrygger i Fjerritslev.<sup>4</sup>

Peder Kjeldgaard Andersen var født i 1859 i Brøndum, Kollerup sogn, og opvokset i Manstrup som søn af en husmand. Få dage efter sin konfirmation kom han ud at tjene og havde forskellige pladser på gårdene rundt omkring. Hos Chr. Christensen, Borredige, i Aggersborg sogn, lærte den unge Kjeldgaard, hvordan man laver byg til malt. Det blev det sidste sted, han tjente. For i 1883 flyttede Peder Kjeldgaard til Fjerritslev, hvor han i en periode arbejdede som postkusk, inden han valgte at forsøge sig som maltgører og ølbrygger.

Efter det første års tid på bryggeriet ansatte Peder Kjeldgård i november 1888 en husbestyrerinde. Det var Kirsten Kathrine Olsen, født 1863 i Hassig ved Skræm. Hun og bryggeren må have været mere end almindeligt tilfredse med samarbejdet, for en forårsdag i 1889 blev de viet i Skræm kirke. Kirsten Kathrines bror, Lars Olsen, blev samme år ansat på bryggeriet, 14 år gammel.

I 1890 fik herr og fru ølbrygger Kjeldgaard datteren Kirsten, og to år senere fulgte sønnen Anders.

3. Familien Bauer vendte tilbage til Viborg, hvor datteren Julie døde af sin sygdom fire år senere. Peter Bauer døde den 19. december 1896, 60 år gammel. Venligst oplyst af Peter Bauers oldebarn, Jytte Burchall, Albertslund.

4. Næringsprotokollen, Lokalhistorisk Arkiv i Brovst.



*Kirsten Kathrine og Peder  
Kjeldgaard - i daglig tale Trine  
og Pår. Ca. 1905.  
Foto: Chr. Petersen, Fjerritslev.*



### **Godtøl og skidtøl**

Da Kjeldgaard begyndte at brygge, blev hvidtøl af mange anset for at være en naturlig del af kosten. Det søde øl var både nærende og billigt. Det var med på middagsbordet og fulgte bønderne i marken. En lokal specialitet skal have været morgenmad bestående af varmt øl fyldt med brødstumper. Som tilbehør fik man spegesild eller ål samt rugbrød med smør.<sup>5</sup>

Øllet havde en lav alkoholprocent, og skulle der være gilde, blev det spædet op med den lokale brændevin til den moderate pris af 23 øre flasken!

5. Fortalt af Kirsten Kjeldgaard til Aarhus Stiftstidende, 4. oktober 1964.

- 135 ølankre i forskellig størrelse
- et støbekar med kobbersi
- en kornvægt
- tre maltskovle
- en skyllemaskine
- fire messinghaner
- to termometre
- tre gæsier
- en humlesi
- en kobberpumpe med rør
- et begeapparat
- en kaffebrænder
- en vaskekedel
- et svinekar
- en strigel og en børste
- 400 flasker
- øl
- byg
- diverse værktøj

Listen fra 1888 over inventar, som Kjeldgaard købte af Bauer, er det eneste stykke papir, der kendes med navnet på det gamle bryggeri. Peder Kjeldgaard købte for 650 kr. inventar og redskaber af Peter Bauer. Listen herover viser et udsnit. Kaffebrænderen blev brugt til at riste malten, så øllet blev mørkere. Vaskekedlen kan have haft flere funktioner.

## Bryggeriet „Fremad”.

Fjerritslev, den

188

den 20/4	Fd. Nye à 4.50	90.
"	30/8 Fd. Sto à 3.50	105.
"	10/2 Fd. gamle à 3.00	30.
"	10/4 Fd. Sto à 1.50	15.
"	30/8 Fd. Sto - a. 1.00	30.
"	15/16 Fd. Sto a. 1.00	15.
"	1 Støbekar med Kobbersi	10.
"	1 Kornvægt	10.
"	3 Sty Maltskovle	5.25.
"	2 " Skovle	2.00
"	1 Skyllemaskine	1.00
"	3 Sty Balke	9.00
"	3 Sty Fæde	15.00
"	3 Baller	3.00
"	4 Messinghaner i Gælden	12.00
"	1 Blikspand	2.00
"	1 Trane og Car	2.00
"	1 Garbørnepan	6.00
"	1 Fd. Nye & Bliksdünke	4.00
"	1 Kobberpumpes med Rør	40.00
"	" Silurvent	2.00
		<b>782.25.</b>

Kjeldgaard bryggede efter Bauers opskrift og kunne lige fra starten tilbyde mørkt hvidtøl i fire kvaliteter. Hvidtøl nr. 1 var det kraftigste, mest ekstraktrige og nærende bryg. Det blev brygget hele året, men mest til jul. Nr. 2 og 3 - husholdningsøllet - var billigere og derfor de kvaliteter, der blev brygget og solgt mest af til daglig. Over 80 procent af den årlige produktion på omkring 600 tønder var husholdningsøl.

Nr. 4 var i bogstaveligste forstand det tynde øl. Det havde et meget lavt ekstraktindhold og var derfor fattigt på næring. Denne væske blev solgt i halvtønder til herregården Aagaard, hvor man hældte den på polske landarbejdere, der var ansat i høstæsonen. Vittige folk kaldte det for hvidtøl nr. 5½, mens

## Fra bryggerens ordbog

### *Anker:*

Lille tønde af træ, som øllet sælges i.

### *Beg:*

Stof der anvendes til tætning af ankrene.

### *Ekstrakt:*

Næringsrigt udtræk af malten.

### *Humle:*

Plante, der giver øllet smag.

### *Malt:*

Spiret og tørret byg. Den vigtigste råvare i ølbrygning.

### *Støbekar:*

Kar, hvor byggen står i blød inden spiring.

### *Swalebakke:*

Lavt og aflangt bassin til nedkøling af øllet inden gæring.

### **Rummål:**

en tønde = 131,4 liter

1/8 tønde (otting) =

16,4 liter

en pot = 0,966 liter

andre mente, at der måtte være tale om det vand, bryggerkarlen havde vasket sine bukser i.

På bryggeriet »Fremad« blev der brygget én eller to gange om ugen, og der var mest travlt i høsten og op til jul. I et hæfte anførte Kjeldgaard for hver brygning både forbruget af råvarer og den mængde øl, der blev brygget af de forskellige kvaliteter. De tidligste oplysninger viser, at der den 7. februar 1892 blev brygget 1/4 tønde af det bedste øl, 2 3/4 tønde hvidtøl nr. 2, 2 1/8 af nr. 3 og 1 1/2 tønde skidtøl. Regnskabet for brygningen så sådan ud:

Salgsværdi af øllet			kr. 38,80
180 pund malt		kr. 18,00	
1 1/2 pund humle		kr. 1,28	
Arbejds løn		kr. 4,00	
Fyring med kul		kr. 2,50	kr. 25,78
Fortjeneste			kr. 12,92

Malten, der blev brugt, var fra eget maltgøreri, mens humlen blev købt hos en grossist på Fyn.

## Øl på træ og i spand

Øllet blev normalt solgt »på træ«. Det vil sige, at øllet var tappet på ankre - små tøndes - af træ. Den gængse størrelse havde et rumindhold på 1/8 tønde og blev derfor også kaldt en otting.

De første mange år blev ankrene lavet af lokale bødkere. De tilhørte bryggeriet og skulle leveres tilbage, når øllet var drukket. Foruden et nummer brændte Kjeldgaard sit navn i ankrene. Og der blev ført bog over, hvem der havde lånt de forskellige ankre.

Alligevel kneb det tit med at få den tomme emballage retur. Nogle blev savet over og brugt til drikkestrug for køer og grise, mens andre bare stod og faldt i staver.

Der gik ofte flere uger, før de små øltønder var tilbage på bryggeriet. Og så skulle de igennem en besværlig rengøring med læsket kalk og kogende vand. For at gøre dem helt tætte og glatte indvendigt, blev ankrene behandlet med beg.

Varedeklarationer blev der ikke gjort meget ud af dengang. Øllets kvalitet blev blot angivet med kridtstreger direkte på tøndens. Prismærker brugte man heller ikke. Men der var heller ikke megen inflation i priserne. Helt frem til første verdenskrig kostede en otting af de fire kvaliteter: Nr. 1 kr. 1,35, Nr. 2 kr. 0,90, Nr. 3 kr. 0,65, Nr. 4 kr. 0,50. Nr. 4 blev dog kun leveret i halvtønder til to kroner.

Øllet var hverken filtreret eller pasteuriseret. Det skulle derfor drikkes i løbet af få dage. Ellers blev det surt. Og syntes tørstige Fjerritslev-borgere derfor, at et anker var rigeligt, kunne de bare komme hen på bryggeriet med en spand og hente en sjat øl. Så var prisen pr. pot: Nr. 1 12 øre, Nr. 2 8 øre, Nr. 3 6 øre.

Kjeldgaard kørte rundt med ankrene på en fladvogn trukket af to store bryggerheste. På turen solgte han til såvel private som købmænd og kroer, der fik lidt rabat. Det skete også, at der var lidt kartofler eller andet fra bryggeriets »landeri« med på ølvognen. En tønde kartofler blev solgt for fire kroner, en spandfuld for 20 øre.

Der var mange faste kunder, som skulle have det samme hver gang. Jacob Skomager i Gøttrup fik altid et anker nr. 3. Og når doktor Schierup i Kettrup skulle have en otting af det bedste, var det til samme pris, som Laurits Jørgensen på Fjerritslev Jernstøberi gav for hver kvarttønde, han købte med hvidtøl nr. 3. Niels Peter Christensen nøjedes som regel med at smutte hen efter tre potter øl ad gangen. Så slap han med 18 øre.

Mod nord og syd var salgsområdet naturligt afgrænset af hav og fjord, men strakte sig i øvrigt omtrent fra Vester Thorup til Øster Svenstrup. Uden for dette område var der kun enkelte kunder. Kjeldgaard var til gengæld ene om at drive ølbryggeri i området. Nærmeste kollega var et gammelt hvidtølbryggeri i Løgstør, men nogen egentlig konkurrent var der ikke tale om.<sup>6</sup>

## Maltgørieriet

Ud over ølbrygningen havde Kjeldgaard to andre aktiviteter i det gamle bryggeri: maltgørieriet samt aftapning og handel med fremmed øl.

Øllet blev brygget på malt, som er spiret og tørret byg. Maltningen foregik i Kjeldgaards eget maltgørieri. Her blev der maltet, så der både var til ølbrygning og til videresalg til købmænd, brugsforeninger og private. Især på gårdene var det stadig meget almindeligt, at folk selv bryggede øl.

Mange kom derfor med byg af egen avl og fik malt med hjem i stedet. Kjeldgaard indkøbte byggen for fem øre pundet. Og når det var blevet maltet, kunne det samme pund indbringe ti øre i udsalg.

6. Følgende steder blev der senere etableret hvidtølsbryggerier i lokalområdet: Torslev (1896, flyttet til Brovst i 1902), Skovsgaard (1901 og igen 1933), Halvrimmen (1916) og Vesløs (1913).



*Eriket til Ny Carlsberg lager øl, som Kjeldgaard aftappede og solgte. Ca. 1890.*

Kjeldgaard købte dog også byg fra større leverandører. Blandt andet købte han en stor del af Aagaards bygavl, ligesom den særligt gode himmerlandske byg blev indkøbt gennem Mads Olesens Kornhandel i Aggersund.

### Aftapning og handel med fremmed øl

Allerede fra 1888 fik Kjeldgaard forhandling af bajersk lager øl fra Carl Jacobsens bryggeri, Ny Carlsberg, i København. Det undergærede øl var slået godt an, først i byerne og siden på landet. At brygge bajersk øl krævede dog meget store investeringer og tilsvarende stor afsætning og indtjening. Der var derfor ikke grundlag for at brygge bajersk øl i en lille by som Fjerritslev.

Mens Gamle Carlsberg udelukkende leverede flaskeøl i original aftapning, ankom det bajerske lager øl fra Ny Carlsberg i halvtønder. Øllet blev afskibet i hovedstaden og fragtet med dampere til Aggersund, hvor Kjeldgaard hentede tønderne med hest og fladvogn. Hjemme på bryggeriet blev øllet så tappet på bredskuldrede, mørkegrønne 1½-pægl's flasker med et rumindhold på omkring 35 centiliter. Det skete ved hjælp af et særligt tappeapparat, som kunne fylde fire-fem flasker ad gangen.

Flaskerne blev forsynet med en korkprop, der blev bundet fast med ståltråd, for at kulsyren ikke skulle presse den op. Til sidst blev hver enkelt flaske udstyret med en særlig etiket, som både var forsynet med bryggeriets og aftapperens navn.

Det var endnu kun den mørke og kraftige lager øl, Kjeldgaard forhandlede. Den lyse og lettere pilsner blev først rigtig populær omkring århundredskiftet.

I 1889 var udsalgsprisen for en bajer otte øre, altså det samme som en pot hvidtøl nr. 2. Der var derfor stor efterspørgsel på de såkaldte »skidenbajere« eller »mogøl« som kun kostede fem øre flasken. Disse ringeagtsbetegnelser gjaldt den sidste håndfuld øl, der blev tappet fra en tønde. De kunne være lidt uklare, men smagen og styrken var god nok.

Mange af kunderne købte både hvidtøl og bajere. Men stou- te mænd som politibetjent Mains, postmester Poulsen og sadelmager Drob forlangte næsten altid kun bajere. Akkurat som Estrups blå gendarmen, der holdt til på Aagaard, og som hørte til Kjeldgaards største kunder omkring 1890.<sup>7</sup>

7. Mains kom til Fjerritslev som en af »de blå«, men blev omkring 1890 udnævnt til politibetjent. Alligevel optrådte han længe efter som »Gjendarm Mainz« i Kjeldgaards salgsbøger.

Regningen fra 1892 viser, at  
 skomager Iversen købte et  
 bredt udsnit af Kjeldgaards  
 produkter.

Fjerritslev d. 31 Decbr 1892

Hr. Skomager Iversen

til

P. Kjeldgaard.

Bogleden i Fjerritslev.

	DEBET	
	Kr.	Skr.
Marts 24 an 14 Fa 1/2 N <sup>o</sup> 1		70
April 9 " do do		70
26 " 2 Bairner		20
29 " 48 Fa 1/2 N <sup>o</sup> 2		90
Mai 8 " 8 Bairner		80
29 " 18 1/2 N <sup>o</sup> 2, en Bairner 1		
Juni 14 " 48 1/2 N <sup>o</sup> 2		90
Juli 24 " 3 Soultkrands		30
28 " 2 Bairner 1 Soultkr.		30
September 24 " 2 Potter 1/2		20
Oktober 1 " 2 Bairner		24
4 " 5 Bairner		60
12 " 4 Bairner		48
November 14 " 2 Bairner		24
		<hr/>
		Kr 7 56

I 1892 aftappede og solgte Kjeldgaard 17½ tønder lager øl fra Ny Carlsberg. Året efter fem tønder mere, eller i alt omkring 8500 bajere."

Men det bayerske øl blev hurtigt mere og mere populært, og solget af fremmed øl blev en vigtig del af Kjeldgaards forretning. I 1895 blev der tappet og solgt lager øl fra fire-fem af de store bryggerier. Afsætningen var nu over hundrede tønder,

8. Rescontro-bøgerne for Ny Carlsberg 1892-93, Carlsberg Bryggerierne, København.





*»Urmager Nielsens hjørne«, 1896. Bryggeriet lå i gården bag ejendommen til venstre. Til højre ses pladsen, hvor det nye bryggeri blev opført 1897-98.<sup>10</sup>*

*Fotograf: Chr. Petersen, Fjerritslev.*

hvilket svarer til omkring 40.000 bajere og en omsætning på lager øl i omegnen af 4.000 kroner. Det var lidt mere, end salg af Kjeldgaards egne 605 tønder hvidtøl indbragte dette år.

Sodavand var noget ret nyt, som kun blev solgt i meget små mængder. Den såkaldt svenske sodavand kostede da også det samme som en bajer, nemlig ti øre i udsalg. Og ville man slukke tørsten med en limonade, måtte man slippe hele 14 øre.

### **Lejemålet bliver opsagt**

Ud over oplysningerne i lejekontrakterne, er det ikke meget, vi ved om indretningen af bryggeriet »Fremad«. Da ølskatteoven blev indført i 1891, skulle hvidtølsbryggerierne til at føre bøger med oplysninger om salg og produktion. I den forbindelse rejste en inspektør fra toldvæsenet rundt og så efter, om bøgerne var ført korrekt. Ved den første kontrol i 1892 blev bryggeriet i Fjerritslev betegnet som »almindeligt godt indrettet«, hvilket var en standardvending i toldinspektørernes indberetninger til myndighederne.<sup>9</sup>

9. Venligst oplyst af Carsten Fladmose Madsen, Odense.

10. Et senere billede af forhuset til det gamle bryggeri kan ses i Lindstrøm, side 129.

Ejendommen, hvor bryggeriet var indrettet, blev i 1893 solgt til gårdejer Niels Chr. Andersen, Vester Svenstrup Mark. Der blev derfor skrevet en lejekontrakt mellem Kjeldgaard og den nye ejer. Den viser, at beboelsen bestod af tre stuer, og at huslejen var 410 kroner om året for det hele. Kontrakten blev forlænget et par gange, men nu for kortere perioder. Og da bryggeren en dag påpegede nogle mangler ved ejendommen, blev ejeren sur og sagde lejemålet op. Familien Kjeldgaard måtte nu til at se sig om efter noget andet at brygge og bo i.

#### Litteratur:

Jensen, Per Malmberg: Fjerritslev Bryggeri. Rapport. 1972/85.

Lauridsen, Henning Ringgaard: Viborgs industrihistorie 1742-1990. Serien Viborg Leksikon, bind 8. 1990.

Lindstrøm, Johan: Blade af Fjerritslevs Historie. 1967.

Russ, Poul: »Af et gammelt landbryggeris saga«, i Årbog for Thisted Amt 1964.

Worsøe, Hans H.: »Øl i Viborg i 150 år - og mere til«, i Fra Viborg Amt 1982.



# Her rejses en skole

*Af Bent Rolighed*

*Bent Rolighed,  
f. 1927 i Klim. Læreruddan-  
net (Den Frie Lærerskole i  
Kerteminde) 1949. Lærer på  
Fyn og i Himmerland, 1969-  
78 ved Han Herreds Ung-  
domsskole, 1978-87 Klim  
Friskole. Har bl.a. redigeret  
og delvis skrevet: En Fri  
Menighed, Klim valgmenig-  
hed 1883-1983.*

En forårsdag med sol og lærkesang gik en ung mand en tur gennem plantagen på Klim Bjerg. Det må have været i begyndelsen af 1940'erne. Da han nåede til det åbne landskab ud mod sydsiden, faldt det ham ind, at nu var han på det sted, hvor hans bedstefar for mange år siden havde sagt til ham, at her var den rette plads for en ungdomsskole. Og samtidig kom det til at stå for ham, at tiden var inde til at virkeliggøre den gamle drøm, og lige så klart stod det for ham, at han skulle være leder af skolen.

Orla Myrup Andersen hed han. Han var født og opvokset i Klim, og han havde allerede i en årrække været højskolelærer. Nu gav han sig til at fortælle sine nærmeste om de planer, han havde for en ungdomsskole. Senere gik han på besøg hos folk, hvor han forventede interesse for sagen, og efterhånden var mange fortrolige med disse ideer, der nu bredte sig som ringe i vandet. Forud var også en del af befolkningen velkendt med denne skoleform, hvilket ses af, at Haubro Ungdomsskole f.eks. i 1941/42 havde 22 elever fra Han Herred. Det nye var at bygge en sådan skole i Han Herred, og at den ide faldt i god jord kan ses af en annonce i Fjerritslev Avis 1944:

På opfordring af 400 beboere i Øster og Vester Han Herred samt på Hannæs indbyder undertegnede organisationer til møde på Fjerritslev Kro onsdag den 19. juli for at drøfte oprettelse af en ungdomsskole og nedsætte et udvalg til at arbejde med sagen. Efter mødet foredrag af højskolelærer Poul Engberg, Askov.

Han Herreds samvirkende Ungdomsforeninger

Han Herreds Landboforening

Han Herreds Husmandskreds

Mange mennesker deltog i mødet, hvor Poul Engberg redegjorde for en ungdomsskoles opgave og ønskede egnen held og lykke med det forestående arbejde. Herefter talte Orla Myrup Andersen om sine planer for skolen, og han sagde bl.a., at ligesom Grundtvig og Christen Kold havde et kald, således anså han det for sit kald at få rejst en skole i Han Herred, en skole

med et kristent og folkeligt grundlag, ellers havde den ingen betydning. Videre udtalte han, at han tænkte sig en skole med plads til 50 elever på et 10 måneders kursus, og han sluttede med at sige, at det vigtigste for ham var, at skolen blev til virkelighed, dog ville han gerne i dag have klaring på spørgsmålet om skolens ledelse.

Det var et spørgsmål, der vanskeligt lod sig besvare, for ingen havde bemyndigelse dertil, selv om der i den følgende debat kom tilkendegivelser til støtte for tanken om Orla Myrup Andersen som skolens leder.

Sagfører Willumsen udtalte: Tanken om at rejse en ungdomsskole i Han Herred er god og bør støttes, men jeg mener, at skolen kommer til at ligge betydeligt mere centralt i Fjerritslev end på Klim Bjerg.

Landinspektør Monrad sagde: Vi må have et udvalg til at arbejde med sagen, og det gælder om, at vi er enige om det både i Øster og Vester Han Herred.

Pastor Ussing: Egnen savner en ungdomsskole. Åndelig set trænger Fjerritslev måske mest til at få skolen, men i Klim er længselen efter at få den størst. Jeg har dog ikke noget imod, at skolen bliver lagt et andet sted end i Fjerritslev.

Pastor Arentoft talte om skolens opgave: En ungdomsskole kan ikke sammenlignes med en realskole, idet ungdomsskolens opgave ikke i første række er at give de unge mennesker oplysning, men give dem en ballast til livets sejlads.

Uddeler Chr. Westergaard, Skovsgård: Det er mit håb, at Øster og Vester Han Herred sammen med Hannæs vil enes om at rejse skolen. Vi må ikke gå fra hinanden i dag, uden at vi er enige om at arbejde videre med sagen.

Amtsrådsmedlem Jens Mølbæk, Ullerup, henstillede, at beliggenhed og forstanderspørgsmål måtte hvile indtil videre, og så blev der nedsat et arbejdsudvalg bestående af følgende:

Søren Frandsen, Vesløs, Jacob Jensen, Arup, Chr. Kaspersen, Tømmerby, Jens Skovsted, Lund, N. Møller Holm, Vust, pastor Anker-Møller, Klim, Jens Grishauge, Gøttrup, Martin Johansen, Kollerup, pastor Arentoft, stenhugger Jensen, Jens P. Holm, Fjerritslev, Jens Chr. Jensen, Aggersund, Maren Larsen, Bonderup og Chr. Westergaard, Skovsgård. På et møde i Øster Han Herred ville der senere blive udpeget et par medlemmer til udvalget.

»Udvalget til Rejsning af Han Herreds Ungdomsskole« gik nu i gang med arbejdet. Der blev udarbejdet forslag til vedtægter, forslag til at skaffe den nødvendige kapital, afstem-

ningsmåde for skolens beliggenhed samt oprettelse af repræsentantskab. Sådanne betydningsfulde emner blev gennemdrøftet, og så blev der inviteret til stiftende generalforsamling på Fjerritslev Kro den 22. november kl. 13.30.

Det blev en dag, der lovede godt for skolens fremtid. Over 600 deltagere fra alle egne af Han Herred satte her hinanden stævne, og en god stemning bredte sig ved sangen »Her rejses en skole«, Jakob Knudsens gamle sang, brugt ved Roskilde Højskoles indvielse 1907.

Herefter blev der aflagt beretning for udvalgets arbejde siden sidst. Af vedtægterne, som blev godkendt, skal her nævnes § 1 og § 5, der vedrørte skolens kapital og beliggenhed.

§ 1 handlede om kapitalen: »I/S Han Herreds Ungdomsskole har som formål at oprette og drive ungdomsskole i Han Herred. Til det formål indsamles en grundkapital gennem tegning af andele på 10, 25 og 100 kr. eller et multiplum heraf. Denne grundkapital indsættes som prioritet i skolen efter de faste lån, som kan opnås, og kan ikke give udbytte til interessenterne.

Et evt. overskud anvendes efter bestyrelsens og repræsentantskabets beslutning. - Hvert indbetalt beløb indføres med navn og adresse i en protokol, og hver sådan andel har 1 stemme med det fyldte 14. år.«

Det var en usædvanlig lav aldersgrænse for stemmeafgivning, men den skulle få betydning, når der senere skulle stemmes om beliggenhed, hvorom § 5 handlede:

»Skolens beliggenhed afgøres ved udsendte stemmesedler til alle stemmeberettigede. Der stemmes om de forslag, der indkommer. Får et forslag halvdelen af de stemmeberettigedes stemmer, er dette vedtaget, ellers foretages ny afstemning, hvor stemmeflerhed er afgørende, og hvis over 3 pladser er foreslået, skal der finde tre afstemninger sted. Under afstemningsperioden må ingen ny tegning af andele finde sted.«

Bestyrelsesvalg var en vigtig sag, 7 skulle vælges, og hele 30 personer blev foreslået. Her følger navnene på de valgte:

A. Arentoft, Fjerritslev  
Jens Peter Holm, Fjerritslev  
Chr. Westergaard, Skovsgård  
Gustav Anker-Møller, Klim  
J. Kr. Jensen, Aggersborg  
Martin Johansen, Kollerup  
Maren Larsen, Bonderup



*Chr. Westergaard, Skovsgaard, skolens første formand.*

Naturligvis var der under det langvarige møde mange, som ønskede og fik ordet, når der var lejlighed til at debattere et emne, men - som det blev refereret i Fjerritslev Avis - generalforsamlingen fik et roligt og sagligt forløb.

Bestyrelsen, der senere konstituerede sig med uddeler Chr. Westergaard som formand og pastor A. Arentoft som kasserer, havde også fået til opgave at etablere et repræsentantskab til støtte for skolen. Det var planen, at der skulle vælges et medlem hertil i hvert af Han Herreds sogne, og den 8. december var de 22 sogne dækket ind lige fra landmand Søren Frandsen i Vesløs til provst Richter på Øland, mens området i midten var repræsenteret af gårdejer Lars Vestergaard, Klim, lærer Anker Poulsen, Fjerritslev, gårdejer Jens Grishauge, Gøttrup, og gårdejer Kristian Holm, Kettrup.

Som tiden gik, blev flere og flere optaget af at rejse ungdomsskolen i Han Herred. Det var i krigens tid, folk følte sig mere nationalt bevidste, og mens den endelige afslutning på kampene nærmede sig, ville man gerne værne om, hvad der var dansk, og hvad der havde værdi. Derfor følte man det som en god og vigtig opgave at rejse en skole for egnens ungdom.

Spørgsmålet var nu blot hvilken plads, der var bedst egnet. Det blev diskuteret mand og mand imellem og på mange møder, hvortil kom, at Fjerritslev Avis bragte mange til tider meget skarpe indlæg om sagen. Efterhånden var der tale om flere pladser, og for at få klar besked blev bestyrelse og repræsentantskab ved et møde i Fjerritslev den 8. januar 45 enige om at indrykke en annonce i Fjerritslev Avis af følgende ordlyd:

De, som kunne tænke sig at skænke en grund til Han Herreds Ungdomsskole, bedes inden 1. marts skriftligt meddele det til Chr. Westergaard, Skovsgård.

Der kom til at gå nogen tid, inden der var klarhed over, hvilke muligheder for byggegrunde der forelå. Besværlig kommunikation og voldsomme begivenheder forud for tyskernes kapitulation øgede vanskelighederne. Den 12. april - 3 uger før krigens afslutning - havde bestyrelsen og repræsentantskabet indvarslet til en sammenkomst, hvor man ville køre rundt og se på de indkomne tilbud, men på grund af, at alle biler og en del hestekøretøjer blev beslaglagt til andre formål - hvilket dengang betød tyske formål - måtte formanden i sidste øjeblik aflyse turen.

Endelig kom befrielsen og de glade dage i maj. Nu skulle der

handles, og den 7. juni tog man på biltur til de forskellige grunde. Først til de 8 tdr. land på Klim Bjerg, hvor Thisted amt endvidere havde tilbudt at skænke et passende areal af plantagen. Derefter gik turen til Kettrup-Gøttrup for at se på grunde der, til trods for at tilbudet dér var kommet efter 1. marts. Derefter så man på grunde ved Østbakken, Fjerritslev, og en ved Kollerup skole, som Rasmus Bisgaard havde budt til salg, og siden samledes man på Fjerritslev Kro. Her blev nedsat et udvalg, der skulle forhandle videre om de pladser, hvor der endnu ikke forelå en klar aftale, for der skulle jo udfærdiges og trykkes stemmesedler til afstemning om skolens beliggenhed.

Samtidig med disse tiltag var der udført et bemærkelsesværdigt arbejde for at skaffe kapital til byggeriet. Løseligt var den nødvendige sum anslået til 100.000 kr., og det var i 1945 et ganske stort beløb for et tyndt befolket område. Målet for liste-bærerne - sådan kaldte man dem der med ildhu iværksatte indsamlingen - var at besøge alle hjem i Han Herred med opfordring til at tegne andele eller aktier, som de også blev kaldt. 10, 25, 100 eller flere kr. kunne man tegne sig for, og mangen familiefader tegnede aktier til sine børn over 14 år for derved at øge kapitalen og samtidig dermed sikre en stemme for den plads, man foretrak.

Da arbejdet sluttede sidst på sommeren, kunne der udsendes stemmesedler til 3295 personer, så man forstår, at mange ville være med til at rejse Han Herreds Ungdomsskole.

Afstemningen om skolens beliggenhed fandt sted efteråret 1945, og reglerne herfor var jo kendt fra skolens vedtægter. Der blev brug for 3 afstemninger. Den første stemmeseddel, man modtog, havde omtale af 4 grunde, og det var Klim Bjerg, Østbakken i Fjerritslev, Kollerupgrunden samt Korsvejen, Kettrup (det nuværende Skerping), og ud for hver grund var en saglig redegørelse for stedet, arealets størrelse, samt hvilket pengebeløb den pågældende kommune ville skænke, hvis grunden blev valgt. Når man havde sat kryds ved det ønskede sted, sendte man inden 3. september stemmesedlen til postbox 16, Fjerritslev.

1. afstemning havde til følge, at ingen af grundene fik over halvdelen af stemmerne. Den grund, der fik færrest stemmer, nemlig Kollerupgrunden, udgik herefter på de stemmesedler, som blev brugt ved 2. afstemning, der fandt sted den 25. september. Ved denne udgik Østbakken, og ved den 3., den sidste og afgørende prøve, var det grunden ved Korsvejen, der fik de

### Afstemningsresultater

1. afstemning:

Klim Bjerg 934

Østbakken, Fjerritslev 786

Kollerup 201

Korsvejen, Kettrup 744

2. afstemning:

Klim Bjerg 999

Østbakken, Fjerritslev 847

Korsvejen, Kettrup 984

3. afstemning:

Klim Bjerg 971

Korsvejen, Kettrup 1.651



*Konsulent Hans Gyde Christensen, der som formand fik sat gang i byggeriet.*

fleste stemmer. Hermed var spændingen udløst og sagen afgjort. Nu skulle man så til at arbejde med det egentlige, at få skolen bygget. Men det var ikke let at komme videre.

Først måtte man igennem en generalforsamling, hvor nogle fandt, at det var nødvendigt med en ekstra generalforsamling for at lovliggøre køb af grunden, der var valgt. Den gik ikke stille af. Over 500 andelshavere var mødt, og mange deltog i den til tider meget ivrige debat. Fjerritslev Avis afrundede referatet heraf således: Da ikke flere ønskede ordet, sluttede dirigenten den bevægede generalforsamling, der uden tvivl er en af de livligste, der nogen sinde er afholdt i Fjerritslev.

Dagen efter blev ejendommen med grunden købt under assistance af en sagfører, så alt kunne gå redeligt til - men der var endnu lang vej til rejsegildet.

Danmark var i 1945 på mange måder forarmet og nedslidt. Byggetilladelse til skolen kunne ikke opnås, kapitalen var også for lille, og ti år efter verdenskrigen var man ikke kommet meget videre.

Der var dog blevet plantet læbælter omkring ejendommen, et nødvendigt planeringsarbejde var udført, og af stor betydning var det, at en dygtig arkitekt, Ejnar Mindedal Rasmussen fra Ollerup havde udarbejdet tegning til byggeriet, men i 1955 begyndte det at lysne. Egenkapitalen skulle nu kun være 1/6 af byggesummen, der var udsigt til fordelagtige statslån, og flere andre steder blev lignende byggeri sat i gang.

Samme forår blev der holdt en ekstraordinær generalforsamling, hvor en ung, dynamisk formand, konsulent Hans Gyde Christensen, fremlagde sagen og fastslog, at der er brug for en ungdomsskole *her*. Hans optimisme bredte sig til forsamlingen, der nedsatte et byggeudvalg bestående af Møller Madsen, Hjortdal, Thomas Madsen, Øslev, og Kristian Holm, Kettrup.

Nu var man på banen igen, for hvor der er vilje, er der vej. Alle vanskeligheder blev overvundet, og en skønne dag kunne flaget hejses ved den nye skolebygning, hvor nu forstanderparret Ellen og Anders Andersen bød velkommen til det første hold elever. Det var den 3. maj 1959.

Ved en festlig indvielse af skolen 3 uger senere deltog fra enen 300 mennesker, der nu kunne glæde sig over, at mange anstrengelser var kronet med held, en smuk og velindrettet skole var rejst og allerede godt i gang. I den anledning havde dræningsmester Per Bak, Fjerritslev, forfattet en smuk indvielseskantate, som her bringes:

Hvor bonden har pløjet og harvet sin jord  
og sået sin sæd til lærkernes kor  
og set den stræbe mod solen,  
her tager vi sammen en ager ind  
til modningssted for unge sind.  
Her rejste vi ungdomsskolen.

---

Som en Aphrodite steg landet af havets skød,  
kaldtes frem til livet af solens varme glød.  
Gavmild var dets skaber med dets skønhedspragt:  
Vild og barsk ved vinter, - skøn i sommerdragt.

Vekslende med vild natur og frugtbart bondeland  
ligger landet for vor fod fra hav til fjordens strand.  
Mellem kæmpehøje, mellem bakkeskrænt og slugt  
ligger brede agre med markers gyldne frugt.

---

Bonden, som tog landet ind  
fra hav til fjord,  
han dyrkede med ærligt sind  
sin odelsjord.

Fredens syssel var hans lyst  
fra hedenold.  
Dog vovede han og en dyst  
mod tort og vold.

Historiens blad blev skrevet ud  
med hjerteblod,  
da bondehæren ånded' ud  
ved bakkens fod.

Der faldt en modig bondehær  
på frihedsvagt,  
for adelsmandens skarpe sværd  
og overmagt.

De segnede i kamp mod tvang  
- for bondens tarv -  
de faldt, men deres frihedstrang  
tog vi i arv.

Her skal de sunde idrætter øves,  
Her skal de unge kræfter prøves,  
Her skal vi søge mod livets kilde,  
lære at kunne og lære at ville.

Her skal vi lære af fædrenes færden.  
Her skal vi føres til kunstens verden.  
Her skal vi sammen søge den lære,  
at lege den leg, som livet kan være.

Her skal vi søge ad tankernes stier  
frem til de evige sande værdier.  
Lytte til ordet, beriges derved.  
Kende os selv, og selv leve med.

Alt skal dog rinde af hjemlivets kilder,  
Alt skal dog bygges på hjemmenes piller.  
På fædrenes vilje, hærdet som stålet,  
på mødrenes varme - på modersmålet.

Kantatens forskellige afsnit - reciteret af forstander Anders Andersen - var kædet sammen med vers fra kendte sange sunget af ungdomsskolens pigekor. Efter første afsnit således:

Her rejses en skole som mange før,  
snart er de hundred og én ved ude.  
Her råbes atter det gamle: Hør!  
Se ud! Stryg duggen af sjælens rude!  
De kendte sange  
som hundred gange  
vi vil høre for i de danske vange  
vil lyde her.

Så hæv dig skole, og frygt kun ej,  
forældet aldrig blev livets tale,  
før trættes hist ude af dans og leg  
på fjordens tilje de bælgers svale  
Når hjertets ager  
livs-ord modtager,  
vi alt hernede det forår smager,  
som ældes ej.





Om nogen nu ønsker at vide, hvordan det gik Orla Myrup Andersen, der fremlagde ideen til Han Herreds Ungdomsskole, kan svaret i korthed være, at han brugte sine kræfter i højskolens tjeneste. Senere blev han præst på Stevns, derefter i Odsherred, og nu er han pensioneret. Han ville gerne have været skolens forstander, men han sagde, at det vigtigste for ham var, at skolen blev bygget. Det blev den, og den har siden været til gavn og glæde for egnen.

# Landboliv i Bonderup i 1920'erne

fra min barndom og ungdom i årene omkring  
1920 til 1930.

*Af Anders Fisker*

*Anders Fisker f. 1916 i Bon-  
derup, uddannet som  
maskinmester 1942, overtog  
fødehjemmet 1946, fra 1976  
bosat i Fjerritslev. Mangeårig  
dialektmeddeler til Institut  
For Jysk Sprog- og Kultur-  
forskning ved Århus Univer-  
sitet. Den her gengivne arti-  
kel er begyndelsen til et stort  
værk om fædrenegårdens for-  
hold og drift i 1920'erne, der  
er affattet dels i fonetisk dia-  
lektgengivelse, dels på rigs-  
sprog. Her er første afsnit  
aftrykt i begge former for at  
give en prøve på Han Her-  
redmålet, som det taltes i  
Bonderup.*

På opfordring fra Institut for Jysk Sprog- og Kulturforskning ved Århus Universitet påbegynder jeg nu, medio 1985, en opnotering af alle de dialektord- og udtryk, jeg endnu har i erindring fra min barndom og tidligste ungdom i Bonderup, Haverslev sogn, Øster Han Herred.

Af forskellige årsager, og deriblandt ikke mindst helbreds-  
mæssige, må jeg nok holde mig til en fortællende skrivemåde,  
bl.a. også under hensyn til, at min hustru, Inger, der er født på  
Midtsjælland, har opfordret mig til at skrive om nogle af de  
ting, jeg endnu husker fra et langt liv. Og hermed stilles mine  
notater så til rådighed for enhver, der måtte være i besiddelse  
af lysten til at beskæftige sig med forfædrenes livsbetingelser og  
samtalesprog, idet jeg jo nok må indrømme, at jeg selv også  
engang vil blive betragtet som en af »de gamle«.

Som det fremgår af den slægtsbog, som dette skrift er tænkt  
at skulle være en del af, så har slægten i ikke så få generationer  
levet i Øster Han Herreds sogne, altså i det hele taget »landet  
mellem hav og fjord«.

Og således bliver det vel også til en situationsbeskrivelse af  
en middelstor landbrugsbedrift på denne egn i den såkaldte  
»mellemkrigstid«.

Som hjælp til forståelse af dialekten oplyses her de, ganske vist  
aldeles uvidenskabelige, skrifttegn, der er anvendt, og som for-  
håbentlig vil kunne give et nogenlunde billede af vores tonefald  
og udtryksmåde:

Det har været umuligt at angive præcis udtale af vokalerne,  
men der henvises til sammenligning med almindeligt tale-  
sprog. Og så er der nogle ret iøjnefaldende karakteristika, hvil-  
ke jeg gennem tiderne er blevet kritiseret for af udenforståen-  
de:

## *1. Nasallyd*

Efter min erfaring under et ophold på Sydsjællands Land-

brugsskole i vinteren 1945/46 findes der her i landet kun ét sted, hvor man er i stand til at udtale vores nasallyd, nemlig i det sydøstre hjørne af Danmark. Som eksempler kan nævnes »'Anj.s« (Anders), »'hanj« (han), »'lanj.« (lande), og »'wenj.t« (vente).

### *2. r som sidste bogstav*

Ofte er vi tilbøjelige til at sluge et »r«, når det står sidst i et ord. Dermed være ikke sagt, at vi altid gør det, for det er vist afhængigt af de øjeblikkelige omstændigheder, såsom humør, travlhed, og om vi i øvrigt ønsker at præcisere vore udtalelser.

### *3. Udtalen af r*

Hvis jeg skal karakterisere vores udtale af »r«, så må det blive derhen ad, at vi ikke ligner svenskerne, men derimod udtaler »r« på samme måde som franskmændene, altså med tungen trukket langt tilbage. Vi beskyldes i alle tilfælde for at have let ved at lære fransk.

### *4. Kendeordene*

Vi formener i det væsentligste at anvende kendeordene »en« og »et« som på almindeligt talesprog, men der er vistnok enkelte gange en svag tilbøjelighed til at bruge »et« i stedet for »en«, f.eks. i: ä reffel 'ogger (en redefuld unger).

### *5. Blødt d og g*

Vistnok er vi også bekendt for vores udtale af »d« og »g«, som vi beskyldes for at udtale meget blødt, hvilket f.eks. kommer til udtryk i navnet »'Gjær.da« (Gerda), hvor vi nok også har en vis tilbøjelighed til at lade tungen blive langt tilbage i munden.

Desuden vil følgende lydtegn blive anvendt:

1. ' foran et bogstav giver tryk på efterfølgende stavelse.
2. + foran en stavelse inde i et sammensat ord giver det et lidt svagere tryk på det efterfølgende, f. eks.: 'kåkke+pij.g (kokkepige).
3. ° giver forlænget lyd af sidste bogstav.
4. ` efter et bogstav giver en sammentrækning af struben uden egentligt stød.

Fönnän a be+gjønj ar mo ä 'nåk wæ mä 'te+lat å fo'tæl. jär , te 'de , såm wi i 'mij`n 'til` fo'stå`r we »di`gu. 'gammäl 'dav« , 'de hår a 'ejk 'møj` 'kjänjskab`te , män 'så mo a ju 'nåk 'ässä 'enj.`röm. , te 'tywwärn å 'trä.d.wärn sæl+føl`lä 'läng+gär 'hän wel blyw »'gammäl 'dav.« ; å ka+ski` sä te de åm 'mannä 'o`r ku we enjträ+sanjt å 'lø.s 'äm` di 'gammäl 'skejkkär.

Si , a å 'foj` 'po än 'go`r i 'Bonjjärop i 'Haw.slå 'sågn i 'Østär 'Han+här`rä po 'så`n åm+kreng`we 'fäm`å+tres tønjjär 'lanj` ; i de 'gammel 'æjjär+law` i 'Bonjjärop 'boj` ha än 'hay ma+trikkäls+nommär 'trej` , 'hwej` 'te dä ju 'höt 'bå.dä än 'mar.kpa+säl` , än 'hi.pa+säl` - å än+da än 'smäl` stremmäl 'jow`r , 'hwæj` di ku skj i 'møn.törrä.

Män dä wa frå 'tij` te 'anj.n blöwwän 'hanj.lt mä 'jow`rän , så de wa da te 'sist blöw.n`te , te wi 'ha. än fi 'fäm` fo'skjæl`li ma+trikkäls+nom`mära po 'æjjädommän.

O ä 'gammäl 'kårt frå 'söttän+hunj.r å 'sægsåhal`fäm.s främ+go`r ä , te 'dänj` 'gång` war ä än Nils 'Lø.stä såm såd` i go`rän , å 'da 'war`än såm frå be+gjønj`älsän - 'hwittä 'de 'sä 'hæl.s hå 'wat.

Frå 'gam+mäl 'ti` o 'war dä wal än 'bettä 'hal` snes 'go.r i Bonjjärop , å+så nu 'fo`r 'jow.rlø.s 'huw.s ; å 'di wa 'ål. 'sammäl pläsi`rä 'ronjjän åm 'de di kalt »'gå.dän« , å 'de war ä stök 'law` 'jow`r , 'wes+nåk 'noj. 'wånj.`drokkän , i 'hvæ`r 'fal` 'møj` 'kja.r`ajtä , å 'de ha 'ud+dän`äl` 'twiw wät 'brogt såm 'fal`lä.

Män 'så åm+kreng` we 'o.rhunjjär+skjyw.tä , 'dänj`+gång` 'ba.nän blöw 'an.-+lå` , be`gjønj. där å blyw 'böggä än 'lanjs+byj` 'hän. 'we sta'sjo`nän , dä 'lä` än 'smol. 'wäj.stän`te dänj` 'nårräst 'go`r ; å de blöw da`te , te dä te'sist 'war än 'fäm.tän fo`rätneings+fålk i byj`n : ä pa 'år`lä 'kjøm.+mänj` , fä`ud.n 'jän` hällär 'tov` 'smo+forätneinggär 'lissä+dan. mä 'daw.läwå.r , 'tow` 'slagtärä , än ba`bi`r , än 'sne.kär , än 'tem.rär än 'muw.rär , än ka`re`tmaggär , ä baggä`rij` , än 'sal.maggär , än 'sykkäl+hanj.lär , än 'sme` , än`da så 'gal` än bo.g+hanj.lär , dä wal 'nåk 'mjæst hanj.lt mä galanjtä`rij`+wå.r ;

'Så ska ä ju 'ässä.+tä.läs , te dä war »frånjsk 'vask å 'stry.gneng.« 'hwæj` 'kå.l å 'anjjär 'jän.lä 'manj.+fålk ku fo 'waskä djø`pæ.n 'skjåw.tär å 'kraw.+tøw , män de wa da 'hällär 'ejk så 'sjal.n , te 'æj`näns 'kwännär lewi.rä djæ`mänj`s 'pæ.n 'skjåw.tär dä`hän , få de wa ju 'noj. 'o`än 'konst å be`hanj.l di 'gammäl dan 'styw. 'fleppär.

'Änj.lä 'war dä 'så sta'sjo`nän , 'hwæj` dä 'war än

## **Gårdens og dens beliggenhed, areal, oprindelse, m.v.**

Før jeg begynder, må det nok være mig tilladt at fortælle jer, at det, som vi i min tid forstår ved »de gode gamle dage«, det har jeg ikke meget kendskab til, men så må jeg jo nok også indrømme, at tyverne og trediverne selvfølgelig senere vil blive »gamle dage«; og måske det om mange år kunne være interessant at læse om de gamle skikke.

Se, jeg er født på en gård i Bonderup i Haverslev sogn i Øster Han-Herred på ca. 65 tdr. ld.; i det gamle ejerlag i Bonderup by havde den haft matr. nr. 3, hvortil der jo hørte både en markparcel, en hedeparcel, en engparcel, en kærparcel og endda en smal strimmel jord, hvor man kunne skære mønningstørv (jordtørv til at lægge på stråtede huses rygning).

Med det var fra tid til anden blevet til, at vi havde en fire, fem forskellige matrikelnumre på ejendommen.

Af et gammelt matrikelskort fra 1796 fremgår, at dengang var det en Niels Lørsted, som beboede gården, og da var den (matrikuleret) som fra begyndelsen - hvornår det så ellers har været.

Fra gammel tid (af) var der vel en halv snes gårde i Bonderup, og så nogle få jordløse huse; og de var alle sammen placeret rundt om det, man kaldte »gaden«; og det var et stykke lavtliggende jord, vistnok en del vanddrukket (fugtigt omtrent til mætningspunktet), i alle tilfælde meget kær-agtigt, og det har uden tvivl været brugt som fællesjord.

Men så ved århundredskiftet, dengang jernbanen Aalborg-Fjerritslev blev anlagt, begyndte der at blive bygget en landsby henne ved jernbanestationen, som lå en smule vest for den nordligste gård; og det blev da til, at der til sidst var en femten, atten næringsdrivende i byen: Et par ordentlige købmænd, foruden een eller to småforretninger, ligeså med dagligvarer, to slagtere, en barber, en snedker, en tømrer, en murer, en karetmager, et bageri, en sadelmager, en cykelhandler, en smed, endda så galt en boghandler, som vel nok mest handlede med galanterivarer.

Så skal det jo også omtales, at der var »Fransk Vask og Strykning«, hvor tjenestekarle og andre enlige mænd kunne få vasket deres pæne skjorter og kravetøj; men det var da heller ikke så sjældent, at egnens husmødre leverede deres mænds fineste skjorter herhen, for det var jo noget af en kunst at behandle de gammeldags stive flipper.

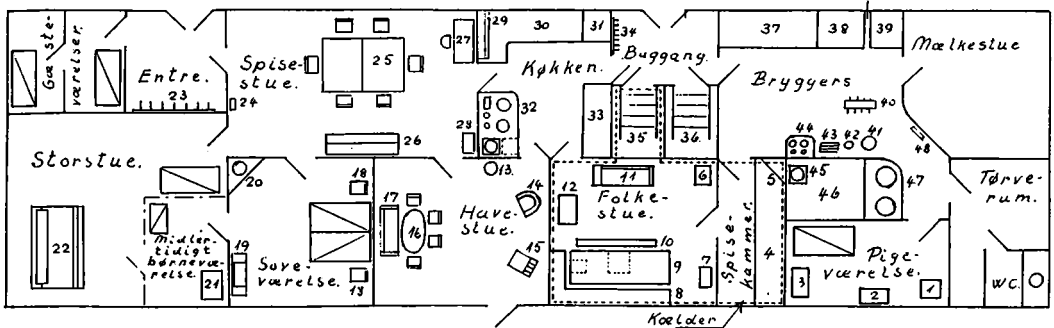
Endelig var der så jernbanestationen, hvor der var en

sta'sjo`nsfo+stannjær å än po'tø`r , såm de'swa.r få sæ 'si'l 'kjöbt än 'last+bij`l å be'gjøn.j. å k.jy 'fragt+gås frå 'Äl.bårrå , å blöw po 'dänj`mä. kongku`ränjt te 'ba.nän.

Åm de 'gammäl 'bonjjärop , 'de wi kalt »de 'ræj`ti 'Bonjjärop«, 'wed`a 'wes 'e`gäntli 'ejk så 'ræ`lä 'møj`, ånjtän te 'go.rän ha 'te+höt 'anjtän »Aggäbårrå'go`r« we Aggä'sunj` hällär 'ässå »Brat'skåw » we Bråw.st.

Åm 'wå go`r blöw fo'tal`, te de 'hæ`r+frå ha gjow häwwä'rij` te Aggäsåbårrå'go`r, 'nu.n wel 'po+stå`, te 'go`rän ha wät be'bow`als får 'härräs+fåg.därn får 'tow` te 'trej`'hunj+jär `o`r 'sij.n , å 'så ha dänj wal 'wät , 'hwa di kalt »Kro.n+gås« ; i 'hwæ`r 'fal` 'ha. wi ä stök 'jow`r , dä blöw kalt »Kong+gäns Bi.stä« , å 'de sku ju 'så wär ä 'ste , 'hwæj` 'Kong+gäns 'häj.st ha 'bjæt.

'No ka ä 'wes wä 'nåk mä 'de , 'hæl.s är a 'bång. 'får , te de för fo`wit ; så räjtän o 'Bonjjärops hi'står`rä wel a 'öwwär+la.d te 'anjjär 'gammäl 'bonjjärop+bårrår å så go`öv`wär 'te å fo'tæl. åm 'go`räns 'bög.nenggär.



Stuehusets omtrentlige indretning ca. 1921.

- |                    |                           |                        |
|--------------------|---------------------------|------------------------|
| 1. Garderobe       | 15. Gyngestol             | 32. Komfur v. skorsten |
| 2. Kommode         | 16. Ovalt bord m. 4 stole | 33. Køkenbord          |
| 3. Natbord         | 17. Sofa                  | 34. Knagerække         |
| 4. Spisekammerbord | 18. Stole                 | 35. Kældertrappe       |
| 5. Hjørnehylde     | 19. Toiletbord            | 36. Loftstrappe        |
| 6. Kakkellovn      | 20. Skorsten              | 37. Bryggersbord       |
| 7. Symaskinekasse  | 21. Klædeskab             | 38. Bryggersvask       |
| 8. Fast bænke      | 22. Væv                   | 39. Vandbeholder       |
| 9. Folkestuebord   | 23. Knagerække            | 40. Slagtekroge        |
| 10. Langbænke      | 24. Stueur                | 41. Skoldekar          |
| 11. Chaiselongue   | 25. Spisebord m. 6 stole  | 42. Bære- el. vaskekar |
| 12. Kommode        | 26. Buffet                | 43. Vaskebænke         |
| 13. Kakkellovn     | 27. Skrivebord            | 44. Bryggerskomfur     |
| 14. Kurvestol      | 28. Kakkellovn            | 45. Skorsten           |
|                    | 29. Tallerkenrække        | 46. Bageovn            |
|                    | 30. Køkkenbord            | 47. Gruedekel          |
|                    | 31. Køkkenvask            | 48. Vaskebræt          |

stationsforstander og en portør, som desværre for sig selv købte en lastautomobil og begyndte at køre fragtgods fra Aalborg, og blev på den måde konkurrent til jernbanen.

Om den gamle Bonderup by, det vi kaldte »det rigtige Bonderup«, ved jeg vist ikke så rædsom meget andet, end at gårdene havde tilhørt enten »Aggersborggaard« ved Aggersund eller også »Bratskov« ved Brovst.

Om vores gård blev fortalt, at man herfra havde forretet hoveritjeneste på »Aggersborggård«. Nogle (man) vil påstå, at gården havde været beboelse for herredsfogederne (datidens politimestre, hvoraf der vel gennem tiderne skulle have boet fire i Bonderup) for to til tre hundrede år siden, og så havde den vel været, hvad man kaldte »krongods«; i alle tilfælde havde vi et jordstykke, der blev kaldt »Kongens bedested«, og det skulle jo så have været et sted, hvor Kongens heste havde holdt hvil.

Nu kan det vist være nok med det, ellers er jeg bange for, at det fører for vidt. I stedet vil jeg gå over til at fortælle om gårdens bygninger.

- - -

Det, vi i min tid kaldte »stuehuset«, var førhen blevet kaldt »rålingen«, men det blev der efterhånden gjort lidt nar ad - det var blevet for gammeldags. Stuehuset lå oftest i sydsiden, som det gjorde ved vores gård; men der kunne jo også være vendt noget om på det, for det skulle helst passe efter den nærmeste landevej; og allerhelst skulle stuehuset være »solret«, det vil sige vinkelret på middagssolen, og så skulle stuerne og soveværelserne helst ligge i sydsiden - i solsiden. Og køkken og bryggers kom derved til at ligge i nordsiden, hvor solen ikke havde så megen magt, ellers var det næsten ikke til at holde ud at bage og lave mad.

I nabolaget af vores gård lå i alle tilfælde tre gårde, som havde stuehuset bygget af teglsten, der engang var blevet fremstillet på et lille teglværk, som dengang lå i Bonderup Vang, hvor »Trekronerskolen« nu er bygget. De var endda måske bygget en snes år før vores - men hvad det så kunne skyldes, at vores stuehus lige netop skulle bygges af kampesten, er der aldrig nogen, der har kunnet forklare mig; hvis det da ikke ligefrem er sådan, at teglværket var blevet nedlagt før 1879.

For der er jo det ved det, at kampesten har tilbøjelighed til at trække fugt op fra jorden; og det er da især slemt, dersom der ingen tagrende er, og det var der jo ikke dengang.

Nu hjalp det en lille smule, at der var støbt en betonkant



langs med ydermurene, det vi almindeligvis kaldte »brostene«, men ellers var huset også sunket sammen, for murene står oven på jorden uden hverken grundmur eller noget.

Det havde måske ikke været så risikabelt, dersom huset havde haft stråtag, for så var regnvandet faldet et stykke uden for sokkelen; det paptag, som det var tækket med, holder jo ikke igen på vandet ligesom et tykt lag strå.

Da man i sin tid skulle til at bygge gården, rejste man rundt for at finde det flotteste stuehus at kopiere - sådan blev der i alle tilfælde sagt; men det var nok alligevel klogt at gøre det, for der var afgjort ikke megen litteratur tilgængelig om, hvordan man skulle bygge en bondegård.

Måske der oprindeligt har været tækket med spåner og så lagt tagpap på nogle år senere, for vesterhuset var altså fra begyndelsen tækket med spåner, medens laden og kostalden havde stråtag. Men mine forældre fik i 1920 paptaget på stuehuset udskiftet med cementtagsten.

Spånerne var nogle små plader af gran- eller fyrretræ på ca. 6x125x300 mm, som var sømmet på lægterne, sådan at de kom til at ligge ligesom tagsten. Hvis de så nogle år efter blev beklædt med tagpap, og der ydermere senere hen blev lagt galvaniserede pandeplader over, så var det bestemt ikke noget, der faldt i god jord hos brandmandskabet, hvis der gik ild i et hus med et sådant tag, og de blev beordret til at skulle slukke ilden.

Nu må I love mig, at I ikke tager mig det ilde op, hvis ikke målene på spånerne er korrekte, men man er jo tvunget til at tage det sådan »på øjemål«, hvis ikke man har det til at ligge lige foran sig; ligeså har jeg selvfølgelig heller ikke målt bygningerne op - men det er nu nok alligevel ikke meget forkert. Og så gælder det da heller ikke med en pølse i slagtetiden.

Der var da forresten masser af loftsplads, og der havde man da nok også oplagret en del af ildebrændslet; i alle tilfælde var der i den østre gavl en lem, der sandsynligvis havde været brugt til at putte tørv og pindebrænde ind ad. Men så var der - umiddelbart vest for loftstrappen - en skillevæg for at holde kattene borte, så man kunne bære kornet op til lagring på loftet, når det var tærsket; og det var egentlig det eneste sted på gården, hvor der var mulighed for at opbevare kornet tørt og godt. Men det var et hårdt arbejde at bære kornet på loftet i 100 kg-sække, tømme det af - og så at skulle komme det i sække igen og have det båret ned, når det skulle bruges.

Alle skillevæggene i stuehuset var murede af »rå sten«, og det vil sige, at murstenene var fremstillet af æltet ler, der var formet

og tørret. Og de blev vistnok muret op med lervælling; i alle tilfælde blev der ikke brugt kalkmørtel, som det var tilfældet med en kampestensmur. Den bestod af store og små kampesten (opr. fundet på marken), som var kittet sammen med kalkmørtel på en sådan måde, at flade, tilhuggede sider dannede murens yderflader.

Dørene mellem stuerne var fyldningsdøre og havde messingdørgreb, mens dørene i forbindelse med bryggerset kun var bræddedøre, selv om de var af nogenlunde gedigen udførelse.

For øjeblikket er det så moderne med »bondegårdsvinduer«, det er vinduer med seks små buede ruder. Hvor den skik stammer fra, er ikke godt at vide, for det var ikke noget, vi kendte til ude på landet, hvor ruderne ganske vist var små, og der var også seks af dem, men de var nu flade som en pandekage.

Selve loftspladen bestod af brædder af østrigsk fyr; det var nogle vældig brede og tykke og meget holdbare brædder, og sådan nogle har måske også været brugt til gulvene, for det så ikke ud til, at der havde været brugt anden slags gulve, undtagen under loftstrappen, hvor der var lerstampet gulv - og så selvfølgelig i de nederste rum, bryggerset og sådant, hvor der var betongulv. Lad mig nu ikke glemme, at der ikke var bjælkeloft, men alle vegne underloft af rørflætning belagt med kalkmørtel; og over petroleums-hængelampernes plads var der pyntering i stuk.

Men lad os nu se på, hvordan stuehuset ellers var indrettet, og hvad det blev brugt til.

Ved mange af de ting, vi foretager os i dagligdagen, følger vi altid solens rening; det vil sige, at vi drejer højre om, og det vil jeg så også gøre, og så begynde i det sydøstre hjørne, hvor tørverummet lå; det havde nok været brugt til ildebrændsel, så tjenestepigen ikke havde behov for at komme ud i udhusene, hver gang tørvekassen skulle fyldes.

Men dengang mine forældre overtog gården i 1914, var der indrettet et lille rum i et hjørne af tørvehuset, hvor der var lavet, hvad der kaldtes et »wc«; hvornår det var lavet, ved jeg ikke, for i gamle dage brugtes »at træde af på naturens vegne« i grebningen bag ved køerne. Om det nu var den kone, der var på gården før mine forældres tid, der havde fået det lavet (hun var vist nok en smule »fin på det«), eller det var på grund af de mere moderne tider, må forblive ubesvaret.

Det næste lille rum er pigeværelset, hvor der stod en spiral-seng, der var en spinkel seng med bund af spiralfjedre strammet op med tynde kæder, og så var den hængslet, sådan at den

kunne klappes sammen. Så havde tjenestepigen oftest en lille billig kommode til sit undertøj og ofte også en »garderobe«, som bestod af to træplader, en foroven og en forneden, og rundt om dem var så fæstet et stykke tøj, sådan at der blev en slids i den ene side; den var hængt op i en krog i loftet og var så lang, at hun kunne have sine kjoler til at hænge deri.

Så kommer spisekammeret, der blev brugt til de madvarer, der skulle opbevares tørt, og næstefter folkestuen, hvor vi allesammen spiste og ellers sad i til daglig brug.

Der var en kakkellovn med rør gennem spisekammeret til skorstenen, og så stod mors symaskine også derinde, sådan at den ikke skulle være for kold, når den skulle bruges - og det gik jo tit på dengang. Det lange bord med fast bæk blev brugt både til at spise ved, til at sy ved, imellem stunder også til at lege ved; det var så udmærket med de to bordskuffer, for i den lille i bordenden var der saks og sytråd og bændler og strikkepinde, og hvad der ellers kunne være af småting, måske ikke mindst kantbånd til de tøjsko, som de gamle koner i familien sad og syede til os. Den store skuffe blev for det meste brugt til børnenes legetøj, enten det nu kunne være et gammelt kortspil, et billedlotteri, et damspil, nogle byggeklodser, måske nogle små heste af træ, som bedstefar havde lavet - og hvem ved, hvad børn ellers kunne få sanket (samlet) sammen.

Den faste bæk blev om aftenen oftest brugt af tjenestekarlene til at sove på; de var jo trætte efter en lang dags arbejde og havde ikke lyst til at gå i byen, og den ene skulle alligevel passe heste, der skulle have en gift hakkelse hver time; der var jo heller ikke så overvældende meget andet at foretage sig, for vi fik først radio i 1928, da far forærede sig selv en på sin fyrreårs fødselsdag.

Jeg mindes en lille tildragelse fra dengang: En aften havde mor og far været ude på besøg og kom hjem ved ellevetiden, som de plejede, og da var stuen helt sort af lampeos, og forkarlen lå og sov på bænken; han var ganske vist ikke let at få liv i, men han kom da til sig selv; den slags ting slap vi da for i 1926, da vi fik elektricitet.

Den lange bæk på ydersiden af bordet fik mine forældre hurtigt byttet om med nogle »svenske stole«; det var nogle stole med et rundt sæde, hvor der i midten var en plade af krydsfiner. Ryggen var lavet af drejede pinde, sådan at der blev en slags gitter, der fulgte sædets runding, medens buen foroven var en smule større, og så skrånede ryggen ganske lidt bagud - og der har aldrig været lavet bedre stole.

Chaiselonguen var mest husbondens plads, når der skulle soves om aftenen, men ellers var den da god at sidde i, hvis der kom et par bekendte på besøg.

Havestuen, eller den pæne stue, blev meget sjældent brugt, men der var da en pæn kakkelovn derinde, som kunne bruges i nøds betryg; det var en af den slags kakkelovne, der ikke skulle pudses, den var rund og vistnok med en forniklet skærm yderst. Så var der en kurvestol og en gyngestol af drejet mahogni, og den havde ikke gænger imod gulvet, som man bruger i Amerika, men den sad ovenpå en ramme på fire små ben og var sikret til den ramme med to stærke spiralfjedere.

Bordet og stolene var nogle mahognimøbler, mine forældre havde fået til deres bryllup, bordet var med enkelt fod, og sofaen og stolene var polstrede og betrukket med rødt fløjl.

Det varede ikke så mange år, før man måtte have soveværelset flyttet her ind, da mor kom til at lide så forfærdeligt af galdesten, for så var det jo rarest at have mennesker i nærheden. Dengang kunne denne sygdom jo ikke behandles, og hvis hun skulle opereres, så var det næsten en sikker død.

I soveværelset var der et par senge med hver sin stol til at lægge tøjet på, og så var det blevet moderne med et toiletbord, der var et møbel med nogle skuffer under bordet, et par sideskabe oven på bordet, og et stort spejl i midten. Det var ikke, fordi man brugte at sminke sig dengang, men man skulle somme tider have håret krøllet, og til det brugte man et krøllejern, der blev varmet i komfuret eller kakkelovnen og så prøvet af på et stykke avispapir, så håret ikke blev svedet.

Storstuen blev ikke mere brugt til at holde legestue i, det var slet ikke skik længere, så der havde mor stillet en væv op, som lå på loftet, da de købte gården. Hun vævede aldrig vadmæl til gangtøj og heller ikke olmerdug, men det blev til mange alen bolstre og dynebetræk, der kunne slides på det ene år efter det andet.

Ellers var der fæstet nogle brædder op, sådan at der blev et lille kammer til børnene, og her stod klædeskabet, fordi der var en smule for lidt plads i soveværelset.

I en del år havde de gerne fæstet en hyrdedreng, og han havde også sin seng iorstuen.

I det nordvestre hjørne af stuehuset var der et par små gæsteværelser til de af familien, der kom på påskeferie eller sommerferie, mon ikke derinde stod en servante med marmorplade og så en stor kande og et stort fad af porcelæn, dekoreret med nogle pæne blomster, så kunne gæsterne jo gøre sig lidt i stand.

I entreen var der en knagerække til at hænge overtøjet på, og der var vistnok også et skab til det allerpæneste tøj, men skulle det tøj så bruges om vinteren, skulle det først hænges en kort tid ind ved kakkelovnen og gennemvarmes, så det ikke var så koldt og klamt at trække i - der var jo kun varme på i en stue.

I spisestuen, eller »den nordlige stue«, som den for det meste blev benævnt, var der et stueur, der hang sådan, at kvinderne kunne følge med klokkeslettet, når de åbnede køkkendøren, så de kunne have maden færdig til tiden, mandfolkene havde altid et lommeur i vestelommen. Desuden var der et spisebord, vistnok af eg, som kunne trækkes ud, og så kunne der lægges indtil tre ekstra plader i på midten. Dertil hørte seks stole, og var det så ikke nok, når der skulle være stort gilde, så måtte alle de andre stole i huset gøre tjeneste, ellers kunne der altid fås fat i nogle flere hos naboerne.

Desuden stod skrivebordet der og derover hang telefonen, som jo nok var anskaffet straks efter, at mine forældre var blevet gift, kakkelovnen i denne her stue var en emaljeret kakkelovn, som heller ikke skulle pudses, for blanksværte var slem til at støve, og selv om møblerne ikke var købt for at skulle være »fine«, så var de da så nogenlunde pæne og var jo beregnet til at skulle vare hele mine forældres levetid - hvad de også gjorde, endda så rigeligt.

Det mest betydningsfulde møbel i denne stue var nu nok alligevel buffet'en, hvor mor opbevarede sine pæne kopper og tallerkener, sine duge, det sølvtøj, hun havde fået i bryllupsgave eller i julegave fra tjenestefolkene, og så selvfølgelig skåle og fade. Buffet'en bestod af en ret bred underdel på godt og vel bordhøjde med to skuffer øverst og så nogle hylder med to luger foran, overdelen bestod af to sideskabe med glasdøre og så nogle hylder imellem dem.

Køkkenet var jo ikke det samme daglige opholdsrum som for tiden, men alligevel tilbragte man meget af tiden herude, for man kunne vel næsten intet konserver købe, i alle tilfælde måtte man lave næsten alting selv, endskønt det ikke længere helt var nødvendigt, at man levede af egne produkter, som det var i gamle dage. Komfuret blev der tændt op i om morgenen, og så blev ilden vedligeholdt hele dagen, i alle tilfælde om sommeren - og til det brug var tørv eller små tørvestumper udmærkede, måske endda tørvesmuld. Om vinteren kunne det lade sig gøre at varme aftensmaden i kakkelovnen, en god ting ved komfuret var vandgryden (eller sidegryden), hvor der altid var varmt vand til at vaske op i, og så stod tørvekassen så udmær-

ket lige ved siden af komfuret under en stenplade, hvor de varme gryder kunne stilles.

I tallerkenrækken sad de daglige tallerkener, og køkkenbordet var den daglige arbejdsplads, og der umiddelbart under bordpladen var anbragt en lille udtræksplade, som det var tilfaldt at bruge til skærebræt, og hvor kødhakkemaskinen kunne skrues fast på. Ellers var der underbord, selvfølgelig med små luger foran, hvor der lå gryder, stegepander, en vaffelpande (eller vaffeljern), en æbleskivepande og så desuden en del skuffer til brødkniv, stikkekniv (slagtekniv), fåresakse (uldsakse), agurkehøvl, en lille maskine til snittebønner, dørslog, rivejern, rullepølsepresse, hakkekniv, støveklude, pudseklude, pudsegrejer til sko og kakkelovn og meget, meget andet.

I baggangen satte vi vores træsko og støvler og hængte vores overtøj (arbejdsjakke o.l.) på knagerækken. Og lad mig så fortælle, at yderdørene altid var låsede om natten med en stålstang, der blev sat i et par kroge på hver sin side af dørkarmen; der var ellers så mange andre steder ude på landet, hvor man ikke låste ens døre om natten.

Ad loftsdøren kunne vi komme op på loftet, som jeg vist har fortalt om, og ad kælder døren kom vi ned i kælderen, hvor der var et bord, hvor brødet lå, og der stod en brødmaskine til at skære brød i skiver med, desuden stod dernede et par saltkar med saltlage til at opbevare flæsk og kød i, for man havde jo ingen hjælpemidler til at nedfryse det eller opbevare det på andre måder. Jeg husker ikke noget om, at mor selv lavede spegesild, men fisker Lyng fra Holmsø kom ofte med »sildingere«, og så syltede hun en stor krukke ansjoser, og det var en meget stor spas at gå ned og se på denne krukke om aftenen i mørke, for så lyste sildene, så vi næsten ingen lampe behøvede.

Bryggerset blev brugt til det mere grove husarbejde, ud over at man havde fået for skik at stå og vaske op ved bryggersvasken, da den jo var nærmere ved både udløbet til rendestenen og ved vandbeholderen, der kunne fyldes ved at tage en prop ud af et rør fra vandpumpen ude i gården, så løb vandet ind, da det rør var lavere end tuden på pumpen.

Bageovnen brugte mine forældre ikke, undtagen nogle få gange under den første verdenskrig, og så blev den fyret op med lyng ude fra heden, og mor støbte heller ikke ret mange tællelys, da mine forældre aldrig havde mere end et par kobler får, men de havde vistnok en karbidlampe (acetylenlampe) til at bruge, når det kneb med petroleum.

Der var stillet et gammelt komfur op, der sjældent blev

brugt, mens der ovenpå var god plads til en primus, der altid stod og hvæste og kogte en kedel vand, måske nok mest om sommeren. En primus skulle pumpes op med luft, men andre, især ældre mennesker, havde i stedet for en petroleumskoger, hvori der kun var en væge, der kunne skrues op og ned for at give mere eller mindre varme, og den var næsten lydløs.

Når slagteren kom og skulle slagte gris, stod han også almindeligvis i bryggerset, men grisen blev altid hængt til køling på en stige og sat ud i gården skråt imod en mur. Fårene og lam-mene slagtede man selv, og de blev hængt op i de slagtekroge, der hang ned fra loftet i et par stykker jern - men der var godt nok en særdeles dårlig lugt, når man slagtede får.

Mælkestuen er der ikke meget at fortælle om, for de par pot-ter mælk, som mor havde tilladelse til at tage ind dagligt til husholdningen, kunne sagtens rummes i et fad i kælderen, så det varede ikke mange år, før man fik den gravet dybere på midten, sådan at der kom til at stå en smal afsats langs med ydersiderne, og så blev der lagt jernbetonloft over, så der var plads til en lastbilfuld tørv, de kunne så kastes (med hænderne eller roegreb) ind ad vinduet og hentes ud igen ad en dør ned til tørvehuset.

En af grundene til, at den gamle kælder blev nedlagt, var nok også, at den var for varm, så maden ikke kunne holde sig frisk.

Ellers kunne der fortælles meget andet om stuehuset, således havde mor jo en mængde stueplanter i vinduerne: Tøffel-blomst (*calseolaria*), Pelargonie, som der altid var en masse for-skellige af, Mahognibregne, Mimose, Aloe (vistnok: Simple Sofie), som man brugte at skære en snip af til at lægge på brandsår, Geranium, der duftede så godt, når vi satte fingrene imod den, og måske en halv snes forskellige kaktusser. Hvis jeg husker rigtigt, så brød mor sig ikke om duften af Duftranke, så dem havde hun vistnok ingen af.

Det var ikke kutyme at have badeværelse, så hvis de voksne skulle have bad, havde de ret til at bade nede på mejeriet i Mærsk (Kirkedal), der havde pligt til at have et baderum til fri afbenyttelse, til børnene kunne jo altid varmes vand i grueked-len, så de kunne bade i skoldekarret, og så var der samtidig god varme i bryggerset, så de små kunne holde ud at være nøgne. Ellers var det kun almindeligt at have varme i een stue, den stue, vi benyttede til daglig. I tilfælde af sygdom blev der af og til lagt en pind i kakkellovnen i soveværelset, ellers måtte vi klare os med vor egen varme, så det kunne af og til ske, at der var



is på dynen, når vi vågnede en vintermorgen.

For ikke ret lang tid siden blev jeg klar over, at Ane Dorthea (Pedersdatter Kjeldgaard, gift Sand), der var madmoder på gården det år, den blev bygget, faldt ned ad kældertrappen og mistede livet. Måske også mine forældre har haft det i tankerne, da de fyldte den gamle kælder op, for det var slet ikke så sjældent, at der var en, der gled på en kældertrappe, for man havde jo for det meste begge hænder fulde, når man skulle ned i kælderen - i dårlig belysning. Nu var det jo sådan, at børn ikke fik alting fortalt, og det var måske også nok på sin plads, at jeg ikke hørte om denne ulykke, mens jeg var barn.

Nu må enhver jo forstå, at sådan som stuehuset så ud efter denne her beskrivelse, sådan blev det ikke ved at se ud i ret mange år. Hvis mine forældre syntes, at der var brug for det, og hvis der ellers var råd til det, så blev der flyttet døre, eller der blev flyttet skillevægge, eller to stuer blev lagt sammen. Det var ikke sådan, at de havde for meget at slå om sig med, men min far havde stor interesse for offentligt arbejde, hvilket jo godt kunne komme til at sætte sit præg på dagliglivet, og af og til skete der jo også ting i det daglige liv, der kunne nødvendiggøre forandring. Således hændte det, at min bror blev invalid efter meningitis, da han var fire år, og i nogle år lagde en gammel bedstefar beslag på en stue, da han blev enkemand.

Alle disse ting, og vel også flere andre, kunne godt betinge, at der af og til skulle fornyelse til, og der var da heller ingen af mine forældre, der var indlevet i trange forhold, for selv om de ikke var født med en guldklump i enden, så havde de begge to tjent hos mennesker, der ikke levede helt ligesom bønder, ja, de havde endda begge to været på højskole - og de sigtede vel også som de fleste andre efter at få så meget ud af tilværelsen som muligt.

# Barn af Han Herred

*Af Peter Rønn Christensen*

*Peter Rønn Christensen  
Født 17. august 1905 i  
Ø. Svenstrup sogn.  
Lærereksamen, Nr. Nissum  
1926. Fra 1929 ved Gentofte  
Kommunes Skolevesen, skole-  
biblioteksinspektør fra 1966.  
Formand for fælleslærerrådet.  
Formand for Danmarks  
Skolebiblioteksforening 1961-  
70. Redaktør af »Børn og  
bøger« 1955- 70. Artikler til  
historiske årbøger.  
»Skyld og skat« (Fortid og  
Nutid 1941- 42). Bratskov.  
Hovedgård og Bøndergods.  
1981. Kokkedal. Hovedgård  
og Bøndergods. 1985.*

Jeg er født og opvokset i Øster Han Herred, den vestligste del af Hjørring amt, nu en del af Nordjyllands amt.

Og hvad der var og er beboernes særpræg i dette min barn-  
doms land?

Ja, her kommer jeg lidt i vanskeligheder, for selv om jeg skulle have gode muligheder for at skrive lidt herom, når jeg i en årrække har boet andetsteds i landet og til sammenligning har lært andre egnes beboere at kende, så er jeg faktisk lidt i tvivl om, hvori netop min hjemstavns folk adskiller sig fra andre danskere.

Jeg er også i tvivl, når jeg tænker på de mange Han Herred bønder, som jeg har mødt i min forskning i arkiverne, bl.a. i de 70-80 tingbøger fra 1600- og 1700-tallet, som jeg for nogle år siden læste igennem.

Det er klart, at det er den samme stamme af bønder, som har befolket egnen, i hvert fald siden den yngre stenalder, og beboerne af de hvidkalkede huse og gårde i Han Herred har så langt tilbage, som det er muligt at forske, efter alt at dømme haft sind, skikke og adfærd fælles med bønder andetsteds i vort land, men jeg tør nok fastslå, at de gamle skikke og leveregler her gennemgående har holdt sig noget længere frem i tiden end andetsteds.

Men ellers? »Sind« i den forstand, som Jakob Knudsen, der jo var »barn af Han Herred«, skildrer det, synes jeg egentlig ikke, man træffer hyppigere her end i andre gamle bondesamfund, men jeg har ofte truffet hanninger, der var hæmmet i deres adfærd med livsudfoldelse i det hele taget på grund af bundethed til slægts- og naboskikke og traditioner. Om der i realiteten er flere af den slags mennesker i Han Herred, end der er andre steder i vort land, tør jeg dog ikke vove at fastslå.

Derimod er der vist ikke tvivl om, at en vis skarp sans for det nyttige og for livets realiteter har præget og præger de fleste, som er født i Han Herred. Og en ting er også sikkert: De tåler meget dårligt nogensomhelst »stuerhed«, at nogen selv mener at være klogere eller bedre end andre! Det må nok ses i sammenhæng hermed, at man i de gamle tingbøger ofte hos Han Herred bønderne møder en uafhængig indstilling, en ukuelighed, som trodser myndigheder og herremænd. Lignende

karaktertræk synes jeg, at jeg mødte hos mange af min barndoms bønder. Det er vist heller ikke ualmindeligt i nutiden, at folk, som er født i Han Herred, gør sig bemærket ved at være kritisk indstillet over for mangt og meget, som andre steder i landet går glat igennem.

Og stædig - jo tak, spørg bare en østjyde eller en sjællænder, som tilfældigvis har en ægtefælle fra Han Herred!

Sproget må blive et kort kapitel. En ordentlig, videnskabelig undersøgelse af Han Herred dialekten er aldrig foretaget, og nu er det ved at være for sent. Folk, der virkelig taler den gamle dialekt, bliver det stadig vanskeligere at finde, og selv om ungdommens sprog også i radio- og TV-tiden bevarer et vist dialektpræg, vil det vist i vore dage være helt umuligt mundtlig at få rekonstrueret den oprindelige dialekt, og det er meget begrænset, hvad der findes af skriftlige optegnelser.

Jeg har været ude for, at et par sprogmagistre uafhængigt af hinanden ved at høre på mit tillæmpede Hellerup-dansk har fastslået min hjemstavns placering på Danmarkskortet temmelig nøjagtigt på grundlag af nogle specielle brede »w«er, som jeg har bevaret, så disse lyde er måske typiske for dialekten, jeg ved det ikke, men ét ved jeg: Selv om det absolut ikke er nogen smuk dialekt, der tales i Han Herred, så klinger det dejligt hjemligt i ens ører, når man efter nogen tids forløb igen hører denne dialekt. Og det hænder ret så ofte, at man griber sig selv i at mangle et rigsdansk udtryk for en nuance i ens sproglige fremstilling, der faktisk kun kan udtrykkes med ord fra Han Herred dialekten, som ingen i ens omgivelser forstår. Tænk, at kunne sige »hwans a wel, å hwant a wel«!

For mig blev det interessen for naturen, som førte til, at bogen kom ind i min barnetilværelse.

Det gik således til.

I Øster Svenstrup sogn var der intet bibliotek, men »Torslev sogns folkebibliotek« blev med flid og entusiasme oparbejdet af lærer Jensen. Min far kom dagligt på sin postrute til Torslev skole, og selv om det nok ikke var helt efter reglementet, begyndte han at låne bøger fra Torslev til mig. En bog lånte jeg gang på gang, til jeg næsten kunne den udenad: Severin Petersen: Vore sangfugle (udgivet i 1878 af Foreningen til Folkeoplysningens Fremme. Pris 1,75 kr.). Hvilken lykke, da far kom hjem med et eksemplar af bogen, som han efter lærer Jensens forslag havde købt! Min første bog! (Jeg har den endnu!)

Forfatteren var lærer på Sjælland og skrev om danske sangfugle i en ejendommelig blanding af poesi og biologi, som

næppe nogen biolog ville acceptere i vore dage, men denne bog vakte min interesse for fugle og gjorde i det hele taget et sådant indtryk på mig, at jeg aldrig har forvundet det. De fugle, der omtales i denne bog, kender jeg stadig på en helt anden intens måde end alle de andre fugle i Danmarks desværre nu stærkt svindende sangfuglebestand.

Senere kom jo så andre bøger til: Robinson Crusoe, Ingemanns romaner på stribe osv. - læst i hemmelighed på loftet, når jeg kunne gemme mig der. Mine forældre kunne jo ikke undgå at bemærke min boglige interesse, og jeg tror nok, at det især var min mor, der pressede på og fik udvirket, at selv om jeg kom fra en familie absolut uden læsetraditioner, kom jeg til at gå på *realskole*. Jeg begyndte i II. mellem på Fjerritslev Realskole, som dengang ejedes - og prægedes - af pastor Børge Thorlacius-Ussing, lille af vækst, men en *stor* personlighed: Præst, jæger, naturelsker, pædagog, forfatter, sproglær, historisk interesseret og lokalkendt som få.

Så kom det store spørgsmål: Hvad skulle drengen være?

For mine forældre eksisterede der kun to muligheder, når jeg nu så gerne ville læse: Præst eller lærer. Præst syntes dem dengang helt uoverkommeligt i tid og penge, låne penge til at læse for gjorde man meget nødt, og så blev det altså lærer, og det har jeg aldrig været ked af, hele mit lange skoleliv igennem. Næsten direkte fra realskolen startede jeg i 1. klasse på Nr. Nisum seminarium i 1923, og en ny verden åbnede sig! Men det er en anden historie!

Far var den midterste i en stor søskendeflok fra en lille landejendom i Tranum Klit. Hans brødre, store og tunge, men med et specielt tørt lune. Søstrene meget livlige med fin, hvid hud og de mest lyseblå øjne, der fandtes i hele herredet, flere af deres mange efterkommere har arvet denne specielle blå øjenfarve og ligner deres formødre i Klitten både i sind og skind. I øvrigt var slægten så langt tilbage, som det er muligt at efterforske den, og det vil sige et godt stykke tilbage i 1500-tallet, bønder i Han Herred, fortrinsvis i Lerup og Øland sogne.

Som det var skik dengang, kom far tidligt ud at tjene. På en gård i Torslev kom han til at tjene sammen med en pige fra Torslev, der blev hans første kone. De blev gift i 1890 og bosat på et husmandssted på Torslev kær, som imidlertid vanskeligt kunne skaffe det nødvendige til livets ophold, og derfor påtog far sig en stilling som landpost ved siden af at passe landbruget.

Om morgenen måtte han gå ind til postkontoret på den nyoprettede station, Skovsgård, og derfra ud på en rute, en rundtur, der førte så langt vestpå som til Lørsted og ud på eftermiddagen tilbage til Skovsgård for at aflægge regnskab og så endelig ud på Torslev Kær, hvor landbrugsarbejdet ventede. En dagstur på i hvert fald 20-25 km til fods. Jo, der måtte arbejdes for føden dengang!

I 1899 flyttede familien til det husmandssted sydligst i Øster Svenstrup Mark, som blev mit barndomshjem. Vejen fra Skovsgård til Årup gik dengang tværs over gårdspladsen; man skulle over vejen for at komme ind i laden. Noget upraktisk, men der var altså ikke så megen trafik på vejene dengang, og det var før de »livsfarlige« bilers tid. Vi følte det næppe særlig besværligt.

Min fars første kone døde i 1901, og i 1904 kom så min mor ind i billedet. Hun var født på Harboøre, og det glemte hun aldrig. Jeg tror nok, at hun i hele sit lange liv (hun blev 88 1/2 år gammel), følte sig som en slags gæst i Han Herred; Harboøre var hendes egentlige hjemsted, selv om hun ikke holdt forbindelsen dertil særlig godt ved lige, og selv om hun faktisk levede 100% med i livet i Han Herred sammen med mand og børn.

I øvrigt har mine Harboøre-aner - fiskere og bønder gennem århundreder - givet mig anledning til adskillige overvejelser: Han Herreds noget tunge bønder, fastlåst i gamle bondetraditioner, bliver ligesom sat i relief i sammenligning med det i formen barske, men i realiteten livlige og hjertevarme Harboøre-folk.

### **Mit hjem var præget af guds frygt og nøjsomhed**

For godt 100 år siden skete der noget i retning af en åndelig revolution i Øster Han Herred. Den traditionelle gammeldags guds frygt og respekt for kirken blev hos mange afløst af en ny religiøs indstilling. Der er ikke nogen, der har forsket sig frem til, hvordan det egentlig begyndte, og desværre er tiden nu vist forpasset til, at det nogensinde kan udredes. Naturligvis har der gennem alle tider været folk, for hvem troen var en mere alvorlig sag, end den var for andre. Jeg har fået fortalt om nogle af dem, har fået at vide, hvilke fromme skikke de havde, hvilke bøger de ejede osv., men nogen forbindelse tilbage til tiden før rationalismens tid, til pietismen og herrnhuterne har jeg ikke kunnet påvise.

Det røre, som mormonerne havde rejst i 1860'erne, var kun

af begrænset omfang, selv om der næppe var andre landsdele end Vendsyssel og Han Herred, der forholdsvis sendte så mange til den forjættede stat, Utah.

Men i 1870'erne og 1880'erne kom det til et virkeligt åndeligt nybrud i Han Herred, som desværre hurtigt splittedes op i en række forskellige retninger, der gennem arv til børn og børnebørn stort set har eksisteret til dagen i dag.

Det var den grundtvigske bevægelse, især knyttet til frimegheden i Klim (filialkirke i Øster Svenstrup), Baptisterne (kirke i Brovst), Frimissionen (missionshus i Skovsgård), samt Indre Mission (missionshuse i Brovst, Torslev, Bonderup, Tranum, Attrup, Øster Svenstrup og Skovsgård, bygget i den nævnte rækkefølge).

Mine forældre sluttede sig med aldrig svigtende trofasthed til Indre Missions samfund, og det kom i høj grad til at præge mit barndomshjem. Der gjaldt ganske bestemte love for, hvad man kunne og skulle, og hvad man ikke måtte, men jeg synes egentlig ikke, at det følte som snærende bånd, og jeg mener ikke, det er rigtigt at tale om åndeligt snæversind og dømmesyge i forbindelse med de første Indre Missions folk i Han Herred, som jeg lærte at kende i min barndom og første ungdom. De tog deres tro meget alvorligt, men de var i virkeligheden glade kristne, forbundet i oprigtigt og opofrende venskab. Flere af dem vil jeg karakterisere som elskelige, vise mænd med dyb forståelse for deres medmennesker. Som den største personlighed vil jeg i denne forbindelse nævne Peder Hedegaard, Sønderøkse, den selvfølgelige leder af Indre Missions folket, men også højt skattet af mange andre i sin tid. Ægte, beskeden og præget af dyb alvor, men ikke uden lune. Alt, hvad den mand sagde, var gennemtænkt, jeg mindes ikke siden at have mødt større personlighed.

Nøjsomhed var påkrævet i mit hjem, som i mange andre hjem i de tider. Rede penge var der ikke mange af; vi måtte nødvendigvis i det daglige meget langt være selvforsynende med mad og drikke. I »Storstuen« stod endnu i min barndom en stor væv ved siden af mors rok. Væven erindrede om den tid, da hjemmene også til en vis grad var selvforsynende med beklædning. Far havde lært at væve af sin mor, der igen havde lært det af sin mor i Telling.

Og så måtte der *arbejdes* i hus og på mark med mange af de sysler, som nu forlængst maskinerne har overtaget. Men for os børn fra begyndelsen af dette århundrede var der også ind mellem særlige glæder knyttet til arbejdet, f.eks. når vi med

»flydebroen« skulle ud på ubeboede Torslev Holme efter et læs hø, eller når vi i blåbærtiden skulle ud i Klitten i fars hjem og hente to lam, som hos os kunne gå og blive fedet op ved at æde det græs, som køerne ikke ville have. Det var spændende denne ene gang om året at møde vore livlige kusiner i Klitten og komme med dem op at plukke blåbær i »Bjærgene« (Lien).

Endelig var der da de traditionelle årlige festlige udflugter: Med skolen til Aalborg, med søndagsskolen til Kokkedal Skov og med hele familien til det årlige kristeligt-nationale møde på grundlovsdagen i Fosdalen (startet i 1893 på foranledning af den kendte pastor N.P. Madsen i Kollerup).

Hermed vil jeg slutte min beretning om at være »Barn i Han Herred« før jeg tager fat på at fortælle om mit voksenliv. Der er nok nogle, der synes, at nostalgien har fået lov at udfolde sig lovligt meget, men jeg vil gøre digterens ord til mine:

Og han har aldrig levet,  
som klog på det er blevet,  
han først ej havde kærl.  
*(Grundtvig, 1834).*

### **Mit liv efter barndommen i Han Herred**

Det var efter sommerferien i 1923, at jeg begyndte 3 års uddannelse på Nørre Nissum Seminarium og dermed straks kom ud for den største og mest gennemgribende udvikling i mit liv. Det var den tid, da jeg vågnede, da overordentlig meget af det begyndte, som jeg siden har bygget videre på.

Seminarieret var endnu i 1923 stærkt præget af, at det på næsten alle måder (geografisk, åndeligt osv.) var en selvstændig lille enklave midt i bondelandet ved Lemvig, båret af de tanker og regler i tilknytning til Indre Mission, som stifteren i 1892, sognepræst Adolf L. Hansen, havde ført frem. Mærkeligt nok forøvrigt, at det skulle lykkes netop for denne mand i tilknytning til hans præstegård at få opbygget en livskraftig institution, som nu har klaret sig igennem vanskeligheder i mere end hundrede år. Personligt var Adolf L. Hansen nemlig absolut ikke vestjyde, han var sjællænder, en munter lille mand (blandt præstebrødre kaldet »glade Hansen«), men det »præstegårdseminarium«, han startede, eksisterer stadig, naturligvis fuldt udbygget efter nutidskrav, anset og respekteret i alle kredse.

Om lærerstaben på seminariet i sin tid skal jeg ikke sige andet, end at den efter den tids forhold præsterede en dygtig



og saglig indsats, og den lærte os i hvert fald en ting, som har fulgt os hele vort lærerliv igennem. Vi lærte, at skal der leveres ordentlig undervisning, så må der i forvejen arbejdes med en grundig forberedelse. Jeg skal ikke nævne navne og fremhæve enkelte af vore lærere, dog - en undtagelse må jeg gøre, det tror jeg, at alle mine klassekammerater ville være enige med mig i. H.J. Hansen hed han (kaldet »Pæd«), stille og beskedne, nærmest genert i sin fremtræden, men en stor personlighed, og så var han pædagog af Guds Nåde!

Men ellers må jeg sige, at det egentlig var kammeraterne, som lærte mig mest, og kammeratskabet blev den største oplevelse for mig i min seminarietid (præcis som kammeraterne også i dag er af den allerstørste betydning for børnenes udvikling fra børnehaven til 10. klasse). Flere af kammeraterne på seminariet blev mine venner for livet (nu er de alle døde).

Det styrkede min svage selvillid, at kammeraterne også begyndte at sætte pris på mig, og jeg følte en vis stolthed, da de valgte mig til »præsident« for seminariets største elevkollegium, »Akropolis«, hvor jeg boede. Det var mit første »tillidshverv«! Jeg blev lidt afkølet nogle dage senere, da der var blevet pynnet til »husfest« med plakater og skilte over al måde, og jeg vågnede om morgenen og fandt, at der ved min dør i nattens løb var blevet ophængt et nydeligt lille skilt, hvorpå der blot stod et ord, »Selvnoksomhed« stod der (det skilt har jeg siden til tider tænkt en del over).

Ingen ung lærerstuderende af i dag kan gøre sig et begreb om, hvilke skrevne og uskrevne love eleverne på et Indre Missions seminarium i disse fjerne tider måtte leve under. F.eks. skulle de kvindelige elever, som jo dengang på seminarierne var et mindretal, såvidt muligt holdes adskilt fra de unge mænd. Skulle det alligevel hændes, at to elever forlovede sig, måtte den ene part (og det var naturligvis dengang altid pigen, der gik ud over) straks forlade seminariet. Til at holde styr på hele dette lidt vanskelige område havde seminariet forordnet den eneste kvindelige arbejdskraft i lærerkollegiet (i øvrigt var »Rasmine«, som hun hed, i sit inderste væsen et elskeligt menneske). Ja, jeg ved godt, at alle mine unge kolleger, som eventuelt kommer til at læse dette, vil sige, at det er løgn, men sandt er det nu alligevel.

Nå, men så var det altså, det skete, at jeg på seminariet fandt min livsledsager - eller måske var det hende, som fandt mig, det blev vi aldrig helt enige om. Hun var elev for forberedelsesklassen og jeg i afgangsklassen, og det skete, for nu at være

helt præsis, en regnfuld februaraften 2. februar 1926 klokken 20 mellem de våde træer uden for »Akropolis«.

Og så oplevede vi i nogle spændende måneder at være »hemmeligt forlovede« på et seminarium, hvor forlovelser var forbudt. Men vi klarede det frem til sommerferien 1926, da jeg forlod seminariet med en pæn eksamen, og min forlovede opgav videre uddannelse i Nørre Nisum, hvorved Den danske Folkeskole gik glip af en glimrende lærerinde med fantastiske pædagogiske evner.

Da vi nu 2.2.1926 havde begyndt med at være »hemmeligt forlovet«, fandt vi det morsomt at fortsætte med hemmelighedskræmmeriet og holdt hvert år denne dag i de næstfølgende 66 år en særlig »hemmelig festdag« og udviklede efterhånden et særligt »ritual« for dagen - alt sammen i dybeste hemmelighed, jeg tror ikke engang, at vore børn nogensinde fandt ud af, hvorfor vi var så glade netop den dag.

Fra seminariets sikre og lukkede verden flyttede jeg så ud i et Danmark i krise, vel nok den største økonomiske krise, som vort land har oplevet i dette århundrede. Om der her sidst i 1920'erne, som nogle mente, virkelig var mange folk, der reelt sultede, tør jeg ikke sige, men der var arbejdsløshed dengang, der for alvor gjorde ondt. I København udleveredes der gratis suppe til sultne fattige, og Falk Hansen samlede eftermiddag efter eftermiddag Frue Kirke stuvende fuld til »underholdning« for de arbejdsløse. På landet var der flere steder, hvor bønderne ligefrem opgav at dyrke jorden, og nyfødte smågrise blev dræbt straks efter fødselen, det gav stort underskud at fodre dem op.

Også blandt de unge lærere var der krise, de var alt for mange i forhold til de få stillinger, der blev ledige, flere læreruddannede kom aldrig i gang i nogen skole, men de fleste holdt fast, skrev ansøgninger i bunkevis og cyklede rundt og besøgte skolekommissionsmedlemmer - på egen regning og risiko naturligvis. Jeg havde et stort handicap i jagten på en ussel vikarplads, jeg havde - af gode grunde - ingen eksamen i sang, og var man så heldig at komme på talefod, så viste det sig altid, når tiden kom, at der skulle træffes en afgørelse, at en af »rødderne« kendte en, der kendte en, og han fik så jobbet.

I årene 1926-29 var jeg arbejdsløs ung lærer. Bortset fra et par meget små vikariater og et halvt år på Bjerringbro Realskole havde jeg i disse år overhovedet intet undervisningsarbejde, men i den periode var det så, at jeg begyndte at interessere mig for lokalhistorie, som senere skulle udvikle sig til at blive min helt store hobby-interesse.

Jeg cyklede rundt og samlede indskrifter fra gamle gravsten på alle Han Herreds kirkegårde, og jeg samlede oplysninger hos mange gamle mennesker, som kunne fortælle. Og først og fremmest, jeg afskrev og bearbejdede efterhånden alle trykte kilder vedrørende min hjemegn. Her fik jeg overordentlig værdifuld hjælp fra Statsbiblioteket i Århus. Næsten hveranden uge modtog jeg en pakke bøger og tidsskrifter. Biblioteket hjalp mig med at finde frem til det rigtige boglige materiale og betalte porto ud, medens jeg betalte returporto. Her var der virkelig et bibliotek, som kunne og ville hjælpe. Uden denne hjælp, som jeg vist aldrig rigtig fik takket for, var det aldrig lykkedes for mig at grundlægge dette studium, som efterhånden skulle få så stor betydning for mig.

Så, endelig skete der noget. Det var vist igen 2. februar, men denne gang i 1929. Min forlovede, som dengang arbejdede i København, havde en bekendt, som var lærerinde på Skovshoved skole, hun talte med skoleinspektøren om min situation. Han fungerede en tid som vikar for skoledirektøren og sagde nu, at der netop kunne blive et vikarjob, hvis jeg kunne komme hurtigt. Der blev ringet til mig, og jeg tog det meget bogstaveligt, at jeg skulle komme straks. Næste dags morgen stod jeg på Skovshoved skole medbringende min lille kuffert, klar til at begynde undervisningen.

Dermed indledtes min tilknytning til Gentofte Kommunes Skolevæsen, som jeg aldrig har fortrudt. Den fortsatte, selv om jeg fik mange gøremål uden for kommunen, lige til 1975, da jeg på grund af alder måtte gå på pension. Ved min afgang opklaredes det, at jeg faktisk stadig stod for 2 undervisningstimer ved skolevæsenet - hvordan det så ellers skulle forklares.

Som alle andre unge lærere ved et stort skolevæsen dengang måtte jeg begynde fra grunden af: Løs, løs vikar, fast løs vikar, fast vikar osv. I årene som løs vikar kom jeg til at kende samtlige Gentofte Kommunes 12 skoler indefra. Hver skole havde dengang sit specielle særpræg, afhængig af lærerpersonalet og - ikke mindst - skoleinspektøren.

Da jeg til sidst var godt træt af bestandig at skulle skifte fra skole til skole og havde fundet ud af, hvilken skole jeg syntes bedst om og helst ville være ved, gik jeg en dag op og sagde det lige ud til skolens inspektør, J.V. Broe ved Ordrup skole. Han blev vist lidt overrasket, men tænk, efter en kort rådslagning med den kollega på skolen, der stod ham nærmest, kom han ud og sagde: Jo, De kan begynde efter sommerferien. Det var i 1931.

Og dermed begyndte jeg så på en lang række af dejlige år som lærer ved Ordrup skole, den blev reelt »mit livs skole«.

Undervisningen i den danske folkeskole var dengang alle vegne knyttet til en lærebog, og da det var nogle få lærebogssystemer, som helt dominerede i de enkelte fag, var det ikke uden mening, når en spøgefuld, avanceret pædagog engang sagde til mig: »Nå, det var dengang Hannibal gik over Alperne nogenlunde samtidig i alle danske skoler!« Vel, det var en dårlig undervisningsform efter nutidige begreber, men det må erindres, at »enhver tid bør bedømmes efter den tids forudsætninger«, og både børn og lærere var stort set godt tilfredse med undervisningen.

Et sort punkt var der, den berømte, uhyggelige »mellem-skoleprøve« for de 11-12 årige. Det kostede flere gange tårer, når jeg måtte rundt for at fortælle ærgerrige unge Gentoftefamilier, at deres barn ikke havde bestået den skriftlige prøve og derfor ikke kunne komme i eksamensmellem-skolen. Men, trods alt, børn og lærere trivedes på Ordrup skole dengang.

Jeg tror nok, at nogle af mine ældre kolleger syntes, at jeg ikke helt holdt den »disciplin«, som hørte sig til. Men børnene og jeg var glade for hinanden og arbejdede sammen med liv og lyst i en overmåde positiv atmosfære. Jeg møder ingen gammel elev på gaden, som ikke straks stikker mig et glad smil, og kommer vi til at snakke lidt, siger de næsten alle straks: »Vi havde en dejlig tid på Ordrup skole«. Blot ærgrer det mig lidt, at jeg - i modsætning til mange af mine kolleger - har svært ved at huske de gamle elevers navne, og jeg nænner faktisk ikke at sige det til dem - de bliver så skuffede. Jeg har indøvet nogle rutiner, som undertiden kan hjælpe mig på sporet (f.eks. »Hvem var det nu, der gik i din klasse?« eller »Hvad var det nu, I spillede i skolekomedie?«). Pludselig kan navnet da dukke op, men det er alligevel ikke mange uger siden, at jeg stod i en halv time på Christiansborg Slotsplads og havde en overordentlig interessant samtale med en smart dame af ubestemmelig alder, men med en forholdsvis høj rang i det danske udenrigsministerium. Vi kunne ikke løsrive os, hun var elev fra Ordrup skole, men jeg ved til dagen i dag ikke, hvad hun hedder. Det ærgrer mig.

I 1932 blev vi endelig gift (lange forlovelser er af det onde, men dengang giftede man sig ikke, før man var i »fast stilling«).

Og pengene var små. 279,50 kr. - før skat - det var, hvad vi havde at leve af. Men min kone viste sig at være i besiddelse af

et stort talent for økonomisk husførelse. Hun førte omhyggeligt husholdningsregnskab, jeg har gemt de to første års regnskabsbøger, de burde på museum engang.

Vi boede først i en lejlighed på Ordrupvej 105, her er vor datter, Kirsten, født. Der var dengang deroppe under taget den skønneste udsigt over flere huse fra det gamle Ordrup og hen over de åbne marker helt ned til Skovgårdens gamle hovedbygning. Jeg får stadig kuldegysninger, hver gang jeg passerer dette kvarter og ser på de mørke lukkede rækker af store boligkarréer, som nu omgiver Ordrupvej (Uha!).

Senere blev der så råd til at leje førstesalen på villaen Kirsten Piils Vej 16, her er vor søn, Christian, født. Og i 1945 vovede vi så det helt store spring og fik bygget rækkehuset, Hesseltoften 20 - 79.000 kr. alt iberegnet, og så måtte der både statslån og privatlån og kautioner til. Men det gik.

Da jeg kom til Ordrup skole, var der på skolen, som det var almindeligt dengang på så mange skoler i Danmark, en filialafdeling af det kommunale folkebibliotek. En af skolens lærere passede dette bibliotek og lånte i nogle aftentimer bøger ud til voksne lånere. I skoletiden var dette bibliotek strengt aflåst, og ingen lærer turde tænke på, at nogle bøger fra dette skatkammer kunne finde anvendelse i tilknytning til undervisningen i folkeskolen.

Men så skete der noget mht. børns brug af bøger, og det begyndte som meget andet i det små.

Udviklingen foregik på to fronter.

I de første årtier af 1900-tallet blev der rundt om i landet - vist overalt med tilknytning til amternes centralbiblioteker - oprettet »fællessamlinger«, der udlånte classesæt og enkelte andre bøger, som kunne anvendes i tilknytning til undervisningen. Fællessamlingerne styredes af amts-skolebiblioteksforeninger, som også arbejdede på andre måder for at vække interesse i skolekredse for bøgernes brug i undervisningen. Det udviklede sig en tid sådan, at der i hvert amt som regel var en eller flere foregangsmænd på dette område. I Københavns amt var det førstelærer A. Munck i Måløv, der gik vilde rygter om, at han i visse fag vovede at undervise helt uden lærebøger ved hjælp af bøger fra et skolebibliotek. Ham besøgte jeg, da jeg selv om jeg var ung og grøn - var blevet valgt til leder af Fællessamlingen for Københavns amt. Det besøg glemte jeg aldrig, det kom der meget ud af.

Den anden - og mere spændende - front i skolebibliotekernes udvikling var en ganske lille forening, der hed »Skolebibli-

oteksforeningen af 1917«. Aldrig har vist i dette land en så lille forening udrettet så meget. Det var faktisk den forening, som skabte det teoretiske og til en vis grad også det praktiske grundlag for skolebibliotekernes enestående udvikling i Danmark. Vi var ikke flere til foreningsmøder, end at vi kunne rummes i et lille mørkt møderum i tilknytning til en restauration »i den lille have på Pileallé« på Frederiksberg, men her samledes en fornem samling af tidens betydeligste personligheder i skolens verden og diskuterede bøger og skoler på højeste plan. Der var først og fremmest »de fire store«: Professor N.A. Larsen, G.J. Arvin, Margrethe Petersen og Sophus Franck og nogle enkelte flere af samme karakter. Hertil kom så nogle enkelte unge på bagerste række, som ikke skulle sige noget, bare lytte. Jo det var tider dengang, som jeg aldrig glemmer.

Nærmere oplysninger om Skolebibliotekernes historie i Danmark har jeg skrevet ned i en lille bog »Skolebibliotekerne i Danmark« (Gyldendal 1967).

Men her var det min biografi, det skulle dreje sig om. Kort fortalt: Skolebiblioteksforeningen af 1917 og alle amtsskolebiblioteksforeningerne sluttede sig sammen i Danmarks Skolebiblioteksforening, og den forenings bestyrelse blev jeg formand for (1961-70).

Det var en tid med liv og grøde i skolebibliotekernes udvikling. Til sidst var det svært at finde en skole i Danmark, som ikke havde et skolebibliotek opbygget efter samme model. Senere er udviklingen fortsat, heldigvis med store forandringer, som de nye tider har krævet, nu vil det være naturligt at tale om »mediateker« i stedet for »skolebiblioteker«.

Det var dejligt at være med til, at det begyndte. En tid var »lille Danmark« absolut førende på området, og det medførte mange rejser. Der kom bud efter den danske foreningsformand fra udlandet, mange ville gerne høre om det danske eksempel og eventuelt tage ved lære. Jeg kom til Schweiz, Østrig og Tyskland og først og fremmest Norge og Sverige og gjorde mange interessante bekendtskaber. Norge var meget dårligt stillet med hensyn til skolebiblioteker, men jeg husker stadig tydeligt, ganske særligt de berømte store norske børnebogsforfattere (vel nok en tid simpelthen verdens bedste). Og mit bekendtskab med svenskernes alle tiders Lorens Fra Falkenberg glemmer jeg heller aldrig. Ham kunne jeg godt misunde svenskerne, men deres udvikling af skolebiblioteker var uhjælpelig kørt fast i »Kringel-Sverige«.

Men ellers var det jo først og fremmest de hjemlige forhold

som optog mig. Med stor glæde husker jeg arbejdet i bestyrelsen for Danmarks Skolebiblioteksforening. Her mødtes skolebibliotekarer fra alle landsdele sammen med amts- og folketingspolitikere og ledere fra folkebibliotekerne til positive forhandlinger. Og både interessant og festligt var det, når repræsentanter fra hele landet samledes til det store årsmøde, som gik på omgang i Danmark, hvor der var byer, som kunne skaffe den nødvendige hotelplads.

Blandt alle de mange, som jeg lærte at kende i disse bevægede år, er der en, som jeg vil nævne frem for alle andre. Det var Johannes Nielsen. Han begyndte som lærer i København og endte som højt respekteret konsulent i Undervisningsministeriet. Hans indsats for skolebibliotekssagen kan overhovedet ikke overvurderes. Uden hans ildhu for sagen var skolebibliotekerne aldrig blevet det, som de blev. Vi havde et aldrig svigtende samarbejde. Jeg husker ikke, at vi nogen gang skiltes, uden at vi havde drøftet en sag igennem så længe, at vi var enige.

En november-formiddag i 1966 dukkede så Johs. Nielsen og hans nærmeste medarbejder op på Fællessamlingen i Gentofte medbringende et fornemt dokument, som dagen i forvejen var blevet underskrevet af Kong Frederik den Niende af Danmark, hvorefter jeg var udnævnt til Danmarks første skolebiblioteksinspektør. (I parentes bemærket: Jeg var nær også blevet den sidste, for Danmarks Lærerforening var ikke blevet spurgt, og i den forenings styrelse mente man - vel nok med nogen ret - at »inspektør«-titlen burde forbeholdes skolelederen).

Nå, en kongelig udnævnelse kunne D.L.F. ikke rukke, selv om den i de tider var en særdeles magtfuld forening, der styrede hele folkeskolen og det halve undervisningsministerium. Jeg måtte - som det endnu den gang var skik og brug - ud at købe hvide handsker og stille op til takkeaudiens. I øvrigt fik mit første, og eneste, møde med kongen et ret ejendommeligt forløb. Jeg tror nok, at vi i begyndelsen af samtalen var lige nervøse begge to - Christian X og Alexandrine havde jo ikke ment, at deres to sønner burde lære noget videre om det danske samfunds indretning, og kong Frederik var synligt bekymret over, at han faktisk intet anede om, hvad en stilling som skolebiblioteksinspektør i folkeskolen kunne tænkes at være, men da kongen fik at vide, at jeg boede i Gentofte, blev det en helt anden samtale. Kong Frederik havde jo i sin barndom ofte besøgt fætrene på Bernstorff Slot, og nu kunne han ikke blive træt af at rose Gentoftes lyksaligheder. Hofmanden i den flotte røde kappe var hele tre gange ved døren, før kongen ville lade mig gå.



Jeg vil slutte med en omtale af min store hobby, lokalhistorie, som jeg i perioder har haft lejlighed til at sysle med ved siden af mine andre gøremål.

Som jeg allerede har fortalt, begyndte jeg at arbejde med Han Herreds lokalhistorie, allerede da jeg havde afsluttet på seminariet og var arbejdsløs ung lærer. Der var dengang rundt regnet i hvert amt kun nogle ganske få personer, som dyrkede lokalhistorie i større omfang og med en imponerende arbejdsindsats overvandt mange vanskeligheder, som vi i vore dage med alle vore hjælpemidler næppe kan gøre os et begreb om. I Hjørring amt var det postmester C. Klitgaard, som gjorde en beundringsværdig indsats. Han bankede Historisk Samfund for Vendsyssel op til at være landets største historiske amts-samfund, og der var næppe noget sogn i amtet, hvor man ikke stødte på hans spor, når man beskæftigede sig med lokalhistorie nord for Limfjorden. Trods aldersforskellen havde vi et fortrinligt samarbejde, som fortsatte, så længe han levede, derimod har jeg nu bagefter forstået, at der til tider var vanskeligheder i samarbejdet med faghistorikere. Lokalhistorie stod i den tid meget lavt på den akademiske faghistoriske arbejds-seddel. Det hørte sig til i de tider, at kom en videnskabelig historisk afhandling bare til at tangere lokalhistorie, så måtte der nærmest en undskyldning med. Nu er det blevet moderne at gå til det modsatte: Det hører sig til, at der næsten i enhver disputats med historisk tilsnit skal være et pænt lokalhistorisk afsnit, selv om det tydeligt fremgår, at forfatteren vover sig ind i ukendt terræn. Ak ja, hvem skulle dog tro, at sådanne modehensyn skulle kunne gøre sig gældende i den videnskabelige verden.

I øvrigt bekymrer det mig, at der er blevet oprettet så mange små lokalhistoriske foreninger og arkiver som følge af den bølge af interesse for lokalhistorie og slægtshistorie, som i de sidste år er gået over landet. Der er blevet for mange lokalhistoriske arkiver, til at de alle kan overleve, når de optimistiske stiftere er borte.

Det har glædet mig meget, at det lokalhistoriske arkiv i Brovst er blevet virkelig godt udbygget og forlængst har sikret sig en blivende plads. Jeg har derfor foræret mine samlinger af materialer vedrørende Han Herred til arkivet. Tilbage har jeg blot nogle ting, som jeg stadig arbejder med: En komplet samling af de ældste bevarede kilder til herredets historie, samt en desværre ikke helt komplet samling af avisartikler og afhandlinger i tidsskrifter mv. vedrørende lokalhistorie, som jeg har

skrevet i løbet af de mange år, jeg har beskæftiget mig med dette emne.

I de sidste år har jeg forladt lokalhistorien til fordel for en forskning i det ældste middelalderlandbrug. Emnet har været forsømt af forskningen i mange år, men nu har arkæologerne gjort store opdagelser vedrørende oldtidslandbruget, som absolut også vil få betydning for middelalderens landbrug. Måske ligger et gennembrud lige om hjørnet.

# Berit Hjelholt

*Af Inga Gissel*

Han Herreds berømte tekstilkunstner Berit Hjelholt, Vust blev i dagene 22. september til 6. oktober 1995 hædret med en stor udstilling i anledning af sin 75 års fødselsdag.

Fjerritslev Kommunes kunstudvalg, som stod for udstillingen, havde i Han Herreds Naturcenter i Vestergade samlet et bredt udvalg af kunstnerens arbejder fra institutioner over hele landet.

Berit Hjelholts mest kendte værk, det store »Som en rejselysten flåde«, hænger bag Folketingets talerstol. Det var ikke med på udstillingen. Den omfattede til gengæld 23 store billedvævninger, udvalgt af Berit Hjelholt selv, foruden skitser og farveproduktioner.

Udstillingen, der på de 14 dage blev set af ialt 1600 mennesker, gav publikum en sjælden lejlighed til at se et udvalg af de værker, der gennem de sidste 25 år er skabt i det vestlige Han Herred.

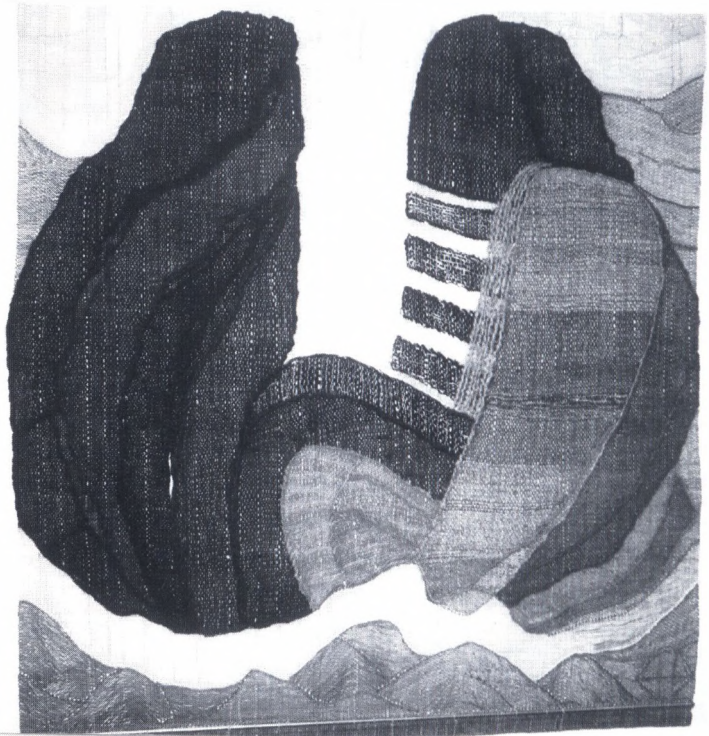
Borgmester Johan Svaneborg sagde ved ferniseringen: - For os, der kender dig, er det helt tydeligt, at fra den dag, du valgte at dele skæbne med vi »klitbønder«, da blev din billedvævning endnu mere præget af den barske natur, du havde placeret dig midt i.

Berit Hjelholt sagde herom: - Jeg kom til Han Herred med den indstilling, at der skulle ske noget, og jeg blev inspireret af rallet på stranden, af bakkerne og af himlen.

Han Herred-motiver som den store himmel med skyformationer, havet og klinterne går igen i billedtæpperne. Et af billederne hedder »Skarreklit«, og motivet herfra er brugt i flere værker.

Kunsthistorikeren, mag. art. Randi Nygaard Lium skriver om Berit Hjelholt blandt andet: »Ved at udnytte det håndspundne uldgarns ujævnheder til at skabe kontrast til der blanke hør-garn skabes i tæppefladen forskellige grader af lysgennemtrængelighed. Lyset bliver sløret og udefinerbart. Man fornemmer naturskildringen i et sart og poetisk lys. Kunstneren har gennem denne geniale udnyttelse af materiale og teknik forstået at definere lysets mystik i det nordjyske landskab.«

*Dette værk, der er i blå, brune og gyldne farver, hænger på Fjerritslev Gymnasiums lærerværelse. Det er fra 1981 og hedder »Indre vækst«. Billedet udtrykker to skikkelser, et møde eller adskillelse, en samtale der bevæger sig som omkring et kontrapunkt, mellem hav og strand. De to dele bevæger sig og påvirker hinanden i form og farve, i linjespil. Der sættes en udvikling i gang og sker en indre vækst.*



Berit Hjelholt er finsk og opvokset i en tradition for at spinde og væve. Hun fik som ung en kunsthåndværkeruddannelse i sit hjemland og i Sverige, inden hun blev gift med danskeren Gunnar Hjelholt og flyttede til Danmark. Først boede familien i København, hvor Berit Hjelholt ikke rigtig kunne udfolde sit talent.

I 1970 rykkede familien teltpælene op og flyttede til et nedlagt landbrug i Vust, med vid udsigt til fjord og himmel.

Her kom der gang i vævningen, og i de følgende 20 år blev Berit Hjelholt internationalt anerkendt for sine billedtæpper.

Hun har modtaget adskillige inden- og udenlandske priser og hædersbevisninger og har gennem mange år udstillet for eksempel på Kunstindustrimuseet, Charlottenborg, Vrå Udstillingen og adskillige kunstmuseer samt tekstiludstillinger i USA og Polen.

Værkerne, der som regel er bestillingsarbejder, hænger i institutioner og skoler landet over, for eksempel Hjørring Kunstmuseum, Danmarks Nationalbank, Aalborg Universitet, Danmarks Radio Aalborg, Kunstindustrimuseet, Nr. Nissum Seminarium, Fjerritslev Gymnasium, Medborgerhuset i Aalborg.



*Berit Hjelholt i sit værksted, september 1995. Hun er i gang med at montere trenden på sin store væv til et billedtæppe inspireret af naturen i Grønland.*

Tæpperne er lavet helt »fra bunden«, blandt andet af uld fra Berit Hjelholts egne langhårede får. Ulden har hun indfarvet med plantefarver, som giver en stor nuancerigdom.

I de senere år har Berit Hjelholt i stigende grad helliget sig kirkeudsmykning. Hun har selv et fast ståsted i kristendommen og er blandt andet menighedsrådsformand ved Vust Kirke.

Kunstnerisk har hun fået adskillige spændende opgaver med totaludsmykning af både helt nye og gamle romanske kirker.

Med sin personligt engagerede kunst har hun beriget de eksisterende kirkerum, hvor såvel farve- som motivvalg er afpasset efter de givne rammer.

Her på egnen har Berit Hjelholt blandt andet vævet messehageler til kirkerne i Tømmerby, Thorup, Klim og Kettrup. De er alle af ensfarvet blød uld, og i hagelerne er der altid farver og motiver fra kirkens øvrige inventar.

For eksempel er messehagelen i Thorup Kirke grågrøn som Marias hovedtørklæde på altertavlen.

I starten havde Berit Hjelholt store anfægtelser ved at væve stof til kirkerne. Da hun i 1981 skulle lave messehagelen til Tømmerby Kirke, sagde hun: - Jeg kan da ikke lave et stykke tekstil til den mest hellige tid i kirken.

Siden har hun heldigvis overvundet anfægtelserne.

Berit Hjelholt går aldrig på kompromis med sin kunst, og specielt ved kirkeudsmykningen gør hun meget ud af at få hele rummet til at gå op i en højere enhed.

Da hun i Ellebæk Kirke ved Holstebro arbejdede sammen med guldsmed Bent Exner om udsmykningen, ytrede Exner ønske om en sennepsgul farve til alterbilledet. Berit Hjelholt fortæller, at hun ikke kunne få den farve til at forliges med væggenes brune mursten, så i stedet blev alterbilledet vævet i blå, brune og gule farver, der harmonerer smukt med de brune sten.

Et arbejde, Berit Hjelholt har været meget glad for, var restaureringen af den romanske kirke i Gundsømagle på Sjælland i samarbejde med arkitekten Liv Stange.

Kirkens alterparti blev ødelagt ved en brand i 1987, og varmen fik det yderste kalklag til at løsne sig, så gamle kalkmalerier kom frem.

Berit Hjelholt vandt en konkurrence om at skabe et nyt alterparti med skyldigt hensyn til den middelalderlige arkitektur og kalkmalerierne. Farverne i altertæppet er afstemt efter korets kalkmalerier, og den samme strågule farve går igen i kirkebænkene.

Selv om Han Herreds natur har været en rig inspirationskilde at øse af, henter Berit Hjelholt også impulser andre steder fra. Billedtæppet »Indre vækst« på Fjerritslev Gymnasium har hun fået inspiration til af en TV-udsendelse om et vulkanudbrud på Island. Således beskriver hun inspirationen: - Pludselig brister klippen! Mægtige kræfter i undergrunden sprænger den. Hvid røg vælter op. Havet kommer i oprør. Samtidig fandt jeg et stykke træ ved stranden, og det gav mig ide om, hvordan jeg skulle give form til denne oplevelse.

I denne sommer har den 75-årige kunstner været på højskole i Grønland og har her henter ny inspiration fra såvel den grønlandske kunst som den storslåede natur. Inspirationen er nu ved at blive omsat i et nyt billedtæppe.



# Årets gang i Han Herred

## Januar:

1. De grønne pas er nu ugyldige. Danske, der skal udenlands, kan kun komme afsted, hvis de har et af de forkætrede »rødbedefarvede«. Snart 80-årige Einar Damsgaard er trådt tilbage som ansvarshavende redaktør ved Fjerritslev Avis. Han afløses af sønnen Jens Damsgaard, der hidtil har været redaktionschef.
3. Bosniske flygtninge, der bor på Flygtningecenter Tranum, sender en større mængde brugt tøj til Sarajevo. Tøjet er indsamlet i Han Herred.
4. Ticans afdeling i Fjerritslev har travlt, og har ansat 14 nye medarbejdere i udbeningsafdelingen. Slagteriets stab tæller nu 150, oplyser Fjerritslev Avis. Aalborg amts Landboforening har besluttet at aflyse årets dyrskue i Brovst. Foreningen vil i fremtiden kun bruge tid og penge på skuet i Aalborg. Sidste år droppede foreningen skuerne i Nibe og Hadsund.
6. En bevilling på 230.000 kr. fra Arbejdsmarkedsstyrelsen har gjort det muligt for Carl Christensen, Tranum, at åbne Råd- og Dåd-butik i Skovsgaard. Opgaven er at skabe aktivitet med kulturelt eller socialt sigte.
7. Der er planer om at skabe et arbejdende mini-museum i det gamle kalkværk i Klim. Arbejdet ventes at ville koste næsten 1,7 mio. kr.
12. Den 12-årige Orion-bokser Kim Jacobsen hyldes for fin indsats ved klubstævnet i Klim. For første gang præsenterer klubben kvinde-boksning. I ringen er Lissy Poulsen mod Sengiel Ozokzu fra Odense. Stævnet slutter med mudderbrydning mellem to kvinder.
14. Dommer Kirk-Sørensen oplyser, at der

ved Fjerritslev ret er fortsat fald i antallet af straffesager. I 1993 blev behandlet 350 sager, og i 1994 309.

15. Den afgående kirkesanger ved Fjerritslev kirke gennem 26 år, lærer Bent Nielsen, fejres ved en sammenkomst i Fjerritslev præstegård. Ny i stillingen er Peter Carlsen.
17. Karsten Højen fra Skovsgaard er udpeget som forstander for Brovst Daghøjskole. En større smuglersag er under afsløring i Han Herred. Smuglerne har solgt cigaretter på lokale arbejdspladser, hentet fra ture som lastbilchauffører i Polen og det tidligere Jugoslavien.



18. Støtteforeningen for Brovst Sygehus er oprettet ved en stiftende generalforsamling med 50 deltagere. Ifølge tidligere direktør ved sygehuset, J.C. Davidsen, fungerer sygehuset optimalt i dag, med akut modtagelse og specialiseret nicheproduktion.
23. Skovsgård Fjerkræslagteri hærgeres af voldsom brand. Omkring 40 personer deltager i slukningsarbejdet. Branden ødelægger firmaets fryse- og lagerkapacitet, og de 140 ansatte er sendt hjem.
26. Økonomien bag den nye V. Thorup Efterskole er på plads, oplyser formanden for bestyrelsen, Erling Thøgersen.

27. Tranum Kraftvarmeværk indvies, med eleverne fra Tranum Skole som gæster.
30. En dansk-bosnisk dag i Brovst Hallen samler 400 deltagere, der blandt andet ser på hinandens folkedanse og prøver hinandens mad.

### Februar:

1. Persontrafikerådet har sagt ja til etablering af Danbus-selskabet. Vognmand Ole Søndergård, Fjerritslev, er medejer af fire nye ekspresruter mellem 24 danske byer.  
Antallet af biografgængere i Fjerritslev Kino når for første gang op over 10.000 på et år.
3. 375 dagplejere, sygehjælpere, hjemmehjælpere med flere har fået en ny fagforening: FOAs kommuneklub Fjerritslev. Foreningen er dannet ved sammenlægning af de to forbund Husligt Arbejder Forbund og Dansk Kommunal Arbejderforbund.  
Ni mands-gruppe overtager styret i Brovst Kommune og indbyder Venstre og Fremskridtspartiet til samarbejde.
6. Gøttrup Andel skifter leder efter 34 år. Thomas Andreasen afløses af Ove Andersen.
7. Dyrskuerne i Brovst fortsætter trods manglende økonomisk tilskud fra Aalborg Amts Landboforening, har 35 landmænd bestemt ved et møde på Brovst Hotel.
8. En debat på Fjerritslev Kro om Fjerritslev Rutebilstations placering er fredelig, trods deltagelse af 200 mennesker. Seks forslag er til debat, men forsamlingens interesse samler sig om de tre.
9. Efter protester fra Brovst Kommune og private borgere har Nordjyllands Amt indvilget i at tage Øland-Attrup af bordet som regionalt vindmølleområde. Herefter har kommunen kun eet vindmølleområde, nemlig Nørreøkse Sø.
13. De første beboere på flygtningecentret i

Tranum er klar til at flytte ud blandt borgerne i Han Herred. Syv personer flytter ind i et lejet hus i Tranum i denne uge.

14. Søren Wetter afløser Per Halsboe-Larsen som formand for Socialdemokratiet i Fjerritslev Kommune.
15. Helmer Nielsen takker af efter 44 år ved redningsvæsenet i Thorupstrand. Han afløses af Villy Sand.
16. Socialinspektør J.C. Hedehus, Fjerritslev Kommune, har meddelt, at han går på pension, når han runder de 60 år.
20. Antallet af sygehusansatte på orlov sætter ny rekord, meddeler Nordjyllands Amt. Pr. 31. januar var på Brovst Sygehus fire sygeplejersker og ni sygehjælpere på orlov.
21. Krudt-Peters protestmøde mod »miljøtyranniet« i Hannæs-hallen samler mere end 1000 mennesker, og mødet refereres i samtlige medier. På billedet har han netop fået overrakt en gylden fork til at prikke myndigheds personer bagi..



23. Til generalforsamlingen i I.K.Orion møder næsten 100 mennesker frem for at tage stilling til et forslag om at skille bokseafdelingen og gymnastikafdelingen i to foreninger. Forslaget forkastes.
24. Nordjyllands Amt udskyder renoveringen af hovedgaden i Fjerritslev.



28. Sund By Butikken i Fjerritslev indvier egne lokaler og præsenterer resultatet af en logokonkurrence.

#### Marts:

1. To personer er ved en fejl i Erhvervsministeriet udnævnt til den samme bestyrelsespost i Egnsbank Han Herred, nemlig advokatsekretær Else Andersen og kreditforeningskonsulent Gunnar Mortensen.
2. Manufakturforretningen Lindstrøm i Fjerritslev kan fejre 100 års jubilæum.
4. AMU-Center Sandmosen har uddannet det første kuld på 15 naturvejledere.
6. Bassinet i Fjerritslev Svømmehal slår revner, og svømmehallen lukkes, mens reparationerne står på.
9. Bestyrelsen for Han Herreds Naturcenter har ansat den 40-årige biolog Jens Justesen som leder af centret.
11. Spilanlægget ved Thorupstrand har fået to nye ankre for at holde spilblokken på plads i vandet.
13. Ved en publikumsafstemning kåres det bedste forslag til en »labyskulprena«- en kombination af en scene, en skulptur og en labyrinth - til Børnenes By. Labyskulprenaen har været et beskæftigelsesprojekt.
17. Teknisk Udvalg i Fjerritslev Kommune anbefaler et nyt feriecenterprojekt på det tidligere Westparks grund i Kollerup.
18. Regitse Johnsen, Aggersborggård, får Det Gastronomiske Akademis pris for sit lammekød.
21. Det netop udnævnte bestyrelsesmedlem for Egnsbank Han Herred, Else Andersen, har fået besked fra Erhvervsministeriet om, at hendes udnævnelse er trukket tilbage.
23. På Egnsbank Han Herreds generalforsamling bliver direktør Finn Poulsens lønforhøjelse på 250.000 kr. et af de få diskussionsemner.

24. Formanden for Han Herred Fritidscenter gennem 20 år, Frank Nielsen, bliver væltet på fritidscenterets repræsentantskabsmøde på grund af utilfredshed med bestyrelsens regnskabsmæssige dispositioner.

25. I anledning af Børnemusikåret opfører en 3. klasse fra Fjerritslev Skole en musical på biblioteket, i samarbejde mellem Fjerritslev Musikskole, Fjerritslev Skole og Fjerritslev Bibliotek.
27. Som konsekvens af repræsentantskabsmødet i Han Herreds Fritidscenter, hvor socialdemokratiske tillidsfolk var med til paladsrevolutionen, melder kommunalbestyrelses- og repræsentantskabsmedlem Flemming Troelsen sig ud af Socialdemokratiet.
28. Fjerritslev Apotek skifter indehaver. Mogens Elgaard afløser apotekeren gennem mange år, Erik Jerslev.

#### April:

5. Det er nu afgjort, at den ekstraordinært store søgning til Fjerritslev Gymnasium i år resulterer i oprettelsen af fem nye 1.g klasser efter sommerferien, tre sproglige og to matematiske.
8. Plan om ombygning af Fjerritslev Skole for 36 mio. kr. fremlægges. Den oprindelige plan havde et budget på 15 mio. kr.
15. Karsten Højen, Skovsgård, modtager årets Hanbo-hane for sine mange initiativer på det kulturelle område. Den blev overrakt ved ferniseringen af Påskeudstillingen på Bratskov.
19. Tilsynsrådet for Nordjyllands Amt giver Brovst Kommune ret i en strid om renovation, der er rejst af 168 borgere i landdistrikterne.
20. V. Thorup Brugs fylder 100 år. Fødselsdagen fejres med kaffe og kagemænd til kunderne samt gode tilbud i butikken. I forbindelse med den varslede storkonflikt i sympati med Ri-Bus chaufførerne

i Esbjerg er der busblokada på Fjerritslev Rutebilstation. En af vognmand Børge Frandsens busser bliver parkeret foran de øvrige, så de forhindres i at køre.

22. Arbejdet med at opsætte nyt loft i Brovst Hallen er godt i gang, og hallen er lukket for aktiviteter frem til den 13. maj.
25. Efter al sandsynlighed beholder Brovst Sygehus sit akutte beredskab. Ved en forhandling mellem repræsentanter fra Amtsrådsforeningen og Foreningen af Speciallæger blev det vedtaget at anbefale, at lægestaben udvides med to læger, så der er i alt 10 sygehuslæger.
26. Ure og smykker for omkring 300.000 kr. stjålet ved et indbrud i Brovst Optik- og Smykker i Jernbanegade. Godt fire timer før indbruddet blev tre unge mænd set ved optiker- og smykkeforretningen Flinholm i Fjerritslev, men satte sig her ind i en bil uden nummerplader og kørte, da en kvinde, som havde set dem, blev ved forretningen.
28. Borgmester Henning Mysager, Brovst, er valgt som formand for Destination Jammerbugten.
28. Migatronik A/S har holdt generalforsamling og fremlagt et regnskab, der viser den største omsætning i virksomhedens historie, nemlig 294 mio. kr., hvilket er en stigning i forhold til året før på 68 mio. kr.
29. I nattens løb er der begået indbrud i Flinholms Urmager- og Guldsmedeforretning i Fjerritslev. Der er stjålet varer for adskillige tusinde kroner.

#### Maj:

1. Planlagte operationer og ambulatoriekontroller på Brovst Sygehus er aflyst indtil videre p.g.a. sygeplejerskestrejken. Der er dog et akut beredskab under konflikten, således at livsvigtige opgaver kan klares.

3. 180 timelønnede medarbejdere på Migatronik i Fjerritslev har nedlagt arbejdet. Tillidsfolk og ledelse nægter at oplyse andet om arbejdsnedlæggelsen, end at den skyldes utilfredshed med lønforhandling.

4. Der arbejdes igen normalt på Migatronik.

Tidligere major Erik Larsen-Ledet er ansat som informations- og administrationsmedarbejder i Jammerbugt-samarbejdet.

50-året for Danmarks befrielse blev markeret over hele Han Herred. 11 modstandsfolk fra krigens tid fik overrakt medaljer på Fjerritslev Rådhus, og andre fem, som ikke kunne være til stede ved højtideligheden, får ligeledes medaljer.

Der var alsang og taler i Han Herreds Fritidscenter.

Laserlys-skulpturen »Linien-Lyset« var årsag til trafikkaos ved vestkysten, hvor mange kom langvejs fra for at se lyset. Det lykkedes dog ikke alle steder langs kysten.

10. Badepension Grønnestrand er solgt til det københavnske selskab A/S Knudemosen, som vil renovere bygningerne og indrette ferielejligheder.
13. Rabami-direktør Lars Middelboe fra-træder sin stilling på grund af forskellig opfattelse i aktionærkredsen om den fremtidige udvikling på Rabami.
16. Fjerritslev Kino har fra den statslige »Lokale og Anlægsfonden« fået bevilget et tilskud på 165.000 kr. til at tæne tag og døre i biografen, det såkaldte »Projekt tørvejv og varme fødder i Kino«.
18. Gedefarmer i Brovst modtager bevaringspris for arbejdet med Den gamle Danske Landrace.
21. Fjerritslev Bykor giver 25 års jubilæumskoncert i Han Herreds Fritidscenter.
22. 1994-regnskabet for Brovst Kommune

rost i anledning af en positiv likviditet på 2,43 mio. kr.

Sygeplejerskerne på Brovst Sygehus arbejder efter reglerne fra mandag den 29. maj, idet sygeplejerskekonflikten afblæses ved lov natten mellem fredag og lørdag.

Teknisk Udvalg i Brovst giver byggedispenstation til Skovsgård Fjerkræslageri.

29. Teknisk Udvalg i Fjerritslev Kommune indstiller til kommunalbestyrelsen, at vindmølleplanen på Klim Fjordholme godkendes efter at udvalget har færdigbehandlet de indsigelser, der var indkommet mod lokalplanforslaget.
30. Anonym ungdomsrådgivning starter i Fjerritslev pr. 1. juni.

## Juni:

2. Lederen af plejehjemmet Solgården i Fjerritslev gennem 15 år, Anna Lise Andreasen, fratræder sin stilling og går på efterløn.  
Ørebro Boldklub har holdt 25 års jubilæum med stor fest.
7. Attrup Havn har fået Blåt flag.
8. Fjerritslev Fjernvarme giver boliglejere stemmeret. Hidtil har kun ejere af egen bolig haft stemmeret.
9. Ledigheden i Han Herred er for nedadgående, lyder det fra Danmarks Statistik. Det lokale fald i ledigheden er større end amts gennemsnittet.  
Brovst Kommune mister 22 deltidspladser i kommunal dagpleje.
10. Klim Strand Camping har 25 års jubilæum.  
40 børn udstiller 100 dyr på Brovst Børnedyrskue. Dyrskuemiddagen aflyses p.g.a. for få tilmeldinger.
12. Amtet afviser at tillade prøveindretning af hovedgaden i Fjerritslev med parkeringsbåse og plantekummer. I stedet satter Teknisk Udvalg på at lave en tilsvarende indretning af Søndergade fra hovedgaden til Jernbanegade.  
Folkefesten i Brovst en succes med 1500 gæster, fastslår festkomitéen bag.
13. Økologisk kartoffelavlforening med medlemmer fra Nordjyllands, Viborg og Ringkøbing amter stiftet. Kartoffelcentralen i Vester Thorup står for det praktiske omkring vejledning, håndtering, markedsføring og kvalitetsstyring.
14. Tidligt om morgenen har der været rambuktyveri hos I.P. Huset i Fjerritslev. Der er fortrinsvis stjålet mærkevare-tøj for et endnu ikke opgjort beløb.
15. Operationssygeplejerskerne på Brovst Sygehus har nedlagt arbejdet som følge af regeringsindgrebet.  
Kommunalbestyrelsen i Fjerritslev har vedtaget vindmølleplanen, der gør det muligt for I/S Nordjyllandsværket at bygge 36 vindmøller à 500 kW på Klim Fjordholme. I første omgang vil værket dog kun bygge 16 møller.  
Musikskolen i Fjerritslev forbliver i privat regi, besluttede kommunalbestyrelsen, til stor skuffelse for musikskolens bestyrelse.
16. Der er udnævnt en efterfølger til direktørposten på Aggersund Kalkværk, når O.H. Helvind går på pension den 1. juli. Det bliver den 30-årige Mikael Horsmann, cand. oec. i afsætning og strategi, som har været tilknyttet kalkværket i tre år.  
Han Herred Landbocenter har 25 års jubilæum.
19. Årets første student springer ud på Fjerritslev Gymnasium. Det er den 19-årige Kirsten Andersen, Næsborg.  
Lions Club har eksisteret i 10 år, hvilket markeres med en jubilæumsreception.
23. Kommunalbestyrelsen i Brovst bemærker socialudvalget til at arbejde videre med planen for en tredje børnehave i kommunen, som skal placeres i Skovsgaard.

26. 227 cyklister deltager i årets udgave af Han Herred rundt på cykel.
29. Fjerritslev Gymnasium ansætter en række nye lærere til det nye skoleår. Der er med det øgede elevtal basis for at ansætte tre nye lærere, og en del udskiftninger er aktuelle, da nogle af skolens hidtidige lærere har fået job andetsteds.
30. Prøverne er i gang til Skovspillet '95 i Skovsgaard. Årets forestilling er Annie Get Your Gun med Dorthe Studsgaard og Ole Dam Andersen i hovedrollerne.

### Juli:

1. Ole Helvind stopper som direktør for Aggersund Kalkværk. Færøske kunstnere udstiller på Billedværkstedet i Lerup.
4. 45 russiske børn ankommer til ferieophold i Han Herred.
5. Arentsminde-revy afslutter årets sportsuge.
6. Fjerritslev Kommune protesterer mod ringere ambulanceberedskab.
7. Martin Aastradsen fra Halvrimmen vinder DM i flugtskydning for juniorer. Lejerbo har rejsegilde på 17 boliger i Halvrimmen, Brovst og Tranum.
10. Tour te' Tranum giver et overskud på 23.000 kroner til Tranum GF. Bratskov Festival samler 150 spillere og 1400 gæster.
11. Ledigheden i Brovst Kommune er nu under amts gennemsnittet.
12. AMU-Center opstiller en bæk på prøve ved Bryggertorvet i Fjerritslev.
14. Lokalplan for 36 vindmøller på Klim Fjordholme præsenteres. Brugsen i Tranum aflyser kræmmermarkeder efter politipåbud.
15. Laust Kristensen tiltræder som socialinspektør i Fjerritslev Kommune.
17. Kysten langs Han Herred trues af olieforurening. Sommerfest i Slettestrand afviklet med succes.

19. Ældre kvinde druknet ved Svinkløv. Rapport fra Nordjyllands Amt: Vandløb i Han Herred har det skidt.
20. Freddi Brøndum fra Brovst får tredjeplads ved junior-VM i bridge på Bali.
21. Jytte Abildstrøms Teater gæster Han Herred med lystigt friluftsspil.
22. Cirkus Dannebrog gæster Brovst. Skovsgaard Energiselskab fjerner 250 tons affald fra tank.
24. 300 gæster årets sommerfest i Trekroner.
26. Formanden for Turismens Fællesråd, Anne Birgitte Lundholdt, gæster Klim Strand Camping.
27. Årets sommerudsalg indledes i Fjerritslev. Fiskekutter fra Thorupstrand påsejles af bomtrawler ved Hanstholm.
29. Aktivitetscenter i Fjerritslev bag højskoledage om egnens kirker.
31. Brovst IF vinder HH-mesterskabet i herrefodbold.

### August:

1. Flyvehavre er et voksende problem i Han Herred.
2. Storkereden i Vesløs sommerens eneste i Danmark med fire unger.



3. Tørken giver stor risiko for høst- og skovbrande. Der indføres afbrændingsforbud.
5. Der meldes om den bedste turistsæson i mange år i Han Herred.
9. Iltsvind i Limfjorden fortsætter på femte uge.
10. Fjerritslev kommune protesterer skarpt mod planer om forringet ambulanceberedskab.
14. Den nye efterskole i V.Thorup slår dørene op for første hold elever. Rekordstort tilskuertal ved årets skovspil i Sdr. Skovsgaard »Annie Get Your Gun«.
17. Egnsbank Han Herred møder med sit hidtil bedste halvårsregnskab, et overskud på 16 mio. kr.
18. Støtteforeningen for Brovst Sygehus vil have lægevagt flyttet til sygehuset.
22. Væksten på markerne er gået i stå af mangel på regn. Køerne må æde af den kommende vinters foderbeholdning.
25. Efter en timelang debat vedtager Brovst Kommunalbestyrelse, at rygning stadig er tilladt under møderne.
26. Den 78-årige Arne Nielsen, Brovst, fejrer 50 års jubilæum som organist ved Øster Svenstrup Kirke.
28. Provst Poul Farsinsen indsætter Gitte Kibsgård-Vester som ny sognepræst i Thorup-Klim-Vust sogne.
31. Idrætsforeningen Orion i Fjerritslev splittes op i to nye foreninger, Bokseklubben Orion og Fjerritslev Gymnastikforening.

### September:

1. August måned gav tørkerekord i Han Herred. Der faldt 10,5mm regn ved DMI's målestation i Gøttrup mod normalt 78.
4. 17-årige Lærke Larsen, Tranum, vinder det nordiske mesterskab i military for juniorer ved stævne i Øster Svenstrup.

5. Brovst Sparekasse præsenterer »Home Banking« princippet - kunderne kan foretage bankforretninger fra hjemmet via edb.
9. Søndagsskolen i Fjerritslev fylder 100 år.
11. Hjemmeværnet sprænger den gamle mejeriskorsten i V.Thorup bort i overværelse af 200 nysgerrige tilskuere. 300 gram sprængstof var alt der skulle til.
15. Der er planer om at genindføre den årlige Brovst Musikfestival. Fjerritslev Gymnasium får ekstra musiklokale bygget til.
18. Der begås groft hærværk mod en opstillet vikingelandsby ved Fjerritslev Skole.
23. Stor udstilling af Berit Hjelholt billedtæpper åbner i Han Herred Naturcenter.
25. 1300 gæster nød Skovens Dag i Hanherred Statsskovdistrikt.
28. Kommunalbestyrelsen i Fjerritslev vedtager uændret skatteprocent på 19,9. Også i Brovst holdes skatten uændret, her på 20,3.

### Oktober:

2. Hans Nielsen, Brovst, sikrer sig sin fjerde individuelle VM-titel i speedway i England. Han hyldes siden ved en stor sammenkomst på Bratskov.
12. Brovst Kommune planlægger 44 nye ældreboliger i Brovst.
18. Tre mænd og en kvinde afkræves millionbeløb i lokal smuglersag.
21. Brovst Grundejerforening nedlægges - 79 år gammel. Kapitalen bruges til udsmykning i byen.
26. Fjerritslev Boligforening truer med at aflive løsgående vildkatte.
28. Brovst Rideklub indfører baby-ridning. Yngste deltager er otte måneder.
31. Avisbud Birgitte Bang fra Fjerritslev Avis vinder rejse til USA sammen med fem avisbude fra andre danske dagblade.

# Lokalhistorisk Samvirke for Han Herred

## Vedtægter

- § 1 Samvirkets navn er Lokalhistorisk Samvirke for Han Herred.
- § 2 Samvirkets formål er at udbrede kendskabet til og forståelsen for Han Herreds historie og kultur, herunder at etablere et samarbejde med og mellem lokalhistoriske foreninger og grupper, og endelig stå for udgivelsen af Han Herred Bogen.
- § 3 Samvirket består af 8 medlemmer, henholdsvis borgmestrene for Brovst og Fjerritslev kommuner, 2 formænd eller kommitterede for lokalhistoriske foreninger i Øster og Vester Han Herred, der alle er uden for valg, formanden for Årbogens redaktionsudvalg samt en repræsentant for Fjerritslev Avis.  
De sidste 2 medlemmer vælges af de respektive lokalhistoriske foreninger for 3-årige perioder.
- § 4 Samvirket holder årsmøde inden udgangen af juni måned. Formanden indkalder til møde med 14 dages varsel ved direkte henvendelse til medlemmerne.  
Den ordinære dagsorden skal indeholde mindst følgende punkter:  
1: Valg af dirigent  
2: Beretning  
3: Regnskab  
4: Indkomne forslag  
5: Konstituering  
6: Eventuelt  
Forslag til punkt 4 skal være formanden i hænde inden 8 dage før årsmødet.
- § 5 Samvirkets medlemmer er repræsenteret i lokalhistoriske foreninger, redaktionsudvalg eller grupper, der er tilknyttet Samvirket.  
Forslag til behandling på årsmødet fremsendes gennem de respektive foreninger eller grupper.
- § 6 Årsmødets beslutninger træffes ved simpelt stemmeflertal. Er der stemmelighed, er formandens tilkendegivelse afgørende.
- § 7 Samvirkets regnskabsår følger kalenderåret. Regnskab tilsendes de tilsluttede foreninger.
- § 8 Samvirket står for udgivelsen af årbogen og påser, at de lokalhistoriske foreninger udpeger det fornødne antal medlemmer til redaktionsudvalget. Redaktionsudvalget refererer direkte til Samvirket.

- § 9 Samvirket forvalter fordelingen af evt. overskud, der måtte fremkomme ved udgivelsen af årbogen og evt. bidrag, der måtte tilvejebringes til Samvirket fra anden side.
- § 10 Samvirket holdes underrettet om aktiviteterne i lokalhistoriske foreninger, grupper og redaktionsudvalg.
- § 11 Ændringer i vedtægterne samt opløsning af Samvirket kan ske ved simpelt stemmeflertal ved 2 på hinanden med mindst 2 ugers mellemrum følgende møder, hvor forslaget har været på dagsorden. Til disse møder indkaldes samtlige medlemmer i de lokalhistoriske foreninger eller grupper, der er tilknyttet Samvirket. Ved opløsning overføres evt. formue og arkivmateriale til andet lokalhistorisk arbejde, alt efter de ekstraordinære møders afgørelse.

Således vedtaget på Bratskov den 24. november 1994.

Styrelse:

Henning Mysager  
Borgmester i Brovst

Johan Svaneborg  
Borgmester i Fjerritslev

Jens Damsgaard  
Fjerritslev Avis

Poul Meisner  
Redaktionsudvalget

Tage Møller  
Lokalhistorisk i øst

Emanuel Hansen  
Lokalhistorisk i vest

Gunnar Nielsen  
Medlemsvalgt i øst  
Formand

Ingvar Jacobsen  
Medlemsvalgt i vest

**Redaktionsudvalget**

*Valgt i øst*

Niels H. Gadegaard  
Ketty Johansson  
Lillian Larsen  
Chr. Møller Madsen  
Anna Gudrun Ogstrup  
Heinrich Tegtmejer

*Valg i vest*

Torben Ebbe  
Ellen Helvind  
Ingvar Jacobsen  
Gudrun Kaspersen  
Poul Meisner  
Aage Mikkelsen  
Birthe Møller



